

nes, et Judas apostoli. Ab Ascensione Domini usque ad Pentecosten legantur Actus apostolorum, quos scripsit Lucas evangelista. Ab VIII Pentecostes usque in Kalend. Augusti legantur libri Regum, quorum primum scripsit Samuel, secundum Nathan, tertium et quartum Jeremias. Et duo libri Paralipomenon, quos sapientes Synagogæ scripserunt. A Kalend. August. usque in Septembri legantur Parabolæ Salomonis, et Ecclesiastes, et Cantica Canticorum, et liber Sapientiæ, quos omnes Salomon scripsit, et Ecclesiasticus quem Jesus filius Sirach composuit, a Kalend. Septembris per duas septimanas legatur liber Job, quem ipsemet scripsit. Deinde per unam septimanam liber Tobiae, quem ipse scripsit. Deinde per unam hebdomadam legatur liber Judith, quem ipsa vel Achior scripsit. Deinde per unam legatur liber Esther, quem Mardocheus composuit, sed potius ab Esdra scriptus creditur, et ipsius Esdræ liber recitetur, quem ipsemet edidisse non ignoratur. A Kalend. Octobris usque Kalend. Novembris legantur libri Machabæorum, quorum priorem Simon pontifex, ultimam partem ejus, Joannes ejus

A filius scripsisse traditur, posteriorem Philo Judæus a Græcis eruditus edidisse cognoscitur. A Kalend. Novembris usque in Kalend. Decembris legatur Ezechiel, Daniel, et duodecim minores prophetæ, qui a senioribus Synagogæ scripti dicuntur, sed melius ab ipsis editi creduntur. Ab adventu Domini usque in Nativitatem Domini Isaias legatur, quem ipse scripsisse non dubitatur. Post VIII Epiphaniæ legantur Epistolæ Pauli apostoli usque in Septuagesimam; has ipse omnes scripsit, sed Lucas evangelista ad Hebræos Hebraice compositas in Græcum transtulit.

Sed jam tempus est nos calamum deponere, et aliquantulum vires forsitan ad aliud interim resumere. Vos autem fratres Deo dilecti, quorum jussu hoc onus subivi, quorumque oramine nunc deposui, quæso, ut vestræ devotæ preces apud Deum obtineant, quatenus hoc tantillo jacto semine uberes segetes Christo incrementum dante surgant, et omnes in eo laborantes copiosum fructum in gaudio metant.

SACRAMENTARIUM,

SEU DE CAUSIS ET SIGNIFICATU MYSTICO

RITUM DIVINI IN ECCLESIA OFFICII

LIBER.

(Eruit ex ms. cod. inclytæ carthusiæ Gemnicensis in Austria ven. D. P. Leopoldus Wydemann, ejusdem cœnobii presbyter Bibliothecarius; edidit R. P. Bernardus Pez *Thesauri Anecd. novissimi* t. II, p. 1, pag. 247.)

PROLOGUS.

Hunc libellum *De Sacramentis* collegi ex sanctorum scriptis, ut quibus deest librorum copia, per hoc compendium illorum sublevatur incipia. Hujus nomen *Sacramentarium* scribatur, eo quod per illum omne sacramentum divini officii ignaris aperiatur.

CAP. I. — *De Septuagesima.*

Septuagesima dicitur, eo quod ab illa Dominica usque in Sabbatum paschalis hebdomadæ sunt septuaginta dies. Die Dominica inchoatur, et in Sabbato terminatur; tempus captivitatis populi Dei significat, qui peccando a Deo recessit, et per misericordiam ejus ad requiem rediit. Populus Dei in Babylonia detentus est captivus septuaginta annis, in quibus suspenderunt organa in salices: et ipsi sederunt super flumina flentes; quo numero completo reversi sunt in Jerusalem.

Omne tempus sæculi per septem millia annorum

C extenditur; hos divide per centenarium numerum, et habebis septuagies centenos annos; de singulis centenis da annum in decimatione, et erunt septuaginta anni. De his singulis annis da unum diem, et habebis septuaginta dies, in quibus nobis ad memoriam reducitur omne tempus peregrinationis nostræ. Nabuchodonosor rex Babyloniæ captivum duxit populum de Hierusalem in Babyloniæ; diabolus seduxit humanum genus de paradiso in hanc mundi peregrinationem. Septuaginta anni captivitatis septuagies centeni anni sunt nostræ peregrinationis; Judæi septuaginta annis in captivitate positi jejuna-verunt, nos omni tempore hujus vitæ, quod septem diebus volvitur, corpus nostrum castigemus, et servituti subjiciamus. Organa suspenderunt; nos istis diebus *Alleluia* et *Gloria in excelsis*, quæ sunt cantica lætitiæ, non canimus. Significantes, quod in hac vita ab angelorum gaudio nos separatos ingemisci-

mus. Tractum in Missa canimus, quia cum labore et gemitu ad patriam tendimus. Super flumina sedentes illi fleverunt, nos humiliati fluxum nostræ mortalitatis suspiramus. In paschali Sabbato unum *Alleluia* cantatur: transactis enim septuaginta annis ad Hierusalem viri tantum revertebantur, mulieribus et parvulis adhuc in itinere tardantibus: quod significat, quia post terminum hujus vitæ, quod est tempus captivitatis nostræ, corpus nostrum in requiem terræ revertitur, spiritus solus sanctis in gaudio sociatur. Sabbatum enim *requies* dicitur. Ipsi scilicet viri pro uxoribus et parvulis solliciti erant, quibus octava die venientibus geminam lætitiā habuerunt: et nos interim in paschali hebdomada *Graduale* frequentamus, veniente octava die resurrectionis graduāli deposito *Alleluia* geminamus; quia sancti quamvis in gaudio positi, diem iudicii, in quo angeli contremiscent, quasi pro uxoribus, id est corporibus, et filiis, id est operibus solliciti sustinent; quibus in ultima resurrectione receptis gemino gaudio sine fine in cœlis exsultent.

Septuagesima incipitur in decima luna secundi mensis. Status hujus mundi in tria tempora distinguitur: unum ante legem, aliud sub lege, tertium sub gratia, id est sub Evangelio. Primus mensis, id est Januarius, in quo *Alleluia* canitur, tempus ante legem demonstrat: in quo quia homines secundum libitum suum vivebant, quasi canticum lætitiæ, id est *Alleluia* canebant. In secundo mense decima luna *Alleluia* deponitur, quia in secundo tempore decem præceptis legis populus a peccati licentia reprimitur. Tunc *Alleluia* dimisit quando cum mœrore peccati consuetudinem deseruit. Post captivitatem templum renovatur; post reditum hujus exsili per Jesum magnum sacerdotem cœlestis Hierusalem ex vivis lapidibus, id est ex nobis ædificatur.

CAP. II. — De Sexagesima.

Sexagesima infra Septuagesimam currit: quæ ideo Sexagesima dicitur, quod ab illa Dominica in feriam quartam paschalis hebdomadæ sint sexaginta dies. Sex sunt opera Evangelii, id est esurientes alere, sitientes potare, nudos vestire, hospites colligere, infirmos visitare, incarceratos redimere. Et decem præcepta legis, quæ sunt: unum Deum adorare, non facies tibi sculptile, non perjurabis, sanctificasti diem Sabbati, honora patrem tuum et matrem, non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, non concupisces rem proximi tui. Sexies decem sunt sexaginta. Qui per sex opera misericordiæ decalogum impleverit, ad feriam quartam paschæ pertinebit, in qua, *Venite benedicti*, officium erit. Hæc quarta feria habet convenientiam cum quarta ætate mundi, in qua David et Salomon regnaverunt. In quarta ætate gens illa cœlesti fide incluta, regno Davidis et Salomonis gloriosa, templi etiam sanctissimi altitudine totum nobilitatur in orbem. In nostra quarta feria, id est in

A quarto tempore, de quibus unum fuit sub Patriarchis, aliud sub iudicibus, tertium sub Regibus et Prophetis; quartum sub Apostolis triumphat; David, id est manu fortis qui vicit leonem, id est diabolum: et Salomon æternus, pacificus regnat, qui templum nobilissimum Deo Patri ædificat, cum dicit: *Venite, benedicti Patris mei*; ad quod per sexagesimam oportet nos currere. Senarius numerus ad laborem, denarius pertinet ad mercedem: omnis labor sex diebus peragitur, denarius in vinea operariis porrigitur.

CAP. III. — De Quinquagesima.

Quinquagesima ideo dicitur, quod ab illa dominica quinquaginta dies ad diem Paschæ numerantur, et sunt septem hebdomadæ. Quinque sunt sensus corporis, visus, auditus, odoratus, gustus et tactus: decem vero præcepta legis sunt, ut diximus; quinque decem sunt quinquaginta. Si quis decalogum legis, quinque sensibus per septiformem Spiritum impleverit, ad resurrectionis diem pertinebit.

In Septuagesimali officio lapsum primi hominis ad memoriam reducimus, qui in exsiliū veniens dixit: *Circumdederunt me gemitus mortis*, etc.; quem ad pugnam hortatur Epistola: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet*, scilicet a fornicatione, et immunditiā, et avaritiā, et cæteris vitiis. In pugna positus clamat: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione*, etc., de profundis, et in Evangelio inducitur operarius ad vineam excolendam. In Sexagesima dubitamus an Dominus nobiscum sit, et ideo clamamus: *Exsurge, quare obdormis, Domine*, etc.; Epistola nos confortat evadere de captivitate: *Libenter suffertis si quis vos in servitutem redigit*. Nos captivi obedientes secundum gradum arripimus, id est de tribulatione: qui in Septuagesima anxii sumus; ad requirendum proprium Dominum conscendimus et dicimus: *Sciant gentes*, etc.; in Tractu: *Commovisti, Domine*, etc., ostenditur terra commota conscientia peccatorum. In Evangelio semen inducitur; in septuagesima vineam colimus: in sexagesima semen jacimus. In quinquagesima tenemus proprium Dominum et dicimus: *Esto mihi in Deum*, etc. In expeditione positos instruit Epistola per quindecim gradus scalam charitatis dicens: *Charitas patiens est*, etc. Tunc triumphatori Deo militiæ nostræ dicimus: *Tu es Deus*, etc. Tractus nos servire Deo præcipit, *qui fecit nos et non ipsi nos*. In Evangelio fructum colligimus, quem in sexagesima seminavimus: Hunc scilicet fructum lucis cæcus, qui præfigurabatur a Domino quæsit et invenit: hoc etiam Postcommunio: *Manducaverunt*, demonstrat, quæ nos satiatos corpore Domini indicat.

Tres gradus trium sunt officiorum; primus continet planctum captivorum, qui esse nolunt sub dominio vitiorum; secundus voluntatem fugæ demonstrat, dummodo si proprius Dominus velit eos suscipere, ac non a se repellere. Tertius consilium agit

quomodo fugiat præsumens jam de susceptione. **A** Primus tractus : *De profundis*, et secundus : *Com-movisti* sonant tristitiam; tertius vero : *Jubilate* lætiti-
 am, quia ante legem et sub lege tristitiam habui-
 mus perditionis, sub gratia autem venit nobis læti-
 tia salvationis. Similiter : *Qui habitat*, et : *Ad te*
levavi, tristitiam : *Qui confidunt*, denuntiat lætiti-
 am. Item : *Sæpe expugnaverunt*, et : *Deus, Deus meus*
tristitiam : *Laudate* clamat lætiti-
 am. Tres reversio-
 nes populi Dei leguntur : una sub Zorobabel duce,
 et Jesu [sacerdote magno in quinquaginta millibus
 nominum : secunda sub Esdra, qui legem renova-
 vit ; tertia sub Nehemia, qui templum reædificavit.
 Nos a confusione peccatorum pœnitendo et confi-
 tendo revertimur, deinde lex Dei in nobis bene
 operando reparatur : postremo benedicendo, proximi-
 um ædificando, templum Deo construitur.

CAP. IV. — *De die Cinerum.*

Feria quarta, cineres imponimus capitibus no-
 stris, ut memores simus sententiæ primo homini
 dictæ : *Cinis es, et in cinerem ibis* ; ut qui prius fui-
 mus immortales, per pœnitentiam et humilitatem
 redeamus ad immortalitatem. Ideo quarta feria hoc
 fit, ut sicut sol et luna hac die creatus est, et mundus
 illustratus, ita nos a tenebris peccatorum ad solem
 Christum et ad lunam Ecclesiam convertamur.
 Usque ad istum diem a Septuagesima in expeditione
 fuimus, hodie pugnam inimus. Unde oratio Missæ
 hoc indicat dicens : *Concede nobis, Domine, præsi-*
dia militiæ Christi. Similiter et lectio, quibus armis
 pugnare debeamus ostendit dicens : *In jejunio, et*
fletu, et planctu; egrediatur sponsus de cubili suo, etc.
 Et Evangelium : *Tu autem cum jejunas, unge caput*
tuum, et faciem tuam lava. Hora nona missam cele-
 bramus, quia hora nona de paradiso homo ejectus
 exsulavit : quem Christus hora nona in cruce exspi-
 rans ad vitam revocavit.

Ab hac die usque in Pascha sunt quadraginta et
 sex dies : tot annis ædificatum est templum in Hie-
 rusalem. Templum hoc corpus Domini significat,
 cujus nos membra sumus : ut compaginemur cor-
 pori nostro Christo, tot diebus abstinentes sumus,
 dicitur, quod Maria duodecim annorum fuerit quando
 Christum peperit. Quando Christus passus est, ex-
 stitit triginta et trium annorum et dimidii, quod pro
 integro accipitur, et fiunt quadraginta et sex anni.
 Et ita templum hoc, id est corpus Christi, quadra-
 ginta et sex annis ædificatum est : quod Judæi sol-
 verunt occidendo, sed triduo reædificatum est re-
 surgendo.

Aliter per humanum genus Adam intelligitur,
 qui quasi fractus, et per totum orbem sparsus colli-
 gitur. Sic græce, *anatole* dicitur oriens, *dysis* occi-
 dens, *arctos* septentrio, *mesembria* meridies. Capita
 horum verborum habent Adam. *A* significat unum,
d significat quatuor, et iterum *a* significat unum,
m quadraginta significat. Per hunc numerum de-
 scendit caro Christi de Adam. Quadraginta enim et
 sex diebus formatur infans in matre. Senarius nu-

merus significat sex ætates mundi vel sex dies, qui-
 bus hic laboramus : vel sex opera misericordiæ, quæ
 superius commemoravimus. Quadragimus nume-
 rus significat decalogum legis et quatuor Evangelia ;
 quibus cum capite nostro, id est Christo, in die re-
 surrectionis triumphamus.

Secundus Adam ideo venit in carne, ut per pœni-
 tentiam et baptismum reformetur ad suam imagi-
 nem primus Adam, qui est in quatuor partibus
 mundi, quia Adam sparsus est per quatuor partes
 mundi, illo numero ad colligentem Adam recur-
 ramus, quem continet totus orbis primis litteris
 suis.

Feria quinta et Sabbatum post caput jejunii pro-
 prio officio carent, quia antiqui Quadragesimam a
 Septuagesima inchoabant, et feria quinta ut Domi-
 nica vacabant, et Sabbato non jejunabant. Post-
 quam autem Quadragesima a capite jejunii incepta
 est, in hebdomada duo dies a Dominica inofficiati
 sunt. Sabbato in duodecim lectionibus. Oratio su-
 per populum ideo non dicitur, quia ad hanc olim
Flectamus genua dicebatur : et hoc in Dominica
 fieri non licet ; ad quam consecratio pertinet : et
 quia qui consecrati sunt, in virtutibus debent erecti
 stare.

CAP. V. — *De Quadragesima.*

Quadragesima ideo vocatur, quia ab hac dominica
 sunt quadraginta dies usque in Cœnam Domini.
 Populus Dei in Ægypto affligebatur a Pharaone, et
 per Moysen liberatus mare Rubrum sicco vestigio
 transivit : sed hostiliter eos insequens in undis in-
 teriit. Post hoc Deus legem populo dedit, quadra-
 ginta annis coelesti manna pavit, aquam de petra
 produxit, deinde in terram fluentem lac et mel in-
 troduxit. Ægyptus est iste mundus, Pharaõ diabe-
 lus, Hæbraicus populus est Christianus populus,
 quem Moyses, id est Christus, de potestate Pharaõ-
 nis, id est diaboli, liberavit. Per mare Rubrum, id
 est per baptismum, sanguine Christi rubicundum
 duxit ; hostes, id est peccata submersit. Legem dat,
 quia peccata vetat : quadraginta annis per desertum
 ducit, quia quatuor Evangelia per decem præcepta
 legis implere præcipit. Manna, id est corpore suo pa-
 scit : fontem de petra, id est sanguinem latere suo
 tribuit, in terram repromissionis, id est in paradi-
 sum inducit. In Quadragesima aliqua pars pugnae
 peracta est ; hoc dicit nobis, quem in missa *Prote-*
ctorem invocamus : *Invocavit me, etc.* Et in Epistola :
Tempore accepto exaudivi te, etc. Et in responsorio :
Angeli Domini nos custodiant. In tractu, *Scuto veri-*
tatis circumdati sumus. In Evangelio ad triumphum
 tendimus, ut inimico dicamus ? Vade, Satanas in in-
 teritum.

Moyses jejunavit quadraginta diebus, Elias tot-
 idem, Christus similiter. Lex per Moysen, prophe-
 tia per Eliam, Evangelium per Christum designatur :
 hoc est, lex et prophetiæ, et Evangelium nos hor-
 tantur ad jejunium quadraginta dierum, ut videlicet
 quatuor qualitates corporis maceremus decem præ-

ceptis legis, scientes quod per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.

Ab ista Dominica sunt quadraginta dies et duo usque ad baptismum : tot mansiones habuerunt filii Israel, quando baptizati sunt in mari et in nube; quando exierunt de terra Ægypti de dura servitute, et pervenerunt ad terram repromissionis. Tot etiam generationes sunt in genealogia Christi. Qui ad cœlestem patriam tendunt quadraginta mansionibus ut filii Israel, illuc quadraginta diebus istis perveniunt, qui ad Christum per baptismum transeunt, eodem numero ad eum perveniunt, quo Christus ad nos pervenit. Christus a primo patriarcha Abraham per quadraginta duas generationes ad Virginem descendit : nos per Christum, qui est princeps patriarcharum, implendo quatuor Evangelia per decalogum legis ad regnum cœlorum ascendimus. Quater decies fiunt quadraginta. Mundus iste quatuor climata habet, orientem, occidentem, meridiem, septentrionem; annus quatuor tempora habet, ver, æstatem, autumnum, hiemem; homo constat quatuor elementis, terra, aqua, igne, aere. Porro ab uno usque ad quatuor arithmetice decem numerantur, hoc significat quod homo in quatuor mundi partibus per quatuor tempora anni decalogum legis et quatuor Evangelia erat impleturus. Luna secunda tertii mensis, id est Martii inchoatur Quadragesima, quia in tertio tempore, id est sub gratia data sunt duo præcepta charitatis, quibus homo quasi duabus alis volaret ad cœlum.

A Septuagesima sunt sexaginta dies usque in feriam quartam ante cœnam Domini : sexaginta hi dies peregrinationem nostram ad memoriam nobis reducant, qua peregrinamur a Domino. Tres dies, qui supersunt, triduanum jejunium Ninivitarum significant. Ut peccata nostra, quibus affligimur, in resurrectione Domini aboleantur, necesse est triduo nos compati morti Christi, ut non irretiamur per concupiscentiam oculorum et superbiam vitæ. Per sex dies, qui supersunt usque ad Sabbatum, bona opera recoluntur, in Sabbato, id est in requie, animarum perfectæ libertati reddimur.

Quadragesima ideo ante passionem Domini celebratur, quia hæc laboriosa vita per quadraginta figuratur, qua ab amicitia hujus mundi jejulare debemus; quia si compatimur, et conregnabimus. Vela in Ecclesiis suspenduntur, quia in hac vita secreta cœlorum nobis absconduntur.

CAP. VI. — De feria quarta hebdomadæ quartæ.

Feria quarta fit scrutinium, aures catechumenis tanguntur, ut verbum Dei aure cordis percipiant, et ei obediant. Nares tanguntur, ut fetorem vitiorum respuant. Initia quatuor Evangeliorum leguntur, ut quatuor vitiis, id est stultitia, inconstantia, libidine, exuantur, et quatuor virtutibus, id est prudentia, fortitudine, justitia, temperantia imbuantur. Dominica oratio et Symbolum eis traditur, ut sicut Hebræi ab Ægyptiis, ita ipsi discedant a vitiis. Duæ lectiones leguntur, una eos ab errore revocat, altera

mores instruit, quia duo populi, Judæi et gentiles, ad fidem convertuntur. Responsorium : *Venite Filii*, ad fidem vocat : beata gens bene operantes laudat. Evangelium in Siloe lotos, id est, in Christo baptizatos probat. Quod quarta feria quartæ hebdomadæ quadragesimæ hoc fit, istud significat. Per Quadragesimam omne tempus sæculi significatur; sex dies primi sex ætates unius cujusque hominis demonstrant : quarta feria et quarta septimana Quadragesimæ compaginantur quartæ ætati sæculi et ævo unius hominis. Quarta ætas est a David usque ad transmigrationem Babylonis, a qua velut juvenili ætate in populo Dei regum tempora coeperunt. Hæc ætas apta est regno. Hæc ætate Christianum imperium sumpsit exordium, jurante Domino David : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Ideo in feria quarta hebdomadæ quartæ catechumeni ad nomen Christianum accedunt, quæ præfigurata est quarta ætate sæculi, qua promissum est regnum Christi; de quo angelus : *Dabit illi Dominus Deus sedem Patris ejus*, ad quod regnum ipsi per fidem et operationem veniant.

Sabbato ante passionem Domini leguntur duæ lectiones, quibus catechumeni, mares scilicet et feminae, instruuntur : quia in hoc Sabbato quoque scrutinium agebatur.

CAP. VII. — De Sabbato ante Palmas.

Sabbatum ante Palmas ideo officio vacat, quia apostolicis eleemosynam dat. Hac die venit Jesus Bethaniam, ubi fuerat Lazarus mortuus, et fecerunt ei cœnam ibi. Et Maria accipiens libram unguenti, et unxit pedes Jesu, et tersit capillis suis, et domus impleta est ex odore unguenti. Hoc ea die apostolicus facit membris Christi, quod ipsa fecit capiti. Pedes Christi sunt pauperes, libra unguenti est justitia, capilli bona nostra nobis superflua, pauperibus necessaria. Odor in domo, bona fama in mundo.

CAP. VIII. — De die Palmarum.

Dies Palmarum est quando Dominus de Bethania descendit Jerosolymam, et ei turba obviam venit cum ramis palmarum. In memoriam illius rei nos per ecclesias nostras solemus portare ramos et clamare : *Hosanna Filio David; benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel*. Appropinquante passione appropinquavit Dominus loco passionis, quia sponte pro nobis voluit mori. Decima die mensis primi agnus, qui in Pascha immolaretur, domum introduci jussus est in lege; et Dominus decima die ejusdem mensis, hoc est ante quinque dies Paschæ in civitatem, in qua pateretur, ingressus est. Palma dicitur victoria : Dominus superato diabolo et mundo cum ramis palmarum ingressus est in civitatem, nos devictis vitiis et peccatis cum palmis victoriæ intrabimus cœlestem Jerusalem. Major hæc hebdomada vocatur propter majora officia et passiones, quæ in hac hebdomada leguntur. Feria secunda et feria tertia duplex lectio legitur, quia Christus pro duobus populis patitur.

CAP. IX. — *De feria quarta hebdomadæ majoris.*

Feria quarta ad memoriam nostri reducitur crudele consilium Judæorum, et mansuetudo Christi. In introitu, *In nomine recitetur: Et omnis lingua confiteatur*: quia Judæi non confitebantur, sed perdebant Dominum. Unus homo duas mortes passus est, mortem corporis, et mortem animæ: in prima lectione et in primo responsorio recolitur mors animæ in secunda lectione et in secundo responsorio mors corporis. Pro utraque mortuus est Christus; caro Salvatoris pro salute corporum; sanguis vero pro animabus effusus est. Unus homo unam habuit animam; ideo primum responsorium unus versus sequitur. Secundum responsorium quinque versus habet, sicut homo per quinque sensus mortuus est. Ipsa die vela deponuntur, quia in passione Christi cuncta mysteria Scripturæ nobis reserantur. Passio quæ legitur facit nos recolere mortem nostram.

CAP. X. — *De Die Cœnæ Domini.*

Feria quinta oleum consecratur tribus modis; in ea reservatur corpus Domini usque in crastinum, reficitur quoque in commemorationem cœnæ Domini, lavantur pedes fratrum et pavimenta ecclesiæ, nudantur altaria usque in Sabbatum sanctum. In ea die pœnitentes veniunt ad absolutionem, et *Gloria Patri* cantatur in officio missæ. Quinta die produxit Dominus aves et pisces de aquis; quinta ætate, quæ fuit a transmigratione Babylonis, venit Dominus in mundum: et aves, id est sapientes, et pisces, id est insipientes de pelago erroris produxit. Hodie unctio olei conficitur, quia quinta ætate Christus venit, qui nos in regnum et sacerdotium ungeret. Oleum visibile in signo est, oleum invisibile in sacramento; oleum spirituale intus est. Oleum pro infirmis in ipso officio consecrationis corporis Domini consecratur, quia Christus pro infirmis moritur. Chrisma in loco pacis consecratur, quo uncti, Christo æquivoci, id est Christiani nominemur, ut ejus pace fruamur. Oleum sanctum ibi consecratur, quo reges et sacerdotes Domini ungamur. Ipsa die finitur lex Veteris Testamenti: Moyse enim mortuo Josue dux ordinatur; quia lege traditionibus Phariseorum corrupta Christus incarnatur. Qui hodie pascha cum discipulis suis manducans veteri legi finem imposuit, et novæ gratiæ initium dedit, tradens eis corporis et sanguinis sui mysterium. Quod in crastinum reservatur, quia in judicio vulneratum repræsentatur.

Cœna Domini in fine diei agitur, quia justii in fine mundi epulabuntur in conspectu Domini. Pedes fratrum et pavementum ecclesiæ lavantur, quia nobis qui sumus pedes Domini, et qui sumus Ecclesia, id est convocatio, per Christum peccata remittuntur. Unde et pœnitentes absolvuntur. Et quinta ætate venit Dominus et solvit legem, qui peccata puniebat; et gratiam instituit, qui crimina relaxabat. Altaria nudantur vestimentis. Altare est Christus, vestimenta sunt sancti, qui eo relicto fugerunt. Tribus diebus, id est feria quinta, sexta et Sabbato

A passionem et sepulturam Domini celebramus, ideo *Gloria Patri* et campanarum signa omittimus. Hodie mandatum sit, quod Dominus cum discipulis suis fecit: *Pax* ad missam non datur, eo quod Judas Dominum osculo prodiderit. Chrisma hodie conficitur, quia hodie nova lex in datione corporis Domini incipitur. Ignis etiam hodie novus, de crystallo, acceptus benedicitur, quia fumo legis extincto lumen gratiæ Christo largiente accenditur. Pœnitentes ideo hodie absolvuntur, quia hodie Dominus per novam legem peccata dimisit dicens: *Corpus meum pro vobis tradetur, et sanguis meus pro vobis effundetur, in remissionem peccatorum.* *Gloria Patri* recitatur, quia Filius Dei occidetur. Lumina extinguuntur, quia verum lumen, id est Christus, extinguuntur. Corpus Domini in crastinum retinetur (quod tamen Romæ non fit), ut in feria sexta passioni Domini communicetur. Ampulla cum chrismate, antequam benedicatur, syndone alba de serico involvatur, ita ut dimidia videatur; benedicta autem cooperiatur, ut a nemine nuda videatur, et omnes salutent eam. Ampulla cum chrismate est corpus Christi sumptum de Virgine. Pontifex stat in ampullam ter, per hoc Spiritum sanctum in Christo corporaliter habitare denuntians. Antequam transiret ad altare crucis, aliquo tempore coopertus, et aliquo erat nudus. Coopertus erat, cum fugeret in Ægyptum et humanas necessitates pateretur; nudus erat, cum miracula faceret. Syndon alba est ejus mundissima conversatio, postea cooperitur ut non videatur; quia Christus, postquam post resurrectionem in cœlum ascendit, invisibilis apparuit. Quem adhuc salutamus; quia quotidie eum adoramus. Statio sit Laterani: Lateranis dicta est a Laterano, qui quondam Cæsariano truncatus est gladio.

CAP. XI. — *De die Parasceves.*

Parasceve dicitur *præparatio*, eo quod illa die parabant Judæi quæ in Sabbato necessaria erant, sicut quondam de manna faciebant. Sexta Feria terra impletur animalibus, et primus homo ad imaginem Dei formatus est; moxque ex latere ejus dormientis sumpta costa femina formatur. Sexta ætate sæculi Christus incarnatur, et sexta die crucifigitur: de cujus latere quasi dormientis in cruce sanguis et aqua fluxit, unde Ecclesiam fabricavit. Dicit lectio: *Decima die mensis tollat unusquisque agnum per familias et domos, et servabit eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus, immolabitque eum omnis filiorum Israel ad vesperam.* Dominus noster est agnus, qui decima die ingressus est Jerusalem, quarta decima traditus, quinta decima die pro nobis immolatus est. Sequitur responsum cum quatuor versibus: Christus quando naturam hominis assumpsit, ex quatuor elementis compositum corpus sumpsit. Ille pendebat in cruce quasi Judex in tribunali sedens; latronem conversum ad gloriam, non conversum ad pœnam judicabat. Pendebat in cruce medius inter duos latrones, unde unus versus: *in medio, inquit, duorum animalium cognosceris.* Duo ge-

nera sunt afflictorum : afflicti qui corriguntur, ad A latronem conversum pertinent; qui non corriguntur, pertinent ad Judam, et ad latronem non conversum.

Hodie ad memoriam reducitur passio Domini, ad imitationem scilicet nostram : ipse enim passus est, ut sequamur vestigia ejus. Unde sonat lectio : *Erit agnus absque macula. Tolletis etiam et hædum et servabitis eum*, etc. Agnus absque macula est corpus Christi immaculatum : hædus corpus suum est, quod sumus nos qui peccatores sumus. Utrumque animal memoratur in religione paschæ; paschalis agnus immolatio Christi; hædus est mortificatio nostra. De resurrectione etiam nostra sequitur lectio dicens : *Vivificabit nos post duos dies, et in die tertia suscitabit nos*, quia, si compatimur, et coregnabimus. Tractus : *Qui habitat secundum Romanos post multos labores vitam nobis promittit : ubi dicit : Longitudine dierum adimplebo eum, et ostendam illi salutare meum*, id est Christum.

Deinde sequitur passio : in ea velut ipsum Christum in cruce videmus. Duo diaconi denudant altare, auferentes more furantis, quia tradito Christo in manus iniquorum, apostoli in more furum fugerunt et latuerunt. Missa non cantatur in sexta et in septima feria, quia apostoli biduo in mœrore fuerunt, et in tristitia ipsi biduo jejunaverunt : idcirco sacramenta biduo penitus non celebrantur : orationes pro omnibus gradibus recitantur, ut in adversitatibus ad patientiam passionis Christi, et orationes confugiamus. Pro Judæis : *Flectamus genua* non dicimus, quia illi illudendo genua flectebant. Pacis osculum intermittimus, ut quod Judas fecit in Domino, nos vitemus in fratribus. Deinde crux salutatur, Christus vero adoratur, quia in cruce redempti sumus. Crux non solum nobis, sed et angelis cunctisque in cœlo virtutibus profuit, et sacramentum, quod antea nesciebant, illis aperuit. Prosternimur corpore ante crucem, mente ante Deum. Sicut Deus humanum genus per hominem redemit, quod per hominem periit : ita per lignum eum reparavit qui per lignum cecidit. Adam perditus per quatuor partes mundi dispersus erat; Adam salvatio quatuor partes mundi comprehendit statu corporis sui in ligno. Corpus Domini cum calice, vino non consecrato, D profertur; calix feria quinta consumptus, est finis veteris legis. Vinum non consecratum per sanctificatum panem sanctificatur.

CAP. XII. — De Sabbato sancto.

Sabbato sancto vigiliæ aguntur, quia media nocte surrexit Dominus : media etiam nocte est venturus in similitudinem Ægyptii temporis, quando Pascha celebratum est, exterminator venit, et Dominus super tabernacula transiit, et sanguine agni postes frontium nostrarum consecrati sunt.

Romani ceram oleo mistam benedicunt, agnos inde faciunt : in octava populo ad incensum et ad subfumigandum domos dabunt. Cera est Christi humanitas, oleum est misericordia ; agnus de cera fa-

ctus est Christus in pascha immolatus. Cereus significat columnam ignis quæ præcessit filios Israel; diaconus, qui eum benedicit, significat angelum, qui eam ferebat. Post esum agni prima die egressi sunt de Ramesse, secunda die de Socoth, tertia die de Ethan, in qua die apparuit columna. Prima dies est passio Christi, secunda descensio ad infernum; tertia est resurrectio Christi; qui est columna ignis in nocte, id est terribilis peccatoribus : columna nubis in die, id est blandus justis. Columna præcessit baptizatos in mari et in nube ; cereus præcedit catechumenos nostros. Lumen est Christus et gratia resurrectionis, quo præsens nox et catechumeni illustrantur. Qui cum baptizantur, trina mersione Christo consepeuntur, et cum eo resurgent a morte vitiorum. Cereus a diacono benedicitur more Romano, qui conficit agnos. Qui cereus per octo dies neophytorum præcedit pontificem, qui caput est populi, quia columna ignis præcessit populum usque ad terram repromissionis. Cereus novo igne accenditur, ut designet Christi doctrinam novam in Novo Testamento, vel novam gratiam qua illustrata est nox, scilicet Dominicæ resurrectionis. Duo cerei minores ab eo illuminati, sunt chorus apostolorum a Christo illuminatus. Uterque præcedunt catechumenos ad baptismum ; uterque præcedant nos ad terram repromissionis : per se Christus illuminat Ecclesiam; illuminat et per apostolos.

Quod catechumeni feria quarta post mediam Quadragesimam et Sabbato catechizantur, significat C quod fide et operatione sint imbuendi catechumeni. In Ecclesia sunt duo ordines, sapientes scilicet et insipientes. Per lectiones, quæ ad missam in die leguntur, sapientes instruuntur : quæ in nocte ad matutinas leguntur, insipientes imbuuntur, unde et exponuntur. Ideo hoc die lectiones toto nocturnali leguntur, quia convenit insipientibus videlicet catechumenis adhuc in ignorantia positos. Quod autem absque titulo leguntur, hæc est causa : Eis qui cognoscunt cives cœlestis Jerusalem, scilicet sapientibus, pronuntiandi sunt auctores librorum : ut amore dulcedinis nominis concivis suis avidius lectiones imbibantur. Catechumeni vero quia nondum cognoverunt cives Jerusalem, frustra eis profertur auctor incognitus : quibus vilesceret auctoritas per ignorantiam. Quatuor lectiones leguntur, quibus catechumeni instruuntur.

Mensa tabernaculi habet quatuor pedes : tabernaculum est Ecclesia, mensa est sacra Scriptura; quatuor pedes sunt hi : historicus intellectus, allegoricus, tropologicus, id est moralis, anagogicus, id est superior. Historia est cum res ita ut facta est, profertur, ut hæc historia : *In principio creavit Deus cœlum et terram*, in qua creatio mundi, et formatio hominis refertur. Catechumenus in hac lectione discit qualiter homo sit formatus, qualiter sit lapsus : ne ipse consentiat carni sicut Adam Evæ. Secunda lectio : *Factum est in vigilia matutina*, etc., in qua refertur salvatio Hebræorum et sub-

mersio Ægyptiorum : in quo facto historię catechumenus instruitur posse liberari de manu diaboli per aquam baptismi. Allegoria est, cum verbis sive rebus mysticis præsentiā Christi et Ecclesię sacramenta signantur ; ut tertia lectio : *Apprehendent septem mulieres virum unum*, id est septem gratię Spiritus sancti Jesum ; quem multo tempore desideraverunt, quia nullum alium invenire potuerunt, in qua æterna statione requiescerent. Item : *Cum abluerit Dominus sordes aqua filiarum Sion Spiritu iudicii et Spiritu ardoris* ; hoc est, sacerdos lavat sordes aqua, Deus peccata Spiritu sancto. Demonstratur catechumenis in hac lectione, quid debeant amare, scilicet virum quem apprehenderunt septem mulieres ; et quid eis proficiat baptismus, id est ut per Spiritum iudicii, et Spiritum ardoris minora et maxima peccata purgentur. Tropologia est moralis locutio ad institutionem morum sive apertis sive figuratis prolata sermonibus ; ut lectio quarta : *Omnes sitientes, venite ad aquas, et audite audientes me*. Et iterum : *Dereelinquat impius viam suam*, etc. Docetur catechumenus in hac lectione declinare a malo et facere bonum. Sicut primę duę lectiones propter historicam narrationem concluduntur in cantico, sic ista locutio duobus canticis dilatatur propter duas se circumjungentes, mores scilicet bonos et cœlestem patriam. Anagoge, id est sensus ad superiores ducens locutio est, quę de pręteritis, futuris, et ea quę in cœlis est, vita futura, sive mysticis sive apertis sermonibus disputat ; unde catechumenis dicitur in Cantico : *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum*. Canticum ideo cantatur, quia ipsi sunt futuri in baptismo de centum quadraginta quatuor millium cœtu, qui cantant canticum novum, quod nemo poterat dicere nisi illi. Cantare solius est in conspectu Domini gaudere prę cæteris de innocentia, qua procul dubio vestiuntur infantes in baptismo.

Sacerdos tangit de oleo sancto scapulas et pectus catechumenorum. Oleum pertinet ad donum gratię Dei, ut dicitur : *Alteri fides in eodem Spiritu*. Ad tutamen mentis et corporis imponitur oleum in scapulis et pectore ; per cogitationes malas et opera diabolus nos corrumpit ; oleo sancto, id est scuto fidei munimur in scapulis, ut portemus onera Christi, id est bona opera ; in pectore pro munimine cogitationum dicit sacerdos, *abrenuntias Satanę*, id est diabolo, quem in ore tenebras per immolationem idolorum ? Et omnibus operibus ejus, id est voluptatibus carnis, superfluis cibis et potibus, et omni luxurię ? Et omnibus pompis ejus, id est omnibus vanis et superfluis honoribus ? Per abrenuntiationem expellitur prior hospes, id est diabolus ; per confessionem intrat secundus. Credis in Deum Patrem omnipotentem ? credo. Ecce aditus hospiti per fidem patet. Credis in Filium ejus ? Credo. Ecce aditus divinorum operum. Credis in Spiritum sanctum ? Credo. En dantur baptizandis dona Spiritus sancti.

A Diabolus jure possidet infantes per peccatum primi hominis, qui nunc per exorcismum expellitur. Parvuli salvantur propter fidem parentum et patrinorum, sicut filia dæmoniaca liberata est in Evangelio fide matris. Qui adulti sunt et possunt loqui, proprio ore proferant suam professionem ; pro parvulis respondeant patrimi, quia ipsi non possunt loqui. Sicut enim alieno peccato obnoxii, rei tenemur ; ita propria peccata fide laxantur.

In prima oratione mundatur habitaculum hospitis, qui debet Deum suscipere, et deprecatur ejus adventus : *Omnipotens sempiterne Deus, adesto m. pietat. t. m.*, deinde gratias agit quod tam magnus hospes ad tam humile hospitium descendit ; deinde recollit miraculum super aquam divinitus factum, ubi dicit : *Spiritus Domini ferebatur super aquas* : et quod factum est in salvatione arcę, id quoque factum esse in figura baptismi. Deinde expulso diabolo signat eum signaculo crucis ut non habeat locum redeundi diabolus. Per invocationem sanctę Trinitatis exemplo baptismi Trinitas adest in nostro baptisterio. Pater significatur ubi dicitur : *Benedico te per Deum verum* ; Filius ubi dicitur : *Benedico te per Jesum Christum* ; Spiritus sanctus in ultimis. Quod vox mutatur, significat discessum vitiorum ob præsentiã Spiritus sancti venientis jam in aquam ubi dicitur : *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus sancti*. Tunc ponuntur cerei neophytorum in aquam, quia significatur per cereum Spiritus sanctus. Filios Israel pręcessit columna ignis in nocte et columna nubis in die ; columna ignis est Christus, a quo illuminati sunt apostoli ; columna nubis est Spiritus sanctus, a quo illuminatur Ecclesia. Cerei neophytorum cum cereis Ecclesię illuminantur : quia postquam sacerdos introduxit eos in societatem Ecclesię, tunc illuminabuntur corda illorum. Levato de aqua infante, linit eum presbyter chrismate in cerebro, propter occasionem transitus mortis, ibi curat plagas mortis et solvit vincula ut Samaritanus semivivum.

Si sine confirmatione moritur, salvabitur quidem ; sed plenam gratiam non consequitur, episcopus per impositionem manus dat Spiritum sanctum, id est nuptialem vestem. Per oleum recta conversatio, per balsamum sancta intelligitur doctrina ; sapientia ad vitam, scientia pertinet ad doctrinam. Chrismalis unctio pertinet ad duo dona Spiritus sancti, ad sapientiam scilicet et scientiam. Oleum ad sapientiam, balsamum odorem suum longe lateque spargens ad scientiam pertinet. Hęc duo, id est doctrina et operatio sunt in septem donis Spiritus sancti. Sapientia ad vitam, intellectus ad doctrinam, consilium ad doctrinam, fortitudo ad vitam, scientia ad doctrinam, pietas ad vitam, timor ad utrumque. Hęc sunt ornamenta vestis quę tribuit Deus menti nostrę per impositionem manus episcopi ; sine quibus periculosum est aliquem inveniri in convivio regis. Hoc solis pontificibus licet sicut apostolis. Sine isto signaculo non oportet nos præsentrari ante Deum :

quod signum videns exterminator in frontibus nostris transit domos nostras, quia non sui sumus, sed ejus, cujus signum portamus. Ipsa crux nullo in loco figitur melius, quam in eo, ubi summus pontifex laminam auream, in qua sculptum erat nomen Dei ineffabile, figebat. Crux cum chrismate fit quod conficitur ex oleo et balsamo. Per oleum nitor charitatis, per balsamum odor bonæ notitiæ acquiritur.

Litaniam quæ fiunt circa baptismum, significant intercessionem sanctorum pro renascentibus. Litaniam Græce, Latine *supplicationes* dicuntur: litaniam ante et post baptismum aguntur, quia in circuitu sedis iris legitur. Sedes est Ecclesia, super quam Dominus sedet. Color jaspidis aquæ judicium, color sardii judicium ignis. Septem lampades sunt septem Spiritus Dei. Baptismus est mare vitreum, in quo non aliud videtur exterius quam quod gestat interius. Chrystallus de aqua in glaciem et lapidem vertitur pretiosum, et baptismi gratia figuratur. Iris sole nubes irradiante fit, et post diluvium primum propitiationis signum intercessio est sanctorum, quo Dominus illustrat Ecclesiam et munit. Designat smaragdus viridi lapidi similis, hos qui immarcescibili fide cæteros orando protegent. Trina mersio significat tres dies mortis Domini, cui consepelitur; elevatio de aqua, quod cum eo resurgimus. Albas vestes octo diebus portant cereis accensis. Vestes animæ sunt corpora nostra, quæ debent esse munda et candida a malis actibus. Cerei accensi est charitas in bonis operibus, per octo dies; id est in nova lege. In Sabbato exuuntur ipsa vestimenta, quia in die exitus animæ Sabbatum, id est requiem inveniunt; et vestimenta sua, id est corpora hic dimittunt, ut recipiant illa iterum in novissimo die. Vestimenta albatorum ab ipsis portanda sunt, donec penitus consumantur. Duplicia sunt vestimenta; quia duplex remuneratio sanctis promittitur in vita æterna, id est gaudium animæ, et gloria incorruptibilis corporis. Post baptismum si polluimus corpora nostra, id est vestes animæ, illico festinemus ad secundum baptismum, id est pœnitentiam, ubi mundamur per gratiam septiformis Spiritus. Septem ad novam legem, decem ad veterem pertinent. Si decem præcepta per septiformem Spiritum custodiamus, Deo per obedientiam jungimur, a quo per inobedientiam recessimus, et ipsam regem, Dominum nostrum in decore suo videbimus. Unde illo Sabbato finitur: in septuagesimo numero septenarius septupliciter decuplatur.

Septuagesima significat tempus illud quando filii Israel in Ægypto fame et operibus duris opprimebantur a Pharaone, et pro liberatione sua Dominum Deum suum invocabant. Feria quarta in capite jejunii quando Moyses ivit liberare eos. Quadragesima illud quando plagæ factæ sunt in Ægypto. Pascha quando pervenerunt ad mare Rubrum quod significat baptismum. Transierunt per desertum sub cubibus neophyti nostri per quadraginta dies, sub

A presbyteris et patrinis deducuntur. Columna præcessit Judæos, cereus baptizatos. In Sabbato ad terram repromissionis perveniunt. Quadraginta duæ mansiones filiorum Israel sunt quadraginta duo dies, ut qui in captivitate peccatorum fuimus, per exempla patriarcharum revertamur per baptismum ad terram repromissionis. Qui baptizant, sunt patres baptizatorum, patrimi vicarii eorum quibus commendantur: ut quia non vacat presbyteris, ab ipsis doceantur.

Cum *Agnus Dei* ad litaniam incipitur, cerei neophytorum incipiuntur sive incenduntur, quia per illum lumen accipiunt qui tollit peccata mundi. *Gloria in excelsis* dicitur ob gloriam Dominicæ resurrectionis, et quia, in quibus habitat diabolus, jam inhabitat Spiritus sanctus; hoc sonat oratio: *Deus, qui hanc sacratissimam noctem*, etc.; similiter et lectio: *Si consurrexistis cum Christo*, etc.; et infra: *Mortui enim estis*, etc. Ad baptizatos pertinet in *Alleluia: Misericordia Domini*, in tractu: *veritas ejus prædicatur*. Unde et *Alleluia* præponitur, quomodo hic misericordia, postea veritas in judicio.

Hebræa lingua est mater cæterarum linguarum et nobilior, Latina inferior et quasi filia: unde et *Alleluia*, quod Hebræum est, præponitur hic, quod in cæteris officiis non fit. Evangelium resurrectionem Christi ad memoriam reducit, et angelorum ad feminas allocutionem. Ante Evangelium non portatur lumen, sed thymiama, quia hæc tantummodo obtulerunt mulieres. Quod *offertorium* non cantatur, significat silentium mulierum. *Sanctus* cantatur, quod est cantus angelorum, quia resurrectionem ejus angeli nuntiaverunt. *Agnus Dei* reticetur, quia peccata mundi tollere non credebatur. Sacerdos, qui est vicarius Christi, peragit officium, quia Christus apparuit cui voluit.

CAP. XIII. — De paschali tempore.

Pascha et Pentecoste de Scripturis sanctis firmissime tenentur, et quadragesimæ dies ante pascha ut observentur, Ecclesiæ consensus roboravit. Per octo dies Paschæ octo officia in commemoratione neophytorum fiunt. Primum habet duas laudes, id est, *Alleluia, Confitemini*, et tractum *Laudate*, octavum habet duo alleluia: *Hæc est dies*, et *Laudate pueri*, quod non fit in ullo Sabbato usque ad Pentecosten. Sex media habent Responsoria et Alleluia. Prima vita non fuit sempiterna peccanti, requies ultima sempiterna est pœnitenti. Octavus dies est qui primus, ita prima vita, sed æterna vita redditur. Quia Adam primo vitam habuit, Alleluia canitur; et quia non fuit sempiterna, Tractus sequitur; ut in lingua humiliori humilitas posterioris vitæ recordetur. Adhuc neophyti in peregrinatione sunt, in qua tamen Deum laudare debent, quia redempti sunt. Requies ultima, quæ redditur in septima die, et perficitur in octava, ipsa habet sempiternam beatitudinem: propterea in septima die, et octava die duo Alleluia cantantur; primum quia vita redditur, secundum quia sempiterna est. Alleluia ideo, quia

omnium linguarum gloriosior est lingua Hebraica. A Dominicis duobus duo Alleluia cantantur. Duo sunt, unde anima in septima die, id est in requie, laudat Deum; unum de percepta lætitia vitæ perennis: alterum de percipienda resurrectione; sive quia in resurrectione mens et corpus laudabit Dominum. Per singulos dies unum Alleluia celebratur, quia interim sine corpore anima laudat Deum. In festivitibus sanctorum duo Alleluia sunt, quia jam de Domini aspectu potius lætantur, quam hæ quæ tantum sunt in resurrectione animæ. Unum quia requiescunt, alterum quia vident Deum. Medii sex dies Paschæ responsoria tenent et Alleluia. Septenarius numerus requiem, senarius significat opera. Animæ sanctorum ante resurrectionem corporis sunt quidem in requie, sed non sunt in ea actione, qua corpora recepta vegetantur. Inest quippe futuris corporibus quædam ineffabilis tranquillitas otiosæ actionis. Per responsoria intelligitur actio sanctorum in corpore, quæ erit cum omni lætitia; ut responso-rium sonat: *Hæc est dies quam fecit Dominus*, etc. Et quia hæc lætitia exitum habet in glorificatione, sequitur Alleluia. Et ut demonstratur, eandem actionem non esse aliud nisi laudem Dei, per sex dies continuatim Alleluia canitur. Responsoria cum versibus de psalmo sunt *Confitemini*, qui sonat laudem. Quæ tamen laus per Alleluia concluditur propter nobiliorem linguam. Versus: *Benedictus qui venit feria quinta: Lapidem quem reprobaverunt feria sexta cantatur, propter passionem Domini, quam idem versus sonat.*

CAP. XIV. — *De octo diebus neophytorum.*

Sicut iter filiorum Israel a mari Rubro usque ad terram repromissionis significat omnem cursum præsentis vitæ, ita octo dies neophytorum cursum præsentis vitæ designant, in quo nos oportet secundum resurrectionem Christi vivere. Mare Rubrum significat baptismum sanguine Christi rubricatum, hostes morientes peccata præterita. Ducitur populus per desertum, baptizati ducuntur ad ecclesiam quotidie. Illi manna, isti corpus Christi, ne deficiant in via hujus vitæ sumunt. Illos columna, istos præcedit cereus in figura Spiritus sancti, qui illuminat membra Christi. Status etiam cursus nostri tali modo signantur. Prima dies quando baptizantur est Sabbatum, id est requies, et status est Adæ, antequam peccaret. Adam ita factus fuit, ut absque labore viveret, et tamen delectabiliter operaretur. Hæc requies data est baptizatis in Sabbato, ut deinceps operentur bona usque ad alteram Sabbati, sicut et Adam operi deditus fuit absque labore. Requies et innocens vita, quam habuit Adam in septima die; quando requievit Deus ab omnibus operibus suis; hanc recipiunt modo baptizati in Sabbato. Deinde quia restat via baptizatis per desertum, post Alleluia Tractum cantamus, id est, patientia per quam expectare debent terram repromissionis. Sequuntur septem dies, qui pertinent ad opus bonum, ne vacua domus invada-

tur. Post illos sex dies sequitur baptis- mus: qui eos introducit ad patriam repromissionis, ubi est requies sempiterna; non revertentes ad aliquem laborem, sed de lætitia gloriæ animarum ad lætiti- am incorruptibilis corporis: ac ideo non sequitur: Alleluia: *Hæc dies quam fecit*, etc., tractus, sed Alleluia: *Laudate pueri.*

Sex dies, qui inter duo Sabbata sunt, utrumque tempus nobis ad memoriam reducunt, scilicet illud Adæ, quo fuit deditus desiderantissimo operi in paradiso; et illud, quo filii Israel transierunt per desertum sub ducibus. In quo tempore non sunt attrita vestimenta eorum, et sic tandem pervenerunt ad libertatem in terra repromissionis. Quæ significat patriam in qua recipiuntur sanctæ animæ post sæculum transactum.

CAP. XV. — *De ipsa die Paschæ et sex sequentibus.*

In die Paschæ erit resurrectio mortuorum ea hora et eo tempore, quo Dominus surrexit. In introitu præsentat se Christus in Ecclesia Patri dicens: *Resurrexi, et adhuc tecum sum.* Oratio: *Deus, qui æternitatis nobis aditum*, etc.; regni coelestis sanctis Ecclesiæ apertum demonstrat per capitis sui resurrectionem. Epistola nos admonet, ut separati- simus a vitiis, contra quæ certavimus per dies quadagesimales. Responsorium monstrat, quantum lætari oporteat eos, qui purgantur a vitiis. Alleluia docet, in quo sit lætandum, quia *pascha nostrum immolatus est Christus.* Evangelium exponit causam totius lætitiæ.

Illi sex dies paschales, in quibus Responsorium cantamus et Alleluia, informant omnes dominicales sive festos dies, quos celebramus ab octava Pentecostes usque in Septuagesimam. Responsorium et Alleluia actum eorum et lætitiæ, sive laudem sive gratiarum actionem, qui perseverant in sanctitate, quam acceperunt in baptismo. Ita enim in spe habent regnum futurum, ut etiam hic operando ad beatitudinem perseveranter perveniant. Aliter: per Responso- rium activa vita, per Alleluia contemplativa intel- ligitur. Actus necesse est, ut hic celebremus, ut id quod speramus, et per patientiam expectamus, adipisci valeamus. Responsoria quæ per septem dies cantamus, sive dominicales dies vel festos sanctorum dies qui sequuntur, tales actus significant, qualis est prædicatio, lectio, eleemosyna, visitatio viduarum, pupillorum et infirmorum. Alleluia quod sequitur, significat laudem Dei, in quem transfertur anima sanctificata ab omni peccato.

CAP. XVI. — *De quinquaginta diebus ab octava paschæ ad octavam Pentecostes.*

Illi quinquaginta dies, qui sequuntur a Sabbato Paschæ usque ad octavam Pentecostes, alteram vitam informant, quam nondum percepimus: ubi non erit Responsorium: quia nemo ibi prædicabit, sed erunt omnes docibiles Dei. Alleluia tamen ibi celebrabitur, id est lætitia animarum de percepta immortalitate et receptione corporum et gratiarum actione Deo in æternum. Eandem lætitiæ numerus quia

quagenarius significat, qui apud Hebræos *Jubilæus* A intelligere possumus, quibus tribus a nobis colitur appellatur; id est jubilatione plenus.

Quotidiani dies informant eos, qui presbytero confitentur peccata sua, ut ab ipso corripiantur, et consilium accipiant poenitendi. Ipsi dies sine Alleluia transigunt, quia non est pulchra laus in ore peccatoris.

CAP. XVII. — *De Dominicis a Septuagesima usque ad Pascha.*

Dominici dies a Septuagesima usque in Pascha eos informant, qui his tentationibus tunduntur, sine quibus vita præsens non potest transigi. Tunc Alleluia non cantatur, sed Tractus: quia quamvis pertineant ad contemplationem propter suam dulcedinem, et unionem, tamen non est in tanta lætitia, in quanta est ille, qui non offendit verbo; quia hic perfectus est.

Per dies Quadragesimæ informat eos sancta Ecclesia, qui proprie poenitentes vocantur: excepto quod non excommunicantur, et ad manus reconciliationis episcoporum non redeunt. In fine Quadragesimæ informat eos in jejunio, in abstinentia, in luctu, in vigiliis, in obedientia bonorum operum quibus reconciliamur Deo in poenitentia.

CAP. XVIII. — *De pentecostali tempore.*

Tempus Pentecostes inchoatur a prima die resurrectionis, et currit usque in diem quinquagesimam post Pascha. Dominus quadraginta dies post resurrectionem suam in hac terra et in hac vita cum discipulis suis conversatus est: postquam cœlos ascendit, post decem dies Spiritum sanctum misit fidelibus. Per quadraginta dies continentia, per decem merces laboris accipitur. Septies septem sunt quadraginta novem; additur unum, id est, Dominica dies, et fiunt quinquaginta. Per septiformem Spiritum dabitur nobis in Christo requies. Isti quinquaginta dies post resurrectionem Domini non sunt in figura laboris, sed lætitiæ et quietis, propter hoc jejunia relaxantur, et stantes oramus, quod est signum resurrectionis. Hoc etiam omnibus Dominicis diebus observatur, et Alleluia canitur; quod significat actionem nostram non esse nisi in laude Dei, sicut scriptum est; *Beati qui habitant in domo tua, Domine.*

CAP. XIX. — *De diebus Rogationum et litanis.*

Litania major instituta est a Romanis propter bella quæ inimici tunc commovebant adversus vicina regna. Dicit Epistola: *Multum valet deprecatio justis assidua.* Evangelium ponit tria, panem, piscem, ovum. Per panem omnia bona quæ de terris nascuntur, per piscem quæ de aquis, per ovum animalia quæ simul coeunt, intelliguntur. Hæc omnia in illo tempore in aliquo profectu sunt. Germina messis pullulant, arborum fructus ex flore prodeunt, vinea atque olei liquor suis erroribus erumpunt, pullorum animantia campos tondent. Quando hæc necessaria sunt nostris usibus, petenda sunt a Domino, ut conserventur ad spiritualia. Ita per panem charitatem, per piscem fidem, per ovum spem

intelligere possumus, quibus tribus a nobis colitur Divinitas. Hæc præcipue illo tempore petenda sunt, quando resurrectio Christi ab Ecclesia celebratur.

Litaniæ ante Ascensionem Domini taliter institutæ sunt. In Vienna urbe Galliæ terræ motus maximus multas Ecclesias et domos multorum subvertit, bestię multæ, lupi, ursi ac cervi ingressi civitatem devorabant plurimos, et hoc per totum annum faciebant. In vigilia vero Paschæ palatium regale in eadem civitate divino igne succensum est. Tunc Mamertus episcopus indixit triduanum jejunium in populo Dei, et cessavit tribulatio. Hoc exemplo adhuc Ecclesiæ Dei litanias triduanas ubique celebre colunt.

CAP. XX. — *De vigilia Pentecostes.*

In vigilia Pentecostes leguntur quatuor lectiones, et canuntur quatuor cantica ante baptismi consecrationem, sicut in vigilia Paschæ. Ibi legimus: *In principio creavit Deus,* etc. In ista tentavit Deus Abraham, in illa non sequitur canticum, in ista sequitur. Hæc duæ lectiones ad memoriam nobis adducunt duos patres: unum secundum carnem, alterum secundum Spiritum. Adam, qui in prima lectione memoratur, carnalis est pater, a quo omnes originem ducimus. Qui peccavit non obediendo præcepto Dei: ideo non sequitur canticum victoriæ. Abraham vero pater est spiritualis, cujus fidem imitando filii Dei efficimur et populus Dei vocamur. Iste restituit obediendo, quod primus offendit non obediendo; unde merito sequitur canticum victoriæ, quia occidit vitium inobedientiæ. Hæc lectio pertinet ad victoriam.

Sequitur canticum: *Vinea facta est,* etc., scilicet sacramentum Christi et Ecclesiæ; quod pertinet ad allegoriam: quia non his venissent boni mores, ad universum orbem non transissent. Secunda lectio: *Scriptis Moyses canticum;* et canticum: *Attende cælum* pertinent ad tropologiam: mores enim instruunt. Tertia lectio: *Apprehendent septem mulieres,* in qua septem dona Spiritus sancti de obedientibus virum unum faciunt. Quarta lectio: *Audi, Israel,* in qua dicitur: *Disce ubi sit longiturna vita et lumen angelorum et pax;* quod pertinet ad Anagogen.

In prima lectione Paschæ Adam de terra formatur, et Eva de Adam: id est Christus de virgine nascitur, de quo Ecclesia. In secunda occisus est diabolus in mari Rubro, id est in Christi sanguine. Postea per dilectionem septem mulierum conjunctum est Christo genus humanum. Deinde ad bona opera directum est in lectione: *Hæc est hæreditas.* Iste ordo servatur in vigilia Paschæ; aliter est in vigilia Pentecosten. In isto recolitur, quomodo Abraham Deo placuit per obedientiam, et sua progenies in bonis operibus delectata sit: cui tamen necesse est in Novo Testamento, ut adjungatur Christo per baptismum, et sic in eo maneat, usque dum perducatur ad regnum cœlorum. Alleluia in commemoratione primæ inne-

centis vitæ Adæ canitur, sed quia non fuit eadem innocentia sempiterna, Alleluia in Tractum convertitur.

Unctio chrismalis ab episcopo data in capite septem diebus observetur, quibus diebus adventus Spiritus sancti super apostolos ab Ecclesia celebretur. Cumque Spiritus in septem mulieribus ad suum venerit hospitium, unicuique mulieri per singulos dies pareretur convivium. Hospes Spiritus sancti est mens hominis singuli dies profectus mentis, convivia hæc sint virtutes. In fide virtutem, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatem. Oleum solet fessorum membra fovere, balsamum vero solet redolere. Oleo ungit Spiritus sanctus, cum confessæ animæ per poenitentiam peccata laxat : balsamo ungit, cum cor per scientiam doctrinæ illustrat. Oleum fuit Spiritus, quando datus est apostolis in terra, ut peccata relaxarent : balsamum, quando de cœlis datus est, ut omnes verbo illustrarent. Oleo et balsamo ungitur, ut fide et operatione salvemur.

CAP. XXI. — *De tempore sacros ordines conferendi.*

Sabbatum duodecim lectionum non propter tot lectiones, sed propter duodecim lectores dicebatur. Sex enim sunt lectiones, quæ ab antiquis Romanis Græce et Latine legebantur. In temporibus, quando agimus duodecim lectiones, solemus jejunare, etiamsi pervenerint in octava Pentecostes; quando celebratur festivitas septiformis Spiritus et neophytorum, duodecim lectiones oportet nos inchoare. A tempore primi mensis in duodecim lectionibus, consecratio sacrorum ordinum celebratur; ipsa enim consecratione hoc agitur, ut homo Deo conjungatur.

Primi apostoli semper in Decembri mense, in quo nativitas Domini celebratur, consecrationes ministrabant; quo consecratos propinquius Christi corpori conjungebant. Per tres enim tessera decades annuales fiunt hebdomadæ quadraginta duæ : tot generationes secundum Matthæum Christi cum eo sunt; tot etiam hebdomadæ inveniuntur a prima Sabbati primi mensis usque ad quartam Sabbati decimi mensis.

Coasecratio prima celebratur prima Sabbati primi mensis : quæ quasi in loco Abraham generat Christum, per quem benedicuntur omnes gentes. Ipsa consecratio tempore verni celebratur, quod tempus habile est pro creationibus. Nam et Abraham tertia ætate hujus mundi factus fuit; quæ ætas adolescentiæ comparatur quæ habilis est generationi filiorum.

Secunda consecratio est in quarto mense secunda Sabbati, quod est initium secundi catalogi quatuordecim hebdomadarum. Hæc deputatur in loco David, qui prostravit Goliath, id est humilitas superbiam. Qui consecrantur, manu fortes sint per humilitiam, ut

A superbiam dejiciant. Ipsa celebratur in Junio, quod tempus aptum est bello.

Tertia consecratio celebratur in Septembri tertia Sabbati, quod est initium tertii catalogi. Hæc deputatur Jechoniæ generationi, qui dicitur *præparatio Domini*; consecrati enim debent se præparare in adventum Christi. Quæ consecratio habet finem in ipsa nativitate Christi; quæ aliquando in tertia hebdomada finitur, et habet hebdomadas tredecim : aliquando in quarta, et habet quatuordecim. Neque hoc sine ratione est, quia si computetur catalogus novissimæ tessera decadis, et semel computetur Jechonias, non amplius inveniuntur cum ipso Christo quam tredecim generationes. Si ipse computetur, quatuordecim inveniuntur.

B CAP. XXII. — *De jejniis Quatuor Temporum.*

Quatuor jejunia initium sunt quadragesimalis temporis : denarius numerus totam disciplinam nostram continet, quæ talis est ut creatura creatori serviat. Creator Deus colitur in tribus personis; colitur ab animo qui eum diligit ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute; cui corpus subicitur ad regendum, ex quatuor elementis compositum, id est calido, sicco, frigido, humido. Quod si bene rexerit tria animæ, quatuor corporis, quæ fiunt septem, subditur homo creatori, et sunt decem. Quatuor temporibus annus volvitur, vere, æstate, autumno, hieme : hæc quatuor tempora solent per delectamenta sua nos revocare ab amore Creatoris. Qua de re jejunandum est in unoquoque tempore, ut nostra quatuor elementa castigentur : ne a dilectione mundi subripiantur. Ipsa enim quatuor elementa conjuncta sunt in sua natura quatuor temporibus anni. Ver est calidus et humidus. In eo facimus unum jejunium, ut elementum humoris castigetur in nobis : ne consentiat falsæ pulchritudini veris. Ex humore et calore nascitur pulchritudo terræ. Æstas sicca est et calida, in quo alterum jejunium facimus, ut castigetur elementum caloris in nobis : ne consentiat incendio carnali. Autumnus est frigidus et siccus, in quo tertium fit jejunium, ne aliquo languore animi arescamus, ac defluamus et inveniamur sine pinguedine olei in æterno tabernaculo. Etenim illo tempore congregamus, quo in futuro fruamur. Quartum jejunium fit in hieme, quæ est frigida et humida; ne membra nostra fluxu solvantur atque luxu in comessionibus, et potationibus, atque per hoc amor Dei negligatur. Quia ergo quatuor tempora nos impediunt ab amore cœlestium, scilicet matutinum, meridianum, vespertinum, nocturnum : per hæc enim quotidie ab amore æternorum retrahimur; unde in unoquoque jejunio tres dies sunt; quia unumquodque tempus tres menses habet, pro unoquoque mense singuli dies jejunio consecrantur. Quia vero quotidiana peccata nos aggravant, non sufficit unum jejunium per unum quodque tempus : ac propterea quadragesimæ tempus inducimus, quo quotidiana peccata affliguntur. Denarius : qui pertinet ad disciplinam nostram, qua-

ter ductus quadraginta facit : in ipso denario præsi- A det sancta Dei Trinitas, et regit creaturam suam : ut aliena sit a deceptione primi parentis. Eadem jejunia quarta et sexta feriis et Sabbato ideo celebrantur ; quarta quia in ea die Judæi fecerunt consilium ut occiderent Christum ; sexta feria eum occiderunt ; Sabbato more Romanorum jejunium concluditur propter tristitiam apostolorum.

CAP. XXIII. — *De ordinatione.*

In quo potissimum consecratio celebratur, quia Deus sanctificavit diem septimum. Quia ergo *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris* per septiformem Spiritum, qui datus est nobis, ideo sanctificatio in septima die commemoratur, ubi requies commendatur. Episcopi consecratio transit ad Dominicum B diem : ipse est vicarius apostolorum, imo Christi ; eo die accipit donum Spiritus sancti, qua die illustrabat corda apostolorum.

Quarta feria leguntur duæ lectiones ; quarta ætate mundi lex et prophetia viguerunt ; qui consecrantur, habeant notitiam legis et prophetarum. Sexta feria una lectio legatur, quia lex et prophetia in uno Evangelio recapitulatur, quod legitur in sexta mundi ætate. In Sabbato, quando benedictio datur, quatuor lectiones leguntur ; quia quatuor sunt ordines benedicientium Dominum : domus Israel, domus Jacob, domus Levi, et qui timent Dominum. Quinta lectio est de camino ignis, quia consecrandi debent esse probati per fornacem, id est per multas tribulationes. Ad quam genua non flectemus, ne statuemus Nabuchodonosor adoremus, ideo ut affatio sit separata ab errore gentilium. In sexta lectione perseverantia honorum operum instruitur, in Tractu humilitas docetur, in Benedictus benedictio, id est laus consecratorum tenetur.

Hieronymo clerici dicitur *sors*, clericus dicitur *sors Dei* ; quia accipit decimas, id est partem Domini. Tonsura incæpit in lege a Nazaræis, in Evangelio a Petro. Sacerdotes legis cydarim, reges vero coronam portabant. Christus rex et sacerdos, fecit nos reges et sacerdotes : reges quo mores regamus ; sacerdotes quo desiderium carnis mortificamus. Nuditas capitis cydarim, capilli significant coronam. Per caput mens intelligitur, in qua est agnitio Dei ; quæ est radenda a capillis, id est superfluis cogitationibus. Corona quam in inferiore parte capitis portamus, est ratio cum qua mundana gubernamus.

CAP. XXIV. — *De ordinandis eorumque dignitate ac officiis.*

Qui ordinantur, Christo incorporantur. Ipse fuit ostiarius, sicut dicit : *Ego sum ostium ; per me si quis introierit, huic ostiarius aperit.* Exorcista existit, quando dæmonia expulit. Lector erat, quando Isaiam legerat. Acolythus fuerat quando lumen cæcis reddebat, et dixit : *Ego sum lux mundi.* Subdiaconus, quando aquas convertit in vinum ; diaconus, quando lavit pedes discipulorum ; presbyter quando

A dedit corpus suum ; episcopus, quando benedixit eis.

Ostiarius cum ordinatur suscipit claves ecclesiæ, et ipse aperit ostium ecclesiæ ; si quis per fidem aliquem introduxerit in Ecclesiam, ipse est ostiarius. Lector dicitur a legendo ; lectores sumus quando instruimus aliquem de moribus intrantem ad Christianum populum. Exorcista dicitur *adjurator* : si quis per orationes suas vitium diaboli poterit de homine expellere, exorcista est. Acolythus est ceroferrarius. Lumen quod fertur ante Evangelium sive sacrificium, significat lætitiā ; hujus benedictio pertinet ad prophetiam. Qui ignem verbi cœlestis, quo et fratres ad agnoscendum illuminentur, et ad diligendum Deum inflammentur, prædicando ministrat, acolythus est. Subdiaconus dicitur subminister. Hic accipit ab episcopo calicem et patenam, quæ vasa corporis et sanguinis Domini ferat diaconus ad altare. Non est ejus officii legere Epistolam, sed lectoris. Diaconus dicitur minister, scilicet sacerdotis, quia in mensa Domini cœleste convivium disponunt. Huic manus impositio fit, per quam operatio Spiritus sancti intelligitur : in aliquo sapientia, in aliquo fides, in aliquo castitas. Accipit stolam in sinistro humero, id est onus Domini leve in activa vita : legit Evangelium, quia quædum Christus illud prædicavit, minister nobis factus est. Presbyter dicitur *senior*, ut sit canus non capite, sed mente. Hujus manus unguuntur oleo, ut sint mundæ ad offerendum Deo hostias ; et largæ ad cætera pietatis opera. C Olim erat idem presbyter, qui episcopus ; sacerdos a sacro ducatu dicitur. Opus presbyteri ad donum Spiritus sapientiæ pertinet. Pontifex dicitur quasi pontem faciens populo ad cœlum. Antistes quasi ante stans sive contra stans, scilicet hæreticis. Episcopus super intendens verbo et exemplo. Hic est sponsus Ecclesiæ. Sicut in nuptiis multi conveniunt, ita hic multi in consecratione episcopi quasi ad nuptias Ecclesiæ confluunt : ut in perfectum ordinato congaudeant, et Deo pariter preces fundant. Vicarius est Christi, ideo oleo in capite ungitur : caput Ecclesiæ est Christus, oleum in capite charitas in mente. Vice Christi regit Ecclesiam. Benedictio omnium electorum erit communis, sed pro qualitate operum diversæ mansiones. D

CAP. XXV. — *De vestibus sacerdotum episcoporum.*

Vestes sacerdotum pertinent ad conversationem Christianorum. In divinis induantur lineis, in quotidianis negotiis utantur laneis. Lineæ vestes sunt subtiles orationes ad Deum : laneæ vero grossa locutio ad populum ; amictus dicitur, qui circumvincitur, quo colam undique cingitur. In isto vestimento admonetur castigatio vocis. Postea poderis, id est talaris vestis, quæ alba vocatur ; quæ totum corpus ab iniquis operibus et a pravis mentem cogitationibus compescat. Cingulum significat castitatem. Sandalia subtus pedem cooperiunt, desuper nudum relinquunt. Per sandalia seu *cambagas*, perfectus ad

prædicandum Evangelium, quod nec terrenis commodis occultatur, invitatur. Casula quia pertinet ad omnes clericos, significat etiam opera, quæ ad omnes pertinent: fames, vigiliæ, lectio, oratio, etc. Casula est duplex inter humeros et inter pectus post tergum. Per humeros opera exprimuntur: duplex vestimentum in humeris sunt bona opera coram proximis et coram Deo. In pectore sit duplex, id est doctrina et veritas: veritas interius, doctrina ad homines. Per stolam intelligitur jugum Domini suave, id est Evangelium,

CAP. XXVI. — *De dalmatica.*

Dalmatica religio sancta et immaculata est visitare pupillos et viduas. Dalmatica habet duas coccineas lineas retro, similiter et in anteriori parte; quia Vetus et Novum Testamentum rutilant dilectione Dei et proximi. Immaculatum esse pertinet ad Deum, visitare fratres ad proximum. Color coccineus opera misericordiæ, quæ ex charitate fiunt in pupillis et viduis. Per candorem dalmaticæ visitatorum munditia designatur. Fimbriæ, quæ procedunt de dalmatica, verba sunt prædicationis. Triginta fimbrias habet dalmatica retro et ante; singulæ lineæ alitrinsecus quindecim: quia charitas in Veteri et in Novo Testamento quindecim ramos producit. Per humerum dextrum et sinistrum prosperitas intelligitur et adversitas, in quibus prodest fratribus charitas. Quindecim rami charitatis sunt: *Patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt; non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Linea, quæ in medio est, quasi stipes est charitatis: lineæ sive fimbriæ in dextro sive sinistro, scilicet retro ad præcepta Veteris Testamenti pertinent, quæ vero in anteriori parte sunt, ad Novum Testamentum pertinent. Sinistrum latus habet fimbrias, quia actualis vita sollicita est et turbatur erga plurima. Dextrum latus non habet; quia contemplativa vita quieta est. Largitas brachiorum sive manicarum est hilaritas datoris. Diaconus, qui legit casulam, circumcinctus est latere sinistro pertusus, quia vult Christum imitari, qui lancea est perfossus in latere. Subucula qua induitur pontifex post camisiam, significat virtutes intimas et orationem sublimium, quæ non patet omnibus, sed perfectis atque majoribus, ut est fides, spes, charitas.

CAP. XXVII. — *De pallio archiepiscopi.*

Pallium archiepiscoporum super omnia indumentata est, ut lamina in fronte solius pontificis, sic illo distinguitur archiepiscopus a cæteris episcopis. Pallium significat torquem, quem solebant legitime certantes accipere. Quod habeat duas lineas a summo usque deorsum, retro et ante, significat: quod mandata Veteris Testamenti a principio Genesis usque in finem, in humerali linea operando et docendo portet pontifex in pectorali novo a primitiva

A Ecclesia usque in finem. Circa collum circulus, est disciplina Domini. Sermonem antiqui cantantes coronam in capite, torquem in collo accipiebant. Corona in capite est charitas in mente, torques in collo est operatio in prædicatione: ut operibus impleat quod verbis docet. Corona gratia Novi Testamenti, torques, spes regni cœlestis; cujus splendor eximius ad exemplum coronæ vel torquis nulla unquam sine claudetur. Sudarium portatur in manu sinistra, quo oculorum et narium tergantur superflua. Hoc sunt piæ et mundæ cogitationes, quibus detergimus molestias animi ex infirmitate corporis et vitæ præsentis.

CAP. XXVIII. — *De sandaliis.*

Episcopus habet ligaturam in suis sandaliis, quam non habet presbyter. Episcopi est huc et illuc discurre per parochiam ad regendam plebem, et ideo ligata sunt, ne de pedibus cadant. Hæc significant firmare mentis gressus, qui in turbis populorum versantur. Presbyter vero, qui domi hostias immolat, securius incedit. Diaconus etiam habet in sandaliis ligaturam, quia suum est ire ad comitatum. Subdiaconus habet dissimilia, ne diaconus æstimetur. Sandalia cursum prædicatoris significant; solea quæ subtus est, ne prædicator se terrenis negotiis implicet. Lingua de albo corio subtus calcaneum, ut sit innocens et sine dolo; lingua exinde surgit separata a corio sandaliorum, lingua est eorum qui foris sunt, et testimonium dant bonum prædicatori; hi sunt in inferiori parte, et quodammodo a conversatione spiritualium separati. Lingua superior spiritualium lingua est, qui prædicatorem in opus prædicationis introducunt; hæc in exteriori vita prædicatoris requirunt. Intrinsecas sunt circumdata sandalia de albo corio, ita intentio prædicatoris sit candida coram Deo et pura conscientia. Extrinsecus vero integrum apparet, quoniam videtur prædicatorum vita despecta sæcularibus. Superior pars sandaliorum, per quam pes intrat, multis filis est consuta, ut duo coria non dissolvantur: in initio debet studere prædicator pluribus virtutibus atque scripturarum sententiis, ut opera forinsecus cum his, quæ intrinsecus intenta sunt, coram Deo, non disjungantur. Lingua sandaliorum, quæ super pedes est linguam prædicatoris significat: linea ope sutoris facta procedens a lingua sandalii usque ad finem ejus est evangelica perfectio. Lineæ ex utraque parte procedentes, lex sunt et prophetæ, quæ in Evangelio recapitulantur. Etenim ipsæ replicatæ sunt ad medianam lineam, quæ usque in finem currit. Ligatura in mysterium incarnationis Christi, corrigiæ supererogatio est proprio sumptu prædicare.

CAP. XXIX. — *De vestibis presbyteri.*

Panthera bestia habet colores septem: nigrum, album, griseum, croceum, viridem, aerium, rubeum. Quæ panthera varias herbas comedit constans in petra, languentes ad se venientes flatu suo a morbo sanat. Per pantheram presbyter intelligitur, qui habet septem vestes et septem virtutes. Niger

color humilitas, albus castitas, griseus discretio, A
 croceus sapientia, viridis fides, aërius spes, ru-
 beus charitas. Diversæ herbæ, diversæ sententiæ
 Scripturarum; petra Christus, languidæ bestię ho-
 mines peccatis ægri. Quos sacerdos sanat, si eis
 sententias de Scripturis proferat. Presbyter dum se
 præparat, quasi duellum cum diabolo pro Ecclesia
 inchoat. Humerale ponit in capite, id est spem pro
 galea; albam, id est fidem pro lorica; cingulum,
 id est castitatem, pro balthæo; subcingulum, id est
 testimonia Scripturarum aut exempla sanctorum pro
 pharetra et sagittis; stolam, id est obedientiam vel
 justitiam pro lancea vel funda; fanonem in manu,
 id est operationem pro clava; casulam, id est
 charitatem pro scuto; Evangelii librum, id est
 verbum Dei pro gladio; sandalia, id est prædica-
 tionem pro calceamentis pugillum.

CAP. XXX. — *De campanis.*

In lege tubis, apud nos campanis populus convo-
 catur. Campana fit ex metallo æris, quod est du-
 rabile et sonorum, habens interius plectrum fer-
 reum; campanæ sunt ora prædicatorum Novi Te-
 stamenti, quæ plus durant, quam tubæ Veteris Te-
 stamenti, atque altius resonant. Ora prædicatorum
 durabunt usque ad finem et audietur longe sonus
 eorum usque in fines terræ. Ferrum interius est
 lingua eorum, funis est mensura vitæ nostræ: qui
 funis habet initium a ligno, Scripturam sacram
 quod significat Novi Testamenti descendente a
 ligno Dominicæ crucis. Quod lignum a superioribus
 continetur, quia Dominica crux a prophetis et anti-
 quis patribus retinetur. Qui funis usque ad manum
 sacerdotis pertransit, id est Scriptura ad opera sa-
 cerdotum debet transire. Presbyter moveat signum,
 ut sciat se significari per ipsum. Quando funem
 sequitur sursum, recogitet quantum ad bona opera
 se erigat; quando trahit deorsum, consideret,
 quantum adhuc in prævis jaceat. Vinculum, quo
 plectrum ligatur, quædam est moderatio, quæ scit
 ad tempus movere plectrum linguæ, ut labia fe-
 riantur. Vinculum attractum funis plectrum movet.
 Quando modestia ad auctoritatem sacræ Scripturæ
 linguam prædicatoris movet.

CAP. XXXI. — *De ecclesia.*

Ecclesia est convocatus populus per ministros
 Ecclesiæ; ipsa etiam domus vocatur Ecclesia quia
 continet Ecclesiam. Synagoga dicitur congregatio,
 quod pertinet ad pecora, quæ ad pastum congre-
 gantur; vel Ecclesia dicitur convocatio, quod per-
 tinet ad rationabilia. Ipsa vocatur Kyrica, id est,
 dominicalis: *Kyrios* Græce, Latine *Dominus*; ipsa
 etiam appellatur basilica, id est, regalis domus:
Basileos rex dicitur, quasi basilaus, id est *basis*
populi, hoc est laus populi. Ad quam conveniunt,
 ut audiant judicia Dei, et manducent corpus Do-
 mini. Masculi stant in parte australi, et femine in
 boreali: ut ostendatur per fortiores sexum, fir-
 miores sanctos constitui in majoribus tentationibus

hujus mundi; et per fragiliorem sexum, infirmio-
 res in aptiori loco.

CAP. XXXII. — *De velo mulierum.*

Linus papa ex præcepto beati Petri constituit ut
 mulier velato capite in ecclesiam intret, propter
 reverentiam sacerdotis; ut quasi ante judicem, sic
 ante sacerdotem, qui vicarius est Domini, propter
 reatus originem subjecta debet videri: et ne viri
 incitentur ad libidinem.

CAP. XXXIII. — *De choro.*

Chorus est consensio cantantium: dicitur cho-
 rus quod initio in modum coronæ circum aras sta-
 rent et psallerent. Cantores sunt Dei laudatores et
 ad laudem cæteros excitantes. Vestes cantorum
 sunt lineæ, candidæ et longæ: lineæ ut sint subtiles
 ingenio; candidæ, ut sint mundi et casti; longæ,
 ut sint perseverantes in bono usque in finem. La-
 xitas capparum est latitudo charitatis, fimbriæ
 bona opera.

CAP. XXXIV. — *De cæremoniis in missa episcopi.*

Missa olim a Lectione et Evangelio inchoabatur,
 qui mos in vigilia et Paschæ et Pentecostes adhuc
 retinetur. Introitum vero et orationem instituit
 Coelestinus papa. Introitus episcopi ad missam, qui
 vicarius est Christi, significat adventum Christi in
 mundum, et populi adunationem ad eum sive per
 suam prædicationem seu suorum prædicatorum.
 Introitus episcopi celebratur, ad sessionem suam
 tangitur officium ex parte, quod Christus corpora-
 liter gessit in terra, sive discipuli ejus: usquequo
 ascendit ad paternam sedem. Unde mos inolevit, ut
 non sedeatur in Ecclesia, quandiu præsens officium
 agitur: quia labori Christi deputantur, qui ad cul-
 tum Dei vocantur.

Præconibus psallentibus Christus currum suum
 ascendit, et in mundum venit; unde dicitur: *Cur-
 rus Dei decem millibus multiplex*. Currus decem
 millium, multitudo est sanctorum in ordinibus Ec-
 clesiasticorum et in auditoribus eorum. Septem
 gradus sunt ordinatorum: ostiarii, lectores, exor-
 cistæ, acolythi, subdiaconi, diaconi, presbyteri.
 Octavus auditorum, nonus et decimus cantorum,
 virorum et mulierum; millium additur propter per-
 fectionem. Veniente Domino, ducit secum prophe-
 tas, sapientes et Scribas; diaconi sunt in loco pro-
 phetarum, qui annuntiant ex Evangelio vitam futu-
 ram; subdiaconi sunt in loco sapientium, qui
 sciunt vasa disponere, et nova et vetera proferre.
 Acolythi in loco scribarum, qui accendunt corda
 fidelium ex sacra Scriptura.

Præcedit in thuribulo thymiama, quod significat
 corpus Christi plenum odore bono: quod primum
 debet prædicari in omnibus gentibus. Deinde can-
 delabra ferantur, ut super fundamentum jam posi-
 tum luceat lux prædicatorum coram hominibus.
 Jam illuminatos subdiaconi sequantur, quia sapien-
 tia debet loqui inter perfectos. Evangelium illis jun-
 gatur, in quo declarata est perfectio. Episcopus et
 sibi juncti Evangelium sequantur, ut dicitur: Si

quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. **A** illi quæ fecerunt. Sunt discipuli cum Christo; Christus solus orat.

Septem diaconi sunt in ministerio episcopi in loco prophetarum, quia Scriptura septemplex dividitur inter Novum et Vetus Testamentum: quæ in Evangelio ministrant. Episcopus et sibi juncti post Evangelium in medio; quia vicarius est Christi, sequitur Evangelium. In Novo Testamento in quatuor, id est actus apostolorum, canonicæ Epistolæ septem, Epistolæ Pauli quatuordecim, Apocalypsis: in Veteri in tria; in legem, in prophetas, in psalmos. Si quinque diaconi fuerint, quinque ministros librorum demonstrant Evangelio ministrare. Episcopus in medio quasi Evangelium habet in Novo Testamento primum ordinem prædicatorum historiarum, secundum Epistolæ, tertium prophetiæ, ut est Apocalypsis: in Veteri unum legis, et alterum prophetiæ. Si tres fuerint, tres ministrationses trium librorum; fons omnis sapientiæ Evangelium in medio, in Novo Testamento duo Epistolæ et prophetiæ; in Veteri unum, id est legem; Novo Testamento enim omnis Scriptura apud veteres lex vocatur. Si unus fuerit, unum dilectionis præceptum ostendit, ut dicitur: *Omnis lex in uno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum.* Ministerium prophetæ est ex memoratis libris evangelicam veritatem approbare, et habeant ante se subdiaconorum sapientiam, ut congruo tempore prophetent: et acolythorum lux doctorum opus expleat exponendo libros.

Sapientia, id est subdiaconi, vadunt in medio tympanistriarum juvenularum, ut doceant, quæ tympanistriæ laudare debeant. Tympanistriæ sunt cantores, ministerium cantorum laudes resonat. Adolescentulæ sunt novæ Ecclesiæ, carne edomita Deum laudantes. Episcopus veniens stat inclinatus, et pacem dat ministris qui a dextra lævaque sunt: Christus Ecclesiæ præsentatus, quæ prius optavit: *Osculetur me osculo oris sui,* dedit ei pacem, et his qui de Judæis, et his qui de gentibus. Pacem etiam offert cantoribus, qui retro stant; quia tam his, qui in lege, quam his, qui in Novo Testamento erant, pacem tribuit. Tunc cantores de adventu subdiaconorum, id est sapientia Dei intelligunt Trinitatem Deum laudare et dicunt: *Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto.* Diaconi quasi chorus prophetarum stant cum eo humilitati, et dicunt: *Domine, doce nos orare;* quia unigenitus Filius, qui est in sinu Patris docet orare. Laudatores adventus Domini sive cantores tempus esse annuntiant, ut corda Patrum convertantur in filios: sicut Abraham tres angelos vidit, et unum Deum adoravit; sic modo filios Abraham oporteat credere et dicere: *Sicut erat in principio et nunc et semper et in sæcula sæculorum.* Duo diaconi vadunt vicissim altrinsecus osculari latera altaris, quia Christus misit binos apostolos ante faciem suam. Osculum eorum significat, ubi intrantes dicunt. *Pax huic domui:* Altare corda electorum signat. Postea revertuntur ad episcopum, ut in Evangelio legitur: *Quia reversi apostoli nuntiaverunt*

Deinde cantores tempus Dominicæ passionis memorantes dicunt versum de psalterio. Psalterium ex inferiori parte percutitur, et in superiori habet in quo reboat. Sic et opus passionis Domini ab inferiori habet percussuram, a superiori parte dulcedinem resurrectionis. Deinde ascendit episcopus ad altare, et osculatur illud, et Evangelium; hoc est Christus tempore passionis ascendit Hierusalem ad crucem. Osculum Evangelii pax duorum Evangeliorum: osculum altaris pax Christi cum hominibus ejus passionem imitantibus. Evangelium remanet in altari usque ad legendum, ita Evangelica doctrina initio sonuit in Hierusalem; inde exivit in publicum. Deinde transit episcopus ad dexteram altaris; Christus elegit dexteram vitam post resurrectionem suam. Diaconi post eum stant in ordine: qui post Christum stant, firmati sunt, ut eum sequantur usque ad mortem, et cum eo transeant ad æternam vitam. Major pars stat in parte dextra, minor in sinistra; dextra pars sunt æterna, sinistra vero temporalia. Petimus a Deo æterna, id est justitiam, sapientiam et charitatem; petimus et temporalia, fructus terræ, et pacem in terra nostra. Inter hæc omnia acolythi stant, et tenent cereos in manibus: luceant doctores et verbis et operibus.

CAP. XXXV. — De Kyrie eleison.

Kyrie eleison propter tres causas cantatur; una ut serenetur mens sacerdotis ad ea attendenda quæ ore dicit; altera, ut dignus sit loqui cum Deo, quantum ad humanam naturam pertinet; tertia, quod si tædio aliquo corporali spiritus affectus sine mente oraverit, Dominus non in furore suo respiciat super illud, sed in judicio misericordiæ. Ideo etiam in omnibus officiis ante orationem Dominicam *Kyrie eleison* dicitur, id est *Domine, miserere.* Tunc deponunt acolythi cereos, id est post bona opera humiliantur: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

CAP. XXXVI. — De cereis.

Cereus in medio stans, significat Christum, quæ dixit: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum.* Septem cerei, septem dona Spiritus sancti. Episcopo ascendente ad sedem cereostata mutantur de locis suis in ordine unius lineæ excepto primo usque ad altare. Cereostata varia dona Spiritus sancti; linea una unitas Spiritus sancti in singulis donis. Quod incipit a primo, indicat Christum, a quo procedit, Spiritus sanctus usque ad altare, id est corda electorum. Quod postea in officio missæ agitur illud tempus significat, quo Apostoli et eorum successores negotia Domini exercent, quod finitur perlecto Evangelio.

CAP. XXXVII. — De Gloria in excelsis.

Telesphorus papa instituit, ut *Gloria in excelsis* ad missam cantetur: Hilarius Pictaviensis Ecclesiæ epi-

scopus *Gloria in excelsis* composuit. Synmachus papa constituit, ut in Dominicis diebus et in natalitiis martyrum idem hymnus canatur. Sacerdos dum *Gloria in excelsis* incipit, ad orientem se vertit: quia hunc angeli in oriente, id est in Bethlehem, ubi Christus natus est, cecinerunt. Transitus episcopi ad altare significat Christi transitum, ut diximus de passione ad æternam vitam: et ideo in hoc loco *Gloria in excelsis* dicitur, quoniam gloria ineffabilis in excelsis facta est, quando Christus transitu suo animas sanctorum copulavit consortio angelorum. Hoc gaudium annuntiavit angelus in nativitate ejus. Post resurrectionem data est hominibus pax, quando sub uno Domino copulantur cœlestia, terrena.

CAP. XXXVIII. — *De Dominus vobiscum.*

Pax vobiscum sumptum est de Evangelio; *Dominus vobiscum* de libro Ruth; et *cum Spiritu tuo* de Epistola Pauli. Cum sacerdos dicit: *Dominus vobiscum*, ad populum faciem vertit; quia quos salutamus, eis faciem præsentamus. Salutatio presbyteri sive episcopi, et responsio populi significant unum affectum esse debere episcopi et populi, sicut hospites unius Domini

CAP. XXXIX. — *De collectis.*

Orationem versus orientem dicit, ubi cœlum surgit; quia major cognitio Dei in cœlis est et essentiæ in angelis vel in animabus sanctorum, quam in terra habitantibus sanctis. Oratio sacerdotis est benedictio Christi super discipulos quando cœlum ascendit. Hac expleta ascendit episcopus ad sedem, et sedet, Christus cursu suo disposito pro convenientia locat presbyteros in suo ordine, diaconos in suo, subdiaconos in suo, cæterosque gradus in suis; nec non et auditores, unumquemque in suo. Ascendit in cœlum, ut sedeat ad dexteram Patris: sedebunt cum eo, quibus dicitur: *Sedebitis super sedes duodecim, judicabitis duodecim tribus Israel.* Aliqui sedent cum eo, aliqui stant. Qui sedent sunt membra Christi in pace quiescentia: qui stant, in certamine posita. Caput et membra unum corpus sumus. In aliquibus sedet Christus, in aliquibus stat. Altior locus positus est episcopis, ut ipsi superintendant, et populum custodiant: et tanquam vinitiori altior locus sit ad custodiendam vineam suam, id est civitatem suam, sanctam scilicet Ecclesiam.

Lectio dicitur a legendo, quia non cantatur: cum hæc legitur, solemus sedere. Lectio est prædicatio, sessio obauditio; Responsum credentium confessio. Aliter: per lectionem, Veteris Testamenti, quæ humilior est, prædicatio; per Responsum prædicatio Novi Testamenti, quæ excellentior est.

CAP. XL. — *De Anniversariis.*

Corpus nostrum constat ex quatuor elementis, id est calido, sicco, frigido, humido, ut peccata, quæ per corpus gessimus, purgentur in quarta die. Post tertium diem, id est septimo post mortem alicujus offerimus pro eo sacrificium. Aliter. Septem dies sunt in hebdomada, ut quidquid in toto tempore,

A quod septem diebus voluitur, deliquit, abluatur: agimus septimum diem. Triginta diebus mensis expletur, unaquæque actio per diem, finis autem actionum, per mensem exprimitur, ideo trigesimus dies agitur ut quod in fide sanctæ Trinitatis per decalogum legis peccavit purgetur. In anno peragitur sol cursum suum; per solem Christus, per lunam significatur Ecclesia. Anniversarius dies ideo agitur, ut quidquid deliquimus in Christum vel in Ecclesiam, relaxetur. Sicut sanctorum anniversaria dies in eorum honore ad memoriam nobis reducitur super utilitatem nostram, ita defunctorum ad utilitatem illorum. Omni tempore bonum est orare pro defunctis, etiamsi defuncti dies per oblivionem nesciatur, seu per ignorantiam. Pro baptizatis omnibus defunctis cum sacrificia vel eleemosynæ offeruntur, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt: pro valde malis etsi nulla sint adjumenta mortuorum, qualescunque sunt consolationes vivorum. Quibus autem prosunt, ad hoc prosunt: ut sit plena remissio, aut certe ut eo tolerabilior fiat ipsa damnatio. Sed nullis ibi prosunt nisi hic bonis operibus cooperentur.

CAP. XLI. — *De quadragesimali tempore.*

Septuagesima significat captivitatem nostram de paradiso in mundum: Quadragesima reversionem nostram in terram repromissionis, id est ad paradysum. Tunc Tractus qui a trahendo dicitur, cantatur: quia cum labore et angustia iter hujus vitæ gradimur. Vela suspendantur, quia nunc cœlestia nobis occultantur. Tres dies ante Pascha tres semis annos significant quibus Antichristus regnabit. Qui nascetur in Babylonia, nutrietur in Corozaim et Bethsaida, a maleficis, plenus diabolo: qui mundum sibi subjugabit quatuor modis. Potentes pecunia: omnis enim occultus thesaurus erit ei manifestus. Plebes terrore: omnia enim genera tormentorum exercebit. Clerum sapientia: omnem enim Scripturam perfecte sciet, et convenienter de se interpretabitur, monachos et sanctos miraculis: omnia enim sancta signa potenter faciet, ut etiam mortuos suscitet. Ideo *Gloria Patri* non canetur, quia tunc ab omni laude Dei siletur. Campanæ non sonantur, quia prædicatio cessabit. Lumina extinguuntur quia omnia oracula Ecclesiæ auferuntur. Pœnitentes introducuntur, quia Judæi ad fidem Christi convertuntur. Chrisma conficitur, quia Christiani efficiuntur. Pedes et Ecclesia lavantur, quia Judæi baptizantur. Passio Domini recolitur, quia corpus Christi, id est Ecclesia gravem passionem patitur. Altaria nudantur, quia omnia sancta a gentibus calcantur. Crux salutatur, quæ tunc ad irrisionem erigetur. Baptismus agitur, quia tunc sanguine baptizantur. Cereus vel novus ignis concecratur; quia gratia vel amor Spiritus sancti eos consolatur. Percussio tabulæ est terror Antichristi; sonitus magnus qui ad *Benedictus* fit, est ingens timor et stupor infidelium de morte infidelium Antichristi.

CAP. XLII. — *De Paschali tempore.*

Osterum dicitur ab oriente, quia sicut ibi sol surgit, in occasu quasi moritur; ita hic sol justitiæ, qui est Christus, qui in morte occasum subiit, hic resurrexit. Eodem scilicet tempore Paschæ et eadem hora, qua Christus surrexit, erit nostra resurrectio. Pascha celebratur quarta decima luna, id est Aprilis, quando est plena. Luna significat Ecclesiam, quando numerus electorum impletus fuerit, tunc quasi Ecclesia plena erit: mox in quarto tempore resurrectio erit. Unum tempus ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, quartum sub æterna lætitia. Prima die est resurrectio Ecclesiæ quæ dicit ad sponsum: *Resurrexi*. Secunda die dicit Spiritus sanctus consolator ejus: *Introduxit vos Dominus in terram fluentem lac et mel*, id est omni suavitate et dulcedine plenam. Tertia die: *Aqua sapientiæ potavit eos*, id est plenitudine scientiæ replevit eos. Quarta dicit sponsus ad sponsam: *Venite, benedicti Patris mei*. Non dicit, benedico vos, sed quia estis benedicti Patris per fidem et operationem: Quinta die: *victricem manum*, id est Christum *laudaverunt*; cujus auxilio et mundum et diabolum vicerunt. Sexta die: *Eduxit eos Dominus in spe et inimicos eorum operuit mare*; quod semper speraverunt, jam habent. Inimici, id est persecutores et dæmones absorpti sunt in mari et in inferno. Septima die: *Eduxit Dominus populum suum in exultatione et electos suos in lætitia*. Oblinebunt tunc gaudium et lætitiā et fugiet dolor et gemitus: tunc duo Alleluia cantantur quia anima et corpus in æternum lætantur. Ideo in octava die cantantur: *Quasi modo geniti infantes*, quia ut infans nascitur de matre in mundum, ita ipsi nascuntur de morte in vitam. Quinquaginta dies postea sempiternam lætitiā significant. Ascensio Domini, nostra exaltatio in cœlis. In Pentecoste data est populo Hebræo lex timoris uti servis in igne terroris. Post decem dies ascensionis, id est post decem præcepta Dei subjectionis data est lex amoris in igne Spiritus sancti populo Christiano, ut filiis.

CAP. XLIII. — *De festo sancti Joannis Baptistæ.*

In nativitate S. Joannis Baptistæ cantatur missa mane, quia angelus prædixit gaudium dicens: *Multi in nativitate ejus gaudebunt*.

CAP. XLIV. — *De festo sancti Petri ad Vincula.*

Dies Kalendarum Augusti olim celebris habebatur ob victoriam Cæsaris Augusti. Qua die postea vincula S. Petri collata sunt Romæ: ut sicut prius in honore principis orbis, ita nunc in honore principis apostolorum celebretur.

CAP. XLV. — *De Nativitate beatæ virginis Mariæ.*

Quidam solitarius audiebat quadam nocte singulis annis harmoniam in cœlo. Qui cum miraretur, dictum est ei, quod sancta Maria nata sit hac nocte. Quæ cum ab hominibus nesciatur, ab angelis venerabiliter celebratur. Hoc ille referens Ecclesiæ, instituta est coli.

A CAP. XLVI. — *De Decollatione sancti Joannis Baptistæ.*

Quando agitur Decollatio S. Joannis Baptistæ, tunc est inventio capitis ejus. Nam circa Pascha, id est in annuntiatione S. Mariæ est decollatus; hic autem recolitur. Ad missam *Gloria Patri* et *Gloria in excelsis* et *Alleluia* non canitur, more passionis Christi et quia ante Christi resurrectionem contigit.

CAP. XLVII. — *De matutinis canonicis.*

In matutinis in primis: *Domine, labia mea aperies* dicitur, ut qui ad Completorium cum versu: *Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi*, et cum ultima benedictione quasi sub signaculo clauderentur, nunc ad laudem Dei aperiantur. Deinde per versum: *Deus, in adjutorium meum intende*, auxilium divinum invocatur; exinde per *Gloria Patri* sancta Trinitas glorificatur, et de præteritis et de præsentibus et de futuris. Postea tuba cantoris dat signum per antiphonam invitatorii, ut excitentur Christiani circumquaque, et concurrant ad scholam doctorum et pastorum Ecclesiæ. Deinde canuntur duodecim psalmi, per quos signantur Patres, qui ante legem excoluerunt vineam Domini. His instruuntur, qui ad officium concurrunt nocturnale de eo, quod Dominus ab initio mundi habuit prædicatores in sua Ecclesia; qui populum Dei coluerunt suis laboribus: ut redditum quærent ad propriam patriam post Christi resurrectionem. Primus psalmus: *Beatus vir*, concinit quodammodo Abel justo homini, cujus sanguis effusus est in typo sanguinis Jesu Christi. Et psalmus: *Domine, Deus meus, in te speravi*, convenit Noe et filiis ejus et uxoribus, quæ salvæ factæ sunt per aquam. Et psalmus: *Salvum me fac, quoniam defecit sanctus*, Abraham congruit, qui solus restitit, ne adoraret idola, cæteris corruentibus in ea. Dehinc sequitur versus per quem vertitur intentio ad alia, scilicet de psalmodia ad lectionem, vel ad hymnum Evangelicum, id est, *Magnificat*, vel *benedictus*; sive ad orationem Dominicam, cujus prologus est *Kyrie eleison, Christe eleison*; seu ad orationem, quam solus sacerdos dicit. Tunc vertunt se ad altare quia mentes nostræ debent converti ad Christum.

D Romani tamen non cantant Dominicam orationem ante lectionem. Tunc lectiones sequuntur, et responsoria, quæ significant tempus Abraham, qui sexta hora ingressus est vineam: nos vero media nocte admonemur procedere ante Deum, ut dicitur: *Præveni in maturitate*, hoc est media nocte. Omne tempus ante Christum pro nocte ponitur, memoria mortuorum in Christo per noctem recolitur: quoniam eorum transitus et quies nocti comparatur.

Per psalmos opus prædicatorum, per lectiones doctrina monstratur eorum. Responsorium ideo dicitur quia respondet lectioni. Cantor surgit ad responsum, ut excitet mentes, quæ audierunt doctrinam in lectione, surgant ad actiones bonas in operatione. Mens exhortatoris versu stringitur, ia

quo solus laborat, ne per arrogantiam elevetur. Olim non cantabatur *Gloria Patri* post versum in tertio responsorio, sed illud repetebatur: a modernis autem institutum est, ut cantetur, ut in omnibus Trinitas laudetur. Quod novem lectiones legantur, et totidem responsoria canantur, significat, quod per Christi resurrectionem tendamus ad celestem Hierusalem, et ad novem ordines angelorum. Quæ dividuntur ternario numero per interstitia psalmodum trium vigiliarum: in quibus recoluntur, tria tempora nominata in Evangelio, id est prima vigilia, secunda vigilia, tertia vigilia. Nam in prima vigilia recolitur eorum resurrectio in Christo futura, qui ante legem coluerunt vineam Domini; in secunda eorum, qui per legem datam usque in adventum Christi: in tertia Christi discipulorum, unde et hic canitur *Alleluia*.

Conserva me, Domine, memorat quiescentes in Christo de Levitico genere; *Exaudi, Domine*, requiem Judicum, *Diligam te, Domine*, regum Veteris Testamenti palmam; *Exaudiat te Dominus in die tribulationis* martyrum Christi triumphum: *Domine, in virtute tua lætabitur rex* regnum manens spirituum regum.

Hæ personæ membra sunt illius capitis, cujus regnum memoratur in psalmos: *Dominus regnavit, decorem indutus est*. Tres nocturnæ in Dominicis diebus significant resurrectionem corporum; tres autem, quæ in festivitibus sanctorum canuntur, recolunt beatitudinem animarum: quam tunc percipiunt: quando fiunt cives spirituum, celestium et bonorum. Nox pro ignorantia ponitur; ab Adam usque ad Christum quasi nox erat, quia lux scientiæ deerat; quæ nox dividitur in tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia; quæ tempora per tres nocturnos significantur, qui in nocte cantantur. Tres psalmi in primo nocturno psalluntur, quia Patriarchæ ante legem Trinitatem adorabant, ut legitur: *Tres vidit, et unum adoravit*. Tres in secundo, quia prophætæ sub lege Trinitatem invocabant, ut scriptum est: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus*. In tertio tres, quia apostoli sub gratia Trinitatem per orbem prædicabant; unde tunc Evangelium legitur et *Alleluia* canitur.

Lectio doctrinam, responsorium significat vitam eorum. Cum *Te Deum laudamus* illud tempus ostenditur, quo Christus natus est, et angeli Deo gloriam cecinerunt: sive quando mundus fide accepta cœpit laudare Deum. Versus qui ante Matutinas dicitur, significat Christi resurrectionem.

CAP. XLVIII. — *De Laudibus canonicis.*

Matutinales Laudes significant tempus a Christi resurrectione usque in finem mundi. Tunc quasi dies oriri cœpit, quia lux scientiæ claruit. Primus psalmus: *Dominus regnavit* significat Christum per orbem regnasse post resurrectionem: *qui firmavit orbem terræ*, id est apostolos sua resurrectione, ascensione et Spiritus sancti effusione. Secundus psalmus: *Jubilare docet Ecclesiam* ex Judæa ad fidem

A Dei conversa. Tertius psalmus: *Deus Deus meus* pertinet ad Ecclesiam ex gentibus collectam; cui psalmus: *Deus misereatur* conjungitur, et Judaica plebs per prædicationem Henoch et Eliæ ad fidem Christi convertitur; ideo sub uno *Gloria* canuntur quia una Ecclesia ex duobus populis laudabit Deum. In quinto loco canitur *Benedicite Domino*; in quinta ætate mundi misit Nabuchodonosor tres pueros in caminum ignis, in quo hunc hymnum cecinerunt. Nabuchodonosor significat Antichristum, qui illo tempore tres filios Noe, id est totum genus humanum de tribus mundi partibus, Asia, Africa et Europa in caminum mittet tribulationis. Ipsi perseverantes in fide catholica erunt patientes in tribulatione; et per patientiam probati, probatione inveniuntur spe beati. Tres psalmi, qui sequuntur: *Laudate Dominum de cælis, Cantate Domino, Laudate Dominum in sanctis ejus*, sub uno *Gloria* canuntur; sanctos victuros docent post interfectionem Antichristi in firmitate fidei et beatitudine spei, et lætitia, dilectionis in unanimitate inseparabili. *Lectio*, quæ sequitur, est cibus spiritualis tunc in Ecclesia, qui augeat lætitiā. Sequitur versus: *Dominus regnavit*: ut sicut discipuli in morte Christi tristes post resurrectionem læti canebant: *Dominus regnavit*; ita sub Antichristo tristes, post interfectionem ejus læti triumphum Christi recitant dicentes: *Dominus regnavit*. Sequitur hymnus: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ*; ut sicut tunc in proximo erat Christi adventus primus, quando hunc cantavit Zacharias; ita in novissimo tempore in proximo erit adventus Christi secundus, in quo Sancti servient Deo *sine timore, de manu inimicorum liberati, in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris*.

Dies habet duodecim horas. Dies est Christus, horæ sunt justi, qui bonis operibus adhærent dici, id est Christo. Nox æquinoctialis similiter habet duodecim horas: nox est vita peccatorum, horæ sunt peccatores. Nos qui dies vocamur, a nocte, id est, ab eleemosynis pro peccatis oblati sustentamur. Ideo duodecim psalmos in privatis noctibus psallimus, ut memores simus, nos debitores esse pro peccatis nostris, et pro eorum, quorum oblationibus sustentamur, intercedere.

Sex antiphonæ est intentio ad perfectionem bonorum operum; ut cum pro aliis intercedimus, nos ipsi mala devitemus.

Armiductores constituerunt in militia sua dormientibus militibus castra tueri per tres vigiliās in nocte, quarta est autem in matutinali tempore. Tres lectiones et tria responsoria insinuant vigiliās cleri; ad plebem Dei per lectiones doctrina, per responsoria clamor mentis exhortans populum Dei ad vigiliās, si Dominus venerit sero, an media nocte, an galli cantu, an mane; ne inveniatur eum dormientem. Prima vigilia pueritia, secunda juvenus, tertia senectus. Qui in pueritia desidiæ deditus ad opus Dei

non evigilaverit, in juventute respiscat : si tunc neglexerit, saltem in senectute a somno pigritiæ ad bonum consurgat.

Sicut fidelis anima exuta a corpore septimam Sabbati recipit, et resurrectio mortuorum, sanctorum corporum octavam diem expectat; ita quæcunque anima evigilaverit a gravi somno negligentia per curam ecclesiasticam, sive in prima vigilia sive in secunda sive in tertia, statim attingat matutinum tempus in quarta vigilia. Romani in quacunque lectione cum viderint auroram procedere, nocturnale officium dimittunt, et matutinale incipiunt.

CAP. XLIX. — *De matutino et sole.*

Matutinum est decessus tenebrarum et adventus auroræ. Sol appropinquat ad superiora expellens tenebras et tempus significat pœnitentiæ eorum, qui prius in nocte, id est in peccatis fuerunt. His appropinquat sol justitiæ expellens tenebras, id est peccata. Ideo cantatur psalmus : *Dominus regnavit in libera nocte*, et eos significat qui post baptismum in incepto cursu perseverant. *Miserere mei*, *Deus* in servilibus noctibus cantatur, eosque significat, qui post baptismum de cursu suo corruerunt et postea per orationes fidelium corriguntur.

CAP. L. — *De homine, qualiter minor mundus dicatur.*

Homo dicitur Græcè *microcosmus*, id est minor mundus, caput ejus in modum spheræ cœli rotundum, in quo duo oculi lucent, ut sol in cœlo et luna. Pectus in forma aeris, in quo tussis et anhelitus, sicut in aere venti et pluviae. Venter instar maris, qui recipit cibos et potus, ut mare flumina. Pedes similitudinem habent terræ, qui totum corpus sustentant ut terra omnes res. Ex terra habet carnem, ex aqua sanguinem, ex aere spiritum, ex igne animam; ex terra habet frigus, ex aqua humorem, ex aere siccitatem, ex igne calorem. Quatuor tempora anni habet, ver, pueritiam; æstatem, juventutem; autumnum, senectutem; hiemem, ætatem decrepitam. Scientia in eo lucet ut dies, ignorantia tenebrescit, ut nox. Visum habet ex igne, auditum ex æthere, odoratum ex aere, gustum ex aqua, tactum de terra, ossa ex lapidibus, ungues ex arboribus, crines ex herbis, sudorem ex rore, cogitationes ex nubibus. In cerebro habet sensum, et ibi est sedes sapientiæ, inde disponens omnia ut de tribunali, in fronte verecundiam vel potius confusionem, in superciliis superbiam, in temporibus somnum, in genis verecundiæ ruborem, in corde cogitationes et voluntatem, in jecore cupiditatem, in pulmone elationem, in stomacho fortitudinem, in splene risum, in felle iram, in renibus delectationem, in lumbis titillationem, in genitalibus procreationem. Cum volatilibus, cum piscibus, cum bestiis habet quinque sensus, cum quibus est animal mortale; cum angelis rationem, cum quibus est immortalis. Ex his omnibus est *minor mundus* homo; ideo non im-

merito statui temporum rota humanæ nativitatæ comparatur.

CAP. LI. — *De nocte et septem ejus temporibus.*

Nox dicta est, quod noceat aspectibus et negotiis humanis. Ignorantia mentis, quæ evenit ex tenebris peccatorum, nocti comparatur. Hora matutina pœnitentiam significat, unde cantatur in matutinis psalmus *Miserere mei*, qui est pœnitentialis.

Post matutinum sequitur diluculum. Septem sunt enim tempora noctis : vespertinum, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum, quod est incipiens parva lux. Eadem hora vocatur et mane; unde omnes feriales psalmi aliquid mane resonant.

CAP. LII. — *De psalmis ad laudes feriales.*

Primus dicit : *Mane exaudies vocem meam, mane astabo tibi*; secundus : *Emitte lucem tuam*; tertius : *Exitus matutini et vesperi delectabis*; quartus : *Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat*; quintus : *Auditam fac mihi mane*; sextus : *Ad annuntiandum mane*. In primo psalmo mala vetantur, in secundo bona per spem appetuntur; in duobus sequentibus celebramus duo præcepta charitatis. In *Deus Deus meus* dilectio Dei, in *Deus misereatur* dilectio proximi : sub uno *Gloria* psalluntur quia hæc præcepta non disjunguntur.

CAP. LIII. — *De canticis ad Laudes feriales.*

Deinde tentatio sequitur; tentationem victoria : unde sequuntur cantica, quæ cantaverunt postquam tentati fuerunt : et Deus triumphum illis præstitit. Primum canticum dicit : *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi*; ecce flagellum, audi triumphum : *Conversus est furor tuus et consolatus es me*; exulta et lauda. Secundum canticum cantatum est ab Ezechia postquam de infirmitate convaluit. Tertium ab Anna, postquam æmula ejus est humiliata et ipsa exaltata. Quartum, pro quo Ægyptii sunt prostrati et filii Israel liberati. Quintum ab Habacuch propheta pro liberatione Judæorum a Chaldæis. Sextum a Moyse, postquam vexatus est propter Judæos; et ita concluditur : *Laudate, gentes, populum ejus, quia sanguinem servorum suorum ulciscetur*.

Tres psalmi, qui sequuntur sub uno *Gloria*, significant laudem sanctæ Trinitatis in una substantia. Isti psalmi sunt finis psalterii, quia pœnitentes tendunt ad finem perfectionis, id est laudem Dei.

Sequitur lectio capituli, quia alios instruunt quod ipsi faciunt; versus in matutinis : *Dominus regnavit, vel Repleti sumus mane*, precatur conversus et præsentia et futura bona. Unde ascendit ad Dominum, quia *visitavit et fecit redemptionem plebis suæ*. De converso homine per pœnitentiam convertitur ad evangelicum virum, qui pro beneficiis converso præstitis exhortatus est laudare sanctam Trinitatem in *Laudate Dominum de cœlis*, et dixit : *Benedictus Dominus, quia visitavit miseriam humanam et fecit redemptionem ejus*. Omnes partes noctis, quibus

obscuratus est mundus, istæ repulsæ sunt; ideo agamus *Deo gratias*.

CAP. LIV. — *De die et duodecim ejus horis ac psalmo Beati immaculati.*

Dies est Christus, qui habet duodecim horas, hoc est fideles qui post baptismum seu pœnitentiam ad ipsum currunt per viam Domini usque ad vesperum, id est usque ad finem vitæ suæ; homo incipiens ambulare in lege Domini habet ex una parte leonem, ex altera draconem: leonem in persecutionibus apertis, draconem in insidiis occultis. Ut persecutiones et insidias diaboli possimus vitare, et toto itinere die salvi manere, canimus in Primis psalmum: *Deus, in nomine tuo*. In prima parte psalmi: *Beati immaculati*, intramus in viam Domini; hæc pars pro prima hora diei canitur. Secunda pars pro secunda hora, in qua fit iterum mentio legis Dei, ut ubi: *Considerabo mirabilia de lege tua*. Versus: *Exsurge, Domine*, rogat ut Deus sit gregis sui adiutor et liberator per totum cursum diurni itineris. Tertia pars psalmi pro tertia hora dicitur scilicet: *Legem pone*. Quarta pars pro quarta hora, ubi lex nominatur ut ibi: *Dixi custodire legem tuam*. Quinta pars pro quinta hora dicitur, in qua item lex memoratur, ut: *Ego legem tuam meditatus sum, etc., bonum mihi lex oris tui*. Sexta pars pro sexta hora, ut dicitur: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua*. Septima pro septima hora: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine*. Octava pro octava hora: *Iniquos odio habui et legem tuam dilexi*. Nona pars pro nona hora, ubi dicitur: *Justitia tua, justitia in æternum, et lex tua veritas*. Decima pars pro decima hora, ubi iterum lex memoratur, ut ubi: *Vide humilitatem meam, etc., quia legem tuam non sum oblitus*. Undecima pro undecima hora, ubi similiter mentio fit legis, ut ibi: *Iniquitatem odio habui, etc., legem autem tuam dilexi*. In duodecima hora diei reddit Dominus operariis suis denarium promissum. Lectio per singulos cursus legitur, quia sancti passim divino colloquio reficiuntur.

CAP. LV. — *De Vesperis.*

Vespera hora est duodecima, quæ finis est diei, et est finis uniuscujusque hominis. Quinque psalmi sunt quinque sensus hominis. Sicut in fine mundi quinque virgines cum lampadibus obviam Christo veniunt, ita homo in fine vitæ cum bonis operibus per quinque sensus peractis per totum diem, quibus in lege Dei ambulavit, Christo sponso obviam festinare contendit. Et hoc fit per gradus ascensionis virtutum; ideo quindecim gradus in vespertinali officio includuntur. Lectio, quæ sequitur, est compositio et ornatus eorum, qui intrant in præsentiam Regis. Versus: *Vespertina oratio*, vel *Dirigatur, Domine, oratio mea*, est compulsatio ostii conclavis, ubi rex sedet. Hymnus evangelicus, id est *Magnificat*, quem cantavit sancta Maria, monet virgines sapientes, id est fideles illuc contendere quo præcessit Virgo virginum, hoc est, in præsentiam Salvatoris.

CAP. LVI. — *De Completorio.*

Completorium est perfectio cæterorum officiorum, et ad noctem pertinet. In hoc finitur commune opus, omnia membra relinquuntur a suffragio humano: soli Deo, qui non dormit, neque dormitat, committimur. Somnus est imago mortis, ideo aliquos psalmos in isto officio recitamus, quos etiam in Sabbato sancto Paschæ cantamus, quando Dominus in sepulchro requievit; ut ille est: *Cum invocarem, propter illum versum: In pace in idipsum dormiam et requiescam*. Et iste: *In te, Domine, speravi*, quam cantavit in cruce; et nos finimus ubi ipse finivit: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*. Post jejunium Domini tentavit eum diabolus ut draco in insidiis; ideo tunc cantatur tractus: *Qui habitat*. In Parasceve vero tentavit eum ut leo publice persequens in passione; ideo tunc etiam secundum Romanos idem tractus: *Qui habitat* cantatur. Sed idcirco eundem psalmum in completorio cantamus; ut nos Deus custodiat a diaboli tentationibus et a nocturnis illusionibus. *Ecce nunc, etc.*, propter versum: *In noctibus extollite, etc.*, canimus. His quatuor psalmis quatuor elementa nostris postulatur, sive quia quatuor vigiliæ in nocte celebrantur. Cum versu: *Custodi nos, etc.*, membra nostra sigillamus, et cum evangelico hymno: *Nunc dimittis, etc.*, cum Simeone pacem flagitamus et requiem sempiternam.

CAP. LVII. — *De prima Canonica.*

Mos est in Ecclesia, ut post primam et ante completorium fratres conveniant ad lectionem, quæ est mentis refectio. In prima dirigitur grex Domini in via, ut veniat ad pascua. Operetur primo, et postea impleatur refectio in hora tertia: hic omnia consumantur. In Dominicis diebus ad primam septem psalmi propter dona septiformis Spiritus canuntur: quibus psalmis duo capitula de psalmo *Beati immaculati*, subjunguntur propter gemina præcepta dilectionis, per quæ lex Dei impletur. Quibus fides adjungitur catholica, id est *Quicumque vult salvus esse*, quia per cultum unius Dei salvabimur. Aliter: novem psalmi ad primam psalluntur per quos novem angelorum ordines intelliguntur. Per *Quicumque vult, etc.*, qui est Christianus homo intelligitur: qui per resurrectionem Christi, quæ in Dominica die recolitur, angelis associabitur. Per legem Domini, id est per dilectionem ad patriam revertimur: per psalmum *Deus in nomine tuo*, ad iter præcingimur. Per psalmum *Beati immaculati*, dilectionem Dei; per *Retribuere*, dilectionem proximi accipimus, in his duobus mandatis universa lex impletur. *Quicumque vult, etc.*, significat cursum nostrum: per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Capitulum *Preiosa in conspectu Domini*, significat quod ibi grex Domini ejicitur in pascua, ut ambulet in via Domini.

CAP. LVIII. — *De mysterio horarum.*

Dominus Jesus Christus in nocte propter nos est captus, ut nos a captivitate diaboli et ab æterna

eriperet nocte inferni : ideo nocturnos cantamus in nocte. Mane ante pontifices falso accusatur, ut nos ab accusatione inimici securos faceret; ideo canimus matutinas laudes. Hora prima ducitur ligatus ad præsidem, ut nos a vinculis peccatorum solveret; ideo primam recitamus. Hora tertia damnatur, illudatur, flagellatur, ut nos ab æterna damnatione liberaret; ideo tertiam cantamus. Sexta hora crucifigitur, ut nos a cruciatu perpetuo redimeret; ideo cantamus sextam. Hora nona moritur, ut nos ab æterna morte erueret; ideo psallimus nonam. Vespere de cruce ponitur, ut nos pœnis auferamur; ideo canimus vesperam. Completorio sepelitur, ut nos a sepulcro Tartari emergeremus; ideo canimus completorium.

CAP. LIX. — *Aliter de mysterio horarum.*

Media nocte surrexit Dominus, ideo nocturnos cantamus. Mane apparuit matri suæ, ut Sedulius dicit, sive Mariæ Magdalenæ, ut evangelista affirmat : ideo matutinas laudes recitamus. Prima apparuit mulieribus a sepulcro euntibus; tertia visus est Jacobo, ut putatur; sexta Petro, ut creditur; nona in Emmaus ambulantes; Vespere cum illo manducantibus; Completorio omnibus.

CAP. LX. — *Item de mysterio horarum.*

In primis fuit chaos, et omnia cooperta erant tenebris; ideo in nocte nocturnale officium agimus. Mane primo creavit Deus lucem, ideo matutinæ laudes tunc canantur : ad quas etiam novem psalmi cum *Benedictus* cantantur, quia novem ordines angelorum tunc creati existimantur. Quasi prima hora intravit Adam in vineam Domini, quando positus est in paradysum ut operaretur; ideo ad primam canimus tres psalmos laudantes Trinitatem; quæ et hominem formavit, et post lapsum reparavit. In quarto, id est *Quicumque vult salvus*, etc., fides nostra declaratur. In hora tertia intravit Noe in vineam, qui etiam primus plantavit eam, de qua inebriatus est. Sexta Abraham intravit, qui filium obtulit. Nona autem David et prophetæ. Ad has horas tres psalmos recitamus, unicuique horæ psalmi distribuentes vel propter sanctam Trinitatem, vel propter sanctæ Trinitatis fidem. In vespera intraverunt apostoli et eorum successores, in qua quinque psalmi canuntur propter quinquepartitam passionem Domini, qua ab actibus quinque sensuum sumus redempti. In completorio, id est in fine mundi, redditur denarius, id est æterna requies; ideo quatuor psalmi canuntur, ut quatuor partes mundi salventur, seu quatuor elementa in homine, qui est minor mundus, indicentur.

CAP. LXI. — *De septem sæculi diebus et mundi sæculis.*

Prima dies sæculi significat primum mundi sæculum, cuius mane Adam fuit, vespera diluvium. Secunda dies sæculi, secundum sæculum : cuius mane fuit Noe, ejus vespera submersio Sodomæ. Tertia dies sæculi, tertium erat sæculum : cuius mane Abraham origo, vespera fuit Saulis occisio.

Quarta dies sæculi quantum fuit sæculum, cuius mane David regum splendor, vespera transmigratio Babylonis et ejus terror. Quinta dies sæculi quantum sæculum, cuius mane fuit reditus Israelis in Hierusalem, vespera contemptus Christi ibidem. Sexta dies fuit sextum sæculum, cuius mane adventus Christi; quod hodie durat, et circa cuius finem jam sumus; cuius vespera adventus erit Antichristi. Septima dies sæculi requiem significat tam eam, quam animæ a primo sæculo post mortem habuere, quam eam, quam post iudicium sunt habituræ. Quæ dies vesperam non habebit, quia ejus requiei finis non erit.

CAP. LXII. — *De iudicio extremo.*

In valle Josaphat erit iudicium, hoc est, in hoc mundo. Josaphat dicitur *iudicium*, vallis est mundus iste, mons est cœlum. Christus apparebit in aere ut sol in cœlo. Cui obviam rapiuntur iusti in aera; impii remanebunt in terra, igne flagrante super omnes montes quindecim cubitos. Duæ partes bonorum, et duæ erunt impiorum. Una pars iustorum sunt martyres, virgines, et omnia pro Christo relinquentes. Hæc tria non sunt præcepta, sed consilia data; quia igitur supra præceptum fecerunt, Iudices cum Deo erunt. Altera pars iustorum sunt veræ viduæ, et boni conjugati, et pœnitentes, quibus dicitur : *Venite, benedicti*, etc. Una pars malorum sunt infideles sive gentiles sive Judæi, qui sine iudicio peribunt; altera pars malorum sunt mali Christiani seu olim Judæi, quibus dicitur : *Discedite a me, maledicti*, etc.

CAP. LXIII. — *De Dominicis in Adventu.*

In primo responsorio, *Aspiciens longe*, introducit cantor dicta seu facta Joannis Baptistæ. Ex persona ejus dicit, *Aspiciens*, scilicet quantum distet cœlum a terra; de Joanne dicitur : *Qui de terra est, de terra loquitur*; de Christo autem legitur : *Qui de cœlo venit, super omnes est. Ecce video Dei potentiam*, id est divinitatem in carne; et *nebulam totam terram tegentem*, hoc est, video caliginem ignorantie tegentem corda terrena Judæorum, qui præsentem Deum non cognoscunt in homine Christo. *Ite ei obviam*, per fidem et operationem. *Et dicite : Nuntia nobis si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel.* Mittit Joannes discipulos ad Christum, dicens : *Tu es qui venturus es, an alium easpectamus?* hoc est, si velis mori, et infernum visitare, insinua, et super fideles regnare.

Tres versus ei occurreres significant patrias ante legem, prophetas sub lege, Christianos sub gratia. Sive tres versus docent legem, prophetiam, psalmodiam Christi adventum prænuntiasse. *Gloria Patri*, quod sequitur, signat sanctam Trinitatem his omnibus venerari. Istud enim responsorium divinam naturam in Christo recolit : in secundo vero, id est in *Aspiciebam*, humana natura manifestatur, dicendo : *Et ecce in nubibus cœli Filius hominis venit.* In priori interrogat, si debeat regnare in populo Israel? hic respondetur : *Et datum est ei regnum.* Non solus

Israel sed et omnis populus, tribus et lingue servient ei. Hæc vero responsoria monstrant Christum Deum et hominem regem esse omnium.

Feria quarta et sexta positæ sunt antiphonæ de prophetis in adventu Domini, quoniam ipsæ feriæ in prophetia Christi et Ecclesiæ exsisterunt ab initio. Feria quarta sol et luna in cælo collocata sunt, quæ sunt Christus et Ecclesia. Sexta feria homo, qui fuit forma futuri Adam, creatus est.

Ecclesiasticus chorus vel propheticus sermo sit in-ternuntius ad Hierusalem; quæ quondam erat metropolis et civitas Regis magni: et per Hierusalem ad primates totius Dei famosæ congregationis. Absentia enim Christi nequaquam sine tristitia potest recordari. Ideo ista responsoria solantur populum Dei de adventu regis et defensoris sui: *Jerusalem, cito veniet salus tua*, civitas Jerusalem, *ecce veniet Dominus*. Hic nuntius Dei ad pauperes et ad plebem loquitur, quæ facile a potentibus opprimitur. In priori consolatus est potestatis dignitatem, in ista consolatur subjectam plebem. *Ecce apparebit*, con-figit in capite Regem regum, qui venturus est liberare pauperes, et afflictos de manu potentiaæ sæcularis: et eundem proximo tempore venturum dicit responsorium: *Prope est, ut veniat*; et *Qui venturus est*; et *Ægypte, noli flere*. Hujus Dominicæ responsoria et sequentis hebdomadæ certant multitudinem congregare populorum, ut præsto sint et parati ad suscipiendum Dominum dominorum. Idcirco plurima *Ecce in se continent*; ut in canite tuba: *Ecce Deus*, et in clama: *Ecce Deus noster, quem exspecto*; et *Ecce jam veniet*. Responsorium *Canite tuba* commo-neret cives, ut sciant regis adventum, et annuntient illum vicinis. *In ucmini quantus sit*, monet cives, quod ultra reges sit iste, qui ingreditur ad salvandas gentes: *Non auferetur*, docet regem Judæorum suo tempore exspectatum in foribus esse.

CAP. LXIV. — *De antiphonis ad laudes.*

Antiphonæ per septem matutinas, et per septem ferias dispositæ significant gratiam septiformis Spiritus, cujus opus est conceptio et partus beatæ Mariæ Virginis. Unde in eadem hebdomada legitur lectio Isaïæ, qui numerat septem dona Spiritus sancti, in sexta feria: quando primus homo creatus est, quem modo venit secundus homo reformare.

CAP. LXV. — *De antiphonis O ad Magnificat.*

Antiphonæ quæ habent in capite O, significant quoddam admirabile, et celebrari his diebus ostendunt nobis aliquod investigabile; de quo dicitur: *Dabit Dominus vobis signum, ecce virgo concipiet*. O interjectio est admirantis, et pertinet ad aliquam mirabilem visionem mentis. Et quoniam per conceptionem et partum sanctæ Mariæ facta est hæc admiratio, ideo hæc antiphonæ magis congruunt hymno *Magnificat* quam *Benedictus*. Prima antiphona, *O Sapientia*, congruit primo gradui, scilicet Spiritui sapientiæ. Secunda, *O clavis David, qui aperis et nemo claudit*, aptatur Spiritui intellectus. Tertia, *O Emmanuel, rex et legislator*, gradui Spi-

ritus consilii convenit. Quarta, *O radix Jesse, qui stas in signum*, id est in crucem, quando sol obscuratus, et petra scissæ sunt, *super quem continebunt reges os suum*, id est principes hujus sæculi, qui cum rhetorica et dialectica sua silebunt, adveniente prædicatione sanctæ crucis et sancti Evangelii; hæc gradui Spiritus fortitudinis aptatur. Quinta, *O oriens splendor*, gradui Spiritus scientiæ datur. Sexta, *O Adonai et dux domus Israel*, gradui Spiritus pietatis convenit. Septima, *O Rex gentium et desideratus earum*, gradui Spiritus timoris aptatur. Octava, *O Virgo virginum*, insinuat mirabilem partum mirari Ecclesiam. *Filiæ Jerusalem, quid me admiramini?* Hæc antiphona monstrat illum hominem, qui ex Maria carnem assumpsit, solum perfectum esse inter cæteros homines, quia in ipso solo habitat septiformis Spiritus. Si duodecim O cantantur, significant quod gratia sanctæ Trinitatis a quatuor mundi plagis desideretur: ter enim quatuor sunt duodecim.

CAP. LXVI. — *De vigilia Nativitatis Domini.*

In vigilia Nativitatis Domini responsorium *Sanctificamini hodie*, et alia, docent nos lavare debere vestimenta, quæ in baptismo accepimus, lacrymis et pœnitentiis: ut sicut filii Israel Domino occurrerunt in monte Sinai sanctificati, scilicet abstinendo a mulieribus, ita nos sine offensione occurramus descensui Domini.

CAP. LXVII. — *De Nativitate Domini.*

In sancta nocte nativitatis Domini tria nocturna tria significant totius mundi tempora, id est tempus legis naturalis, tempus datæ legis per Moysen, tempus gratiæ. Tertia nocturna, quæ recollit gratiam Novi Testamenti, habet antiphonam cum Alleluia, ut ipse invocatur. ut eo tempore cantatur, cum resurrectio Domini a fidelibus frequentatur, id est circa tempus matutinale. In primo nocturno lectiones, quæ leguntur de propheta, significant tempus ante legem, quo patriarchæ figuris præfiguraverunt Christi nativitatem. In secundo leguntur sermones, et est illud tempus sub lege, quo sanctæ Scripturæ prænuntiaverunt Christum nasciturum. In tertio Evangelia leguntur, et est tempus gratiæ, quo ejus nativitas est suscepta ab Ecclesia. Ad tria prima responsoria *D* canitur *Gloria Patri*, quia Trinitas a lege et prophetis et psalmis prænuntiata est hodie mundo manifestata. Responsoria morem illum sequuntur, quem frequentant domestici regales et imperiales quando conveniunt in regis præsentiam, unusquisque quod valet, offert regi. Diversa dona offerunt, sed animo regis æqualiter placere cupiunt: ita responsoria nunc Christum, nunc matrem ejus, laudes et gratias agunt. Novem lectiones et responsoria movent nos Deum benedicere, qui ad societatem novem ordinum angelorum venit perditum hominem recolligere.

Sicut in Nativitate per novem lectiones gratias agimus de Dei descensione usque ad nostram humiliationem, ita per eundem numerum in festiva-

tibus sanctorum gratias referimus, quoniam illi digni sunt ascendere usque ad altitudinem coeli, in quo habitant angeli.

Missa *Dominus dixit*, et Evangelium *Liber generationis*, est illa hora quando natus est Christus. *Te Deum laudamus* et matutinæ laudes quæ sequuntur, est laus angelorum, qui eo nato *Gloria in excelsis* cecinerunt. Neuma dicitur *mistus*; illa neuma in mundi fabrica monstrat quod non potest verbis explicari: quomodo qui hodie natus est de Virgine fabricasset mundum et ornasset; et quomodo ipse sit lux et decus universæ mundi fabricæ. Neuma in versu *Tanquam sponsus*, signat quod processio Christi de utero Virginis nequit verbis enarrari: quæ comparatur sponso procedenti de thalamo. Hoc neuma etiam in responsorio S. Joannis evangelistæ canitur *in verbo intellectus*, propter excellentem intellectum sancti Joannis. Unde et in *Gloria Patri* cantatur, in qua Trinitas laudatur, quæ solo intellectu conspiciatur.

Vespera *Tecum principium* magis pertinet ad festum nativitatis Domini quam præcedens. Similiter in omnibus festis sanctorum secunda vespera magis pertinet ad festum diem quam prior. Octavæ Domini et aliorum sanctorum ideo celebrantur, quia in octava, id est in resurrectione, gloria eorum per Christum duplicatur.

CAP. LXVIII.—*De Epiphania Domini.*

In Epiphania Domini invitatorium non cantatur propter fraudem Herodis, quia callide quærebat Dominum. In sexto loco psalmus canitur, quia in sexta mundi ætatē gentes quæsierunt Dominum per fidem. Sex antiphonæ per duas nocturnas magorum obsequia circa nativitatem recolunt. Iidem tres magi legati exstiterunt mysticis suis muneribus gentilis populi, qui in terra insulisque habitat. Tria munera eorum triplicem personam Christi præfigurabant, id est Regis, Sacerdotis et mortalis hominis: nec non et tres functiones Christi membrorum, id est sapientiam, virtutem orationis, et mortificationem carnis. Harum trium functionum legationem munera magorum portaverunt. Ex munere thuris dicunt primam antiphonam *Afferte Domino*, virtutem orationis, qui est Sacerdos verus. Ex munere auri, *Psallite Deo nostro*, hoc est, O sapientes, ferte sapientiam vestram Deo regi. Ex munere myrrhæ dicitur de omni populo mortali et studium habenti ad meliora, *Omnis terra adoret te*, id est per mortificationem carnis propter nos mortalem.

Prima vigilia mentionem facit de gentibus qui habitant in terra, secunda vigilia de eis dicit qui habitant in insulis.

Prima antiphona de sapientibus: *Reges Tharsis et insulæ munera offerent*. Reges dicuntur qui se ipsos regunt, sapientes qui alios. Secunda antiphona de omni populo: *Omnis gentes*, etc.; per tertiam antiphonam hortantur se sacerdotes et dicunt: *Venite, adoremus*. Ast tertia vigilia de baptismo Christi et de Novo Testamento memorat. Novum Testamen-

tum fundatur per baptismum, unde hic omnis terra cantat *Alleluia*. Et iterum insulæ multæ dicunt: *Adorate Deum*. Antiphona *Fluminis impetus* in tertia vigilia propter baptismum canitur; psalmus *Deus noster* ideo in ista vigilia psallitur, quoniam homines conturbati sunt propter Novum Testamentum et baptismum. Sed *fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, quæ civitas constat ex incolis terræ et insularum.

Ecclesia in Novo Testamento dicit ad eos qui in Christo baptizati sunt, et in terra habitant, per secundum psalmum: *Cantate Domino, omnis terra*, et per antiphonam: *Adorate Dominum in aula sancta ejus*. Dicit ad eos qui habitant in insulis per tertium psalmum: *Dominus regnavit, exsultet terra, lætentur insulæ multæ*, et per antiphonam: *Adorate Dominum, omnes angeli ejus*. Lectiones tres leguntur ex prophetia, quæ prædixit Domino ex Saba afferri munera. Saba est provincia in qua est Madian et Epha, et interpretatur *conversio* vel *captivitas*, signatque gentes quæ de captivitate diaboli ad Deum conversæ munera prædicta obtulerunt liberatori suo.

Responsorium significat quia dictis prophetarum, gentes factis respondent. Antiphona: *Hodie cælesti sponso tribus miraculis tres solemnitates recolit*. Præsentis diei; in octava Epiphaniæ recolitur baptismus Domini; in sequenti Dominica de aqua in vinum conversa miraculum.

CAP. LXIX.—*De tempore inter Epiphaniam et Purificationem beatæ Virginis Mariæ.*

Tristatur diabolus quia exclusus est; lætatur Ecclesia, quia Christus intravit in mundum. De pace Ecclesiæ tristatur diabolus; angelorum chorus gaudente canit: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Nos in præcedentibus festivitatibus de Christi præsentia gaudentes, instinctu diaboli et fragilitate carnis studium gaudii spiritualis declinavimus ad curam et lætitiā corporis. Unde in ista Dominica canuntur responsoria de psalmis qui continent in se plurimam orationem, et habent initium a primo psalmo poenitentium, *Domine, ne in furore*.

Tempus a festivitate Theophaniæ usque in Septuagesimam recolit devotionem et ministerium prædicatorum a primis prædicatoribus Ecclesiæ usque ad novissimos Novi Testamenti. Idipsum nobis insinuant Epistolæ summi prædicatoris Pauli, quæ eodem tempore leguntur. Prædicatoribus congruit oratio, ut apertum ostium habeat eorum prædicatio.

CAP. LXX.—*De festo Purificationis.*

Hypapanti dicitur obviatio, quando Simeon et Anna Christo occurrerunt in templo. Hanc festivitatem celebramus cum candelis accensis, propter verba Simeonis, qui, quando eum in manibus suscepit, ita prophetando prædixit: *Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuæ, Israel*. Per candelas significantes nos lucidis operibus, cum sapientibus virginibus lampades ardentes portantibus Christe

sponso venienti in cœlesti Jerusalem occurramus. A tantur responsoria de historiis primorum patrum,

CAP. LXXI.— *De Cathedra S. Petri.*

Cathedra sancti Petri agitur, quia tunc in Antiochia factus est episcopus, et discipuli vocati sunt Christiani. Ideo dies animarum vulgo dicitur, quia ei data est potestas animas ligandi atque solvendi.

Christi generatio et sanctorum prædicatorum libertas celebrata est usque in Septuagesimam: a Septuagesima generatio eorum qui de captivitate emergi desiderant, et de angustiis præsentis peregrinationis, usque dum iterum renascatur Christi generatio a media Quadragesima circa paschalia sacramenta. Christi generatio et suorum prædicatorum libertas maxima ex parte migravit de præsentis sæculo, ut regnet cum angelis coram Deo. Tempus talis demigrationis vocatur nox; ideo in hac nocte celebratur *Alleluia*. Præsens Ecclesia, quæ in ista peregrinatione est, in Septuagesimæ nocte recolat gloriam quæ celebratur apud cives qui demigraverunt; in die vero, eorum qui detinentur adhuc in captivitate, et suspirant ut ad libertatem redeant. Apud eos non celebratur claritas *Alleluia*, quia tristitia captivitatis constringuntur; apud eos autem qui demigraverunt, celebratur *Alleluia*, quoniam non recedunt ipsi de laude Dei.

Responsorium *Alleluia, præsens est, imitemur illam*, sumptum est de libro Sapientiæ, ubi dicitur: *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! dum præsens est, imitantur illam.* A Nativitate usque ad noctem Septuagesimæ ista generatio præsens videbatur, propterea per plura officia cum *Alleluia* frequentabatur. Secundum responsum *Alleluia, nomen bonum*: quod nomen in cœlo scribetur, ejus memoria inter angelos et inter homines sanctos æterna figuretur. Hæc est generatio pulchra et casta, cum se duxerint, desiderant illam qui non filii et filia, remanentes in præsentis sæculo. Tertium responsum *Sola tenes principatum*; hoc dicitur a matre, quæ hic relicta est in sæculo ad perficiendum corpus mihi congruit: ut declinem ad eam prolem nostram, quæ in angustiis posita est, et celebrem pro ea laudem Latine compatiendo ejus tribulationi (156). Tu laus sapientiæ, revertere in thesauros tuos, id est in frequentatione prolis nostræ cum Hebræa lingua, quæ triumphat ante Deum: ibi enim te benedicent angeli. Quartum et quintum responsum, de eorum corpore reliqua rogant, ut *Alleluia* iterum revertatur ad præsentem Ecclesiam. Cum sponsus resurrexit a mortuis, etiam nativitas clara et casta et pulchra per baptismalia sacramenta cum gaudio ad nos revertatur, et ex ore nostro per omnes Ecclesias *Alleluia* audiatur.

CAP. LXXII.— *De Septuagesima.*

In principio fecit Deus, et reliqua, conveniunt Septuagesimæ et principio anni; in his innuitur misera hominis conditio, qualem commeruisset captivitatem, et primordia creaturarum decantantur. Vnum tempus principium est anni: in eo decan-

(156) Locus corruptus.

per quos sancta religio primævis temporibus reformata est post damnationem primæ massæ.

Responsoria *Dum deambularet Dominus*, et *In sudore vultus tui*, monent nos de misera mutatione hominis de luce ad tenebras, de felicitate in miserias.

CAP. LXXIII.— *De Sexagesima.*

Sexagesima descendit a Septuagesima. Cernit a senario et denario. Inter Septuagesimam et Sexagesimam sunt dies septem, quod non est sine causa, cum deberent esse decem. In septem enim donis Spiritus sancti est perceptio decem præceptorum legis. Septuagesima perficitur in Sabbato, quando clauditur Pascha: quinquagesima in quarta feria mediæ Paschæ, a qua feria tres dies sunt usque ad Sabbatum, et significant quod si quis digne peccatorum remissionem in primordio suæ conversionis quæsierit, ad contemplationem perveniet sanctæ Trinitatis.

Septuaginta annis in captivitate patres nostri fuerunt, circa terminum Septuagesimæ supputationis de captivitate revocari meruerunt. Illa captivitas præfigurabat captivitatem populi Christiani, quam patitur sub diabolo et ministris ejus. Ipsa in psalmo *Miserere mei, Deus*, deploratur, qui psalmus numero continetur quinquagesimo, qui numerus oritur ex quinario: quinario sensu peccatum nostrum colligitur. Psalmus *Confitemini Domino* continetur numero centesimo decimo septimo: per hunc numerum designatur regnum Dei perpetuum. Qui in psalmo *Miserere mei, Deus*, satisfacit pœnitendo, et publice peccata sua in terra aliena confitendo, hic meretur revocari, et per psalmum *Confitemini Domino* regno Christi restitui. Antiphona de psalmo *Miserere mei, Deus*, memorat satisfactionem pœnitentis. Duabus enim peccamus causis: aut quando omittimus quod facere debuimus, aut facimus quod facere non debuimus. Pro peccato delicti clamat prima antiphona *Miserere mei, Deus*; post verba hujus antiphonæ initium capit redeundi ex captivitate. Nam sequitur: *Confitemini Domino*, etc.; initia horum psalmorum sibi conveniunt, uterque enim beneficia Dei recolunt. Initio *Miserere mei, Deus*, est confessio peccatorum ad abluenda crimina; in fine *Confitemini* confessio lætitiæ, et pro perceptis beneficiis gratiarum actio.

CAP. LXXIV.— *De Quinquagesima.*

Quinquagesima descendens a Septuagesima stat in tertio gradu, et Abraham in tertia mundi ætate exstitit. Quinquagesima habet denominationem a quinario numero; quinarium numerus congruit exteriori homini, qui quinque sensibus vegetatur, sive ad bonum, sive ad malum. Quinquagesimus psalmus habet vocem pœnitentis, et quinquagesimus annus est jubilæus. Quinquagesima finitur in Pascha Domini, quinquagesima orat pro peccato, et sequitur lætitia in Pascha Domini. Hic canitur quadraginta dies, quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis committitur per quatuor partes mun-

di. Decem enim quater quadraginta faciunt. Reatus, qui ad dies pertinet, ex rerum prosperitate, et qui ad noctes, ex rerum adversitate, sacramento baptismi coelestis abluatur.

Qui reformandi sunt per baptismum, oportet tangere quadragenarium et senarium numerum. Per baptismum recolligitur dispersus primus homo Adam per quatuor partes mundi ad unum corpus Christi, quod fabricatum est per quadraginta annos et sex. A feria quarta hujus hebdomadæ quadraginta et sex dies sunt usque ad publicum baptismum: ideo in hac Dominica cantatur responsorium *Quadragesima dies et noctes*. Sequuntur responsoria de Abraham, qui obtulit Deo filium: quia post baptismum sequuntur bona opera. In antiphona *Secundum multitudinem* oratur venia pro his quod ea quæ debuimus facere non fecimus; in ista deprecamur pro his quæ fecimus quæ non debuimus. In antiphona *Deus meus es tu* datur gratiarum actio, ac si mens se credat adeptam quod deprecata est.

CAP. LXXV. — *De Quadragesima.*

Quadragesima denominatur a quatuor et stat in quarto loco a Septuagesima, et perficitur in cœna Domini; potest notari cultui munditiæ. Responsoria de Quadragesima sunt claves et tituli de conversatione et statu totius Quadragesimæ. In his enim diebus oportet nos præ cæteris temporibus anni mores nostros corrigere, jejunare, plorare, orare, vigilare, patientes esse, pœnitere, eleemosynam dare. Isto catalogo hominum spurcitia emundatur, et ab omnibus inquinamenti homo lavatur.

Antiphona *Cor mundum* postulat rectam cognitionem abstinentiæ; antiphona *O Domine, salvum me fac*, orat ut in abstinentia, quam in isto tempore inchoaverunt, usque in finem perseverent. Antiphona *Sic benedicam te* rogat ut firmetur bonis operibus. Antiphona *In Spiritu humilitatis* postulat Spiritum humilitatis, et animum contritum in his oblationibus et holocaustis suscipi militem a Domino. Antiphona *Laudate Dominum* admonet laudare Deum pro exauditione.

In ista Dominica canuntur responsoria de Isaac et Jacob. Quia eum pater suscepit sanum reversum de exsilio, ideo in hac hebdomada legitur Evangelium de prodigo filio, quem recepit pater reversum a porcis, quia Deus suscipit pœnitentes conversos a vitiis. Septuagesima et Sexagesima et Quinquagesima sunt præfationes Quadragesimæ, quæ tendit usque in Pascha; ideo non dicitur trigesima nec vigesima, nec decima.

CAP. LXXVI. — *De Dominica secunda Quadragesimæ.*

Domine, labia mea est renovatio mentis ad gaudia ædificandi templi. Sub Assuero rege afflictus est populus, et opus templi intermisit. Iste mos adhuc servatur in Ecclesia post intermissum colloquium tempore noctis. Ad præsentem versum *Domine, labia mea* repetitur iterum colloquium. Antiphona *Dextera Domini* est reedificatio domus Dei, et *Ad hoc factus est adjutor*. Ereptus populus de camino

A quem præparavit ei Assuerus, alias Nabuchodonosor, cantat antiphonam trium puerorum *Benedictus es*. Adversarii non valebant destruere opus templi Dei, ideo dicunt antiphonam *Statuit ea in æternum*. Templum Dei Ecclesia per pœnitentiam ædificatur: sed quia Assuero, id est diabolo, per persecutiones seu tentationes impeditur, ideo *Domine, labia mea* dicitur. Devictis malis, cantatur *Dextera Domini*; in gratiarum actionem, *Factus est adjutor*; pro ereptione trium puerorum, *Benedictus es*; pro mercede, *Statuit ea in æternum*.

CAP. LXXVII. — *De Dominica tertia Quadragesimæ.*

In hac Dominica adorant fratres Joseph, quia futurum erat ut Ecclesia adoret Deum. Antiphona *Fac benigne* recollit consummationem murorum Hierusalem, quæ facta est sub Nehemia: quo orante resistebat Dominus adversariis. Unde dicit antiphonam *Dominus mihi adjutor est*. Contra imminentes hostes dicit antiphonam *Deus misereatur*. Furor contra Nehemiam et pueros ejus in gentibus est extinctus: unde antiphona *Vim virtutis suæ*. Hæc antiphona accipitur specialiter in Joseph, in quo extinctus est ignis libidinis, cum eum domina sua tentavit; unde sequitur antiphona *Sol et luna*, quia ipse vidit solem et lunam adorare se, quæ est prophetia de Christo.

Peracto ædificio honorum operum sub Christo cantatur antiphona *Fac benigne*; contra æmulos, *Dominus mihi adjutor*, contra occultas insidias, *Deus misereatur*; post tentationis victoriam, *Vim virtutis*; pro laude Dei, *Sol et luna*.

CAP. LXXVIII. — *De Dominica quarta Quadragesimæ.*

In hac Dominica canuntur responsoria de Moyse et Josue, qui introduxerunt populum Israel in terram repromissionis. Qui uterque significat Christum, qui introducet pœnitentes in paradysum. Antiphona *Tunc acceptabis* signat tempora Moysis, qui docuit sacrificium offerre Deo, et tempora Nehemiæ, qui replicat tempora Patrum dicens: *Dedisti eis regna et populos*. De sola spe in Domino dicit antiphonam *Bonum est sperare in Domino*. Humiliavit habitatores terræ Deus coram filiis Israel, unde dicit antiphonam *Benedicat nos Deus*. Salvavit eos de manu hostium, inde antiphona *Potens est Dominus*. Sequitur catalogus regum Judæorum, qui peccaverunt in Dominum, unde antiphona *Reges terræ*.

Aliter ad Nehemiam: hic obtulit in Sabbatis et in Kalendis; unde antiphona *Tunc acceptabis*. Historia Esdræ narrat Nehemiam et populum in sola spe coelesti confisum: unde antiphona *Bonum est sperare*. Tunc benedixit populus omnibus viris qui vellent habitare in Jerusalem; unde antiphona *Benedicat nos*. Nehemias fugavit generum ducis, quem timens dicit: *Potens est Dominus*. Deinde instituit ordinem totum ministrorum Dei; unde antiphona *Reges terræ*.

Devictis vitiis et oblato virtutum sacrificio, dicit quævis anima fidelis: *Tunc acceptabis*. Qui speravit in Domino, eripuit eum, dicit antiphonam *Bonum*

est sperare. Ut eum custodiat in bonis, dicat antiphonam *Benedicat nos*; contra tentationes imminentes, antiphonam *Potens es, Domine*; pro victoria, antiphonam *Reges terræ*.

Tres antiphonæ, id est *Benedictus es*, et *Hymnum dicite*, et trium puerorum, memorant tres pueros, id est omnes fideles, laudantes sanctam Trinitatem in camino, id est in tribus hujus mundi partibus, scilicet Asia, Africa et Europa constitutos in tribulatione: quorum etiam afflictionem signat antiphona in *Spiritu humilitatis*. Antiphona *Benedicat terra Dominum*, et omnia nascentia hymnum dicant ei, in Septuagesima conjungit humanam laudem cum laude angelorum. *Alleluia* cantus est angelorum, *Benedicat terra Dominum* laus est hominum in tribulatione positurorum: quia societas angelorum est cum his qui pro Deo patiuntur, sicut apparuit in camino cum pueris filio Dei similis.

CAP. LXXIX. — *De quinta et sexta Dominica Quadragesimæ.*

Responsoria et antiphonæ de duabus Dominicis Passionis Domini sonant passionem Domini et corporis ejus, id est Ecclesiæ, quandiu peregrinatur in hoc mundo; unde et *Gloria Patri* in officio divino intermittitur.

CAP. LXXX. — *De Cœna Domini et sequentibus duabus diebus.*

In Cœna Domini memorant responsoria ejus traditionem, in Parasceve ejus crucifixionem; in Sabato ejus sepulturam; pressuram vero Ecclesiæ significant percussiones tabularum, quam passura est sub Antichristo per tres semi annos. Lumina Ecclesiæ extinguuntur per tres noctes; quæ noctes cum diebus suis continent in se septuaginta duas horas. Tot horis jacuit Christus in sepulcro. Per præsentem extinctionem signatur extinctio lætitiæ in cordibus discipulorum Christi, quandiu jacuit in sepulcro. Sive tot horæ fuerunt post traditionem Domini, usque dum intravit ad eos januis clausis; interim apostoli erant in tristitia. Sive ideo extinguuntur, quia sol obscuratus est per tres horas; id est a sexta hora usque ad nonam; ut prædicaret orbi creatorem suum tribus diebus obscurari in sepulcro.

CAP. LXXXI. — *De Resurrectione Domini.*

In Resurrectione Domini tres psalmi cantantur, quia lex, et prophetia, et psalmodia ejus resurrectionem prædixerunt. Tres lectiones leguntur, quia ante legem, sub lege, sub gratia resurrectio prædicatur. Tria responsoria canuntur, quia angeli in cœlo, homines in terra, animæ in inferno de Christi resurrectione gratulantur. Psalmi ad nocturna per hebdomadam canuntur de Dominica nocte propter Dominicam resurrectionem.

CAP. LXXXII. — *De responsoriis, cantoribus, lectoribus, etc.*

Responsorium dicitur, quod alio desinente id alter respondeat. Lectores, qui surgunt ad hoc opus, et cantores sunt hi qui exercent Domini negotia;

A quibus dicitur: *Negotiamini, dum venio*. Lector legem Domini dat auditoribus, qui nuper vocati sunt per officia cantorum ad nuptias in scholam Dei. Schola dicitur vocatio, in qua si quis adhuc surdis auribus torpescit, cantor cum excelsa tuba sonat in aurem ejus dulcedinem melodiarum, ut mens ejus excitetur. Cantores qui respondent primo canenti, vox est auditorum, quasi evigilantium, et Deum laudantium. Versus significat servum arantem in Evangelio. Per dulcedinem modulationis scinduntur corda carnalia, et se aperiunt more sulci in confessione vocis et lacrymarum. Arat, qui aratro compunctionis corda scindit. In lectione pascitur auditor quasi quodam modo bos. Bos ad hoc pascitur, ut cum eo opus agriculturæ exerceatur. Bos est prædicator, cantor quasi bubulcus, qui jubilat bobus, ut hilarius trahant aratrum. Terra scinditur, quando corda auditorum compunguntur. Responsorio respondetur tractui; hoc significat duo sacrificia columbarum et turturum.

Tractus in Septuagesima sonat tribulationem, ut *De profundis*. In Sexagesima fugam, ut *Fugiant a facie arcus*. *Laudate Dominum* lætitiæ neophytorum seu nuper ordinatorum. Columba gregatim conversari, volare et gemere consuevit; activæ vitæ frequentiam significat quam est responsorium: *Turtur singularitate gaudet*, speculativa vita est, quæ per tractum designatur.

In Alleluia æterna lætitiæ electorum memoratur; versus ad Alleluia lætitiæ Ecclesiæ, et laudem Dei sine tristitia significat. In responsorio seminavimus, in Alleluia metimus, ut dicitur: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent*. Inter Alleluia et tractum hoc interest, quod Alleluia semper laudem Dei sive lætitiæ sanctorum, tractus vero aliquando tribulationem, aliquando lætitiæ sonat. Tribulationem, ut *De profundis*, *Commovisti*, *Ad te levavi*, *Sæpe expugnauerunt, Deus Deus meus*: lætitiæ, ut *Qui habitat, Jubilate, Qui confidunt, Laudate*. Post duos tractus tribulationis occurrit tertius lætitiæ, quia post duos dies sepulturæ occurrit resurrectio. Duo sunt genera compunctionis: unum timoris, alterum amoris; tractus tribulationis compunctionem timoris, tractus lætitiæ compunctionem amoris signat.

D Ministri casula se exuunt, quando lectoris vel cantoris officium assumunt, in lectoris enim vel cantoris officio militia spiritualis exprimitur; soli etiam militant in lectione seu in vocis modulatione. Per casulam signatur fames, sitis, nuditas, vigiliæ, psalmodia, et talia quæ aliquando debent intermitteri pro necessitatibus fratrum. Tabulæ quas cantor in manu tenet, solent fieri de osse; fortis est perseverantia bonarum cogitationum et operum, vel significant dilectionem Dei et proximi. In manu tenentur, ut dilectio [directio] vocis exerceatur per opus. Jubilatio, quæ sequentia vocatur, significat illum statum, dum necessaria non erit locutio verborum; sed sola cogitatione mens menti monstrabit

quod in se retinet. Huc currit sermo prædicationis, quæ ultro sunt velata sex alis seraphin. Lector et cantor in gradum ascendunt, quia doctores debent passionem Dominicæ crucis imitari. Ascensio diaconi in pulpitem est alta invitatio virtutum.

CAP. LXXXIII. — *De Evangelio ac ejus lectione.*

Anastasius papa præcepit ut non sedeatur dum Evangelium legitur, sed curvi starent, quia in nova vita debemus stare in humilitate. Deinde ponit episcopus thymiama in thuribulum super prunas, ut suavem odorem excitet. Thuribulum Christi corpus significat, in quo ignis est Spiritus sanctus, ex quo procedit bonus odor, id est bona opinio de Christo. Diaconus accipit benedictionem a sacerdote, id est prædicatores verbum a Christo. Deinde vadit ad altare, ut inde sumat Evangelium; altare est Jerusalem, de qua exivit evangelica prædicatio, ut dicitur: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem.* Diaconus portans Evangelium est pes Christi: in sinistro brachio portat Evangelium, quod in hac vita temporali necesse est prædicare. Salutante diacono populum, convertit se omnis populus ad eum, quia auditores avide debent suscipere verbum Dei a prædicatoribus. Post hoc sacerdos et omnis populus vertunt se ad orientem, et faciunt crucem in frontibus: quam prius fecit diaconus, et Christum adorant, qui in Oriente natus est. In fronte sedes est verecundiæ, ibi signum crucis facimus: quia Christum non erubescimus, quem crucifixum prædicamus. Hic baculi de manibus deponuntur, ut simus separati ab opere Judæorum, qui dabant arundinem in manum Domini.

CAP. LXXXIV. — *De cereis ad Evangelium.*

Duo cerei portantur ante Evangelium, quia lex et prophetia præcessit evangelicam doctrinam. Thuribulum est opinio bonarum virtutum de Christo: thus ascendit in thuribulo, ante Evangelium Christi opera præcesserunt doctrinam, ut dicitur: *Quia cepit Jesus facere et docere.* Diaconus dum legit Evangelium, stat versus aquilonem, quia frigidis in fide prædicatur Evangelium. Evangelium legitur excelsiori loco, cerei stant in inferiori, quia major est auctoritas Evangelii, quam legis et prophetarum. Post Evangelium cerei extinguuntur; quia finita prædicatione Evangelii lex et prophetia cessabunt.

Evangelium jacens in altari significat illud tempus quo necesse est illud prædicari. Præcedens officium prædicationem Christi usque ad horam passionis demonstrat et suorum prædicatorum usque in finem mundi et ultra. Sequens, opus passionis Christi et resurrectionis atque ascensionis, similiter suorum vel sacrificium vel mortificationem, et resurrectionem atque suspirium in cœlum indicat, ubi audituri sunt: *Venite, benedicti Patris mei.*

CAP. LXXXV. *De oblatione seu offertorio.*

Oblatio legalis fiebat in introitu tabernaculi: Duæ sunt nostræ oblationes: una mortificatio, altera opera bona, in introitu tabernaculi, id est in præ-

A senti vita. Lex præcipit sacrificia offerri pro votis, pro spontaneis, pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Juda. Pro votis offerimus, quando implemus ea quæ in tribulatione promisimus: pro spontaneis, quando gratias agimus de perceptis; pro peccato, quando compungimur de commissis; pro regno, quando recta corda regibus petimus; pro sanctuario, quando stabilitatem sacrorum graduum; pro Juda, quando pacem et unanimitem populi postulamus.

Officium quod nos *offerenda* dicimus, ab illo loco inchoatur, ubi sacerdos dicit: *Dominus vobiscum*, et finitur, ubi excelsa voce dicit: *Per omnia sæcula sæculorum.* Christus die Palmarum venit in Jerusalem immolandus; et occurrit ei turba laudans: quam ipse benigne salutavit; ideo sacerdos salutatur populum. Postea dicit *Oremus*, et cantores cantant, quia ubi Christus replevit corda turbarum, ad orationem mox magnificas laudes canebant. Puritas lintei, quod in altari ponitur, est puritas mentium qui Domino cantant. Oblatione suscepta redit ad altare sacerdos, ut ibi immolet; Christus post accepta vota cantantium intravit Jerusalem, ut ibi immolaretur.

Altare in præsentem significat generalem vitam justorum, oblationes in eo bonæ sunt cogitationes et justa opera. Salutatio sacerdotis introitum demonstrat ad aliud officium; *Oremus* dicit sacerdos, ut acceptum fieri orent sacrificium ut Abel, ne despiciatur ut Cain. Sindon est corporale castigatum ab omni naturali viriditate et humore; ita sit mens offerentium ab omni carnali cupiditate. Corporale lineum debet esse et purum; significat corpus Christi sumptum de Virgine. Per multos sudores pervenit ad candorem; ita Christus multis passionibus pervenit ad candorem resurrectionis. Qui corpus Christi desiderat accipere, per multos labores debet se castigare, mentis et corporis statum mundum et candidum facere. Quod ita implicari debet, ut nec initium nec finis appareat, quia Christus quamvis in humanitate habuit initium nascendo, finem moriendo, tamen in Divinitate neutrum habuit.

Panis ideo offertur, quia sicut panis de multis granis conficitur, ita corpus Christi, quod est Ecclesia, de multis electis coadunatur; et sicut panis per ardorem ignis coquitur, ita Christus per passionem consummatur. Vinum ideo offertur, quia sicut de multis acinis illud exprimitur, ita de multis sanctis corpus Christi, id est Ecclesia passionibus pressa congregatur. Et Christus per prælum passionis dedit potum resurrectionis. Aqua ideo offertur, quia populus per aquam baptismatis Christo admiscetur, et incorporatur. Oratio ad solum Patrem dirigitur quamvis tota Trinitas operetur: ne idololatria putetur, dum tres personæ quasi tres dii rogarentur. Quæ tamen per Filium, et Spiritum sanctum concluditur, ut effectus petitionis in Trinitate monstretur. Ad omnes orationes: *Per*

Dominum nostrum Jesum Christum dicitur, ut ille qui æternaliter vivit et regnat, nos adhuc viventes seu jam mortuos vivere, et secum regnare in cœlis faciat. Ad exorcismos vero : *Per eum, qui venturus est judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem* dicitur, ut diabolus futurum judicium audiens pavescat, et fugiat per ejus nomen qui erit iudex vivorum et mortuorum.

Septuaginta duæ cruces fiunt in canone super oblatam et calicem, quia septuaginta duæ linguæ sunt redemptæ per Christi passionem. *Septies Dominus vobiscum* dicitur in missa, quia per septiformem gratiam sancti Spiritus sacrificium oblatum accipitur, et per hæc dona septem peccata hominibus relaxantur.

Cantores cantantes officium signant turbam, quæ Domino cantavit. Populus dat oblationes Domino panem et vinum, hoc est desideria pia intrinsecus latentia ; nos ipsi sacrificium esse debemus. Lavat sacerdos manus per bona opera et lacrymas compunctionis, deinde orat ante altare, ne percutiatur sicut Bethsamitæ, qui indigne viderunt arcam Domini. Post orationem thurificat, quia per Christum fit propitiatio, cujus corpus thuribulum significat.

Diaconus aquam vino miscet, quia populus Christo adunatur. Si vinum quis offerat tantum sine aqua, sanguis Christi incipit esse sine nobis : si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo.

Sicut multa grana in unum collecta, commolita, commista panem unum faciunt : sic in Christo, qui est panis vivus, unum corpus erit numerus electorum coadunatus.

Omnis populus intrans ecclesiam debet sacrificium offerre ; sacerdos et ministri panem, populus vinum, cantores aquam. Postea precatur sacerdos, ut orent pro se : ut dignus sit universæ plebis oblationem offerre Deo.

CAP. LXXXVI. *De secreta submissa.*

Sequitur secreta, quæ ideo *secreta* dicitur, quia secreto dicitur. Omnia sacrificia in lege erant secreta, id est muta, quia umbra futurorum erant. Agnus paschalis latebat in Christo ; soli Deo loquitur sacerdos, ideo vox non est necessaria, vel reboans, ut admoneatur sacerdos quid cogitare debeat.

CAP. LXXXVII. *De Præfatione et Sanctus.*

Per omnia sæcula alte sacerdos dicit, ut per *Amen* confirmetur oratio, Hic non vertit se ad populum, cum *Dominus vobiscum* dicit, ad insinuandam devotionem in offerendo sacrificio, et arator non debet retro respicere.

Hymnus ideo dicitur, quia refertus est gratiarum actione et laudibus angelorum, *Præfatio*, quia præparat fratrum mentes ad sanctorum angelorum concentum qui assistunt consecrationi corporis Christi, et ad ipsam reverentiam tantæ consecrationis ; ideo excelsa voce cantatur.

A Præsens officium est tempus quando Christus in cœna ascendit in coenaculum magnum stratum, et post aliquam moram retulit hymnum Deo Patri. Hic altare est mensa Domini in qua convivebatur cum discipulis suis. Corporale linteum, quo erat præcinctus, sudarium labor de Juda proditore. Sacerdos ascendit in coenaculum, cum dicit *Sursum corda* ; deinde agit gratias, ut Christus Patri : gratiarum actio sacerdotis, sacrificium ejus, laudes angelorum vel ministeria eorum sacrificium. Angeli et archangeli laudant, dominationes et principatus adorant, potestates tremunt, cœli, id est throni, virtutes, cherubin et seraphin concelebrant. Decimus ordo humanæ adjungitur, cum quibus et nostras voces ut admitti jubeas, deprecamur, etc.

Sixtus papa constituit ut *Sanctus* cantetur. Ordo angelorum dicit : *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth : pleni sunt cœli et terra.* Ordo hominum subjungit : *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sudarium jacens in altari significat laborem, quem habent angeli in ministerio humano, sive perfecti viri, qui non cessant orare pro nostra fragilitate. Corporale intentionem non fictam.

In Præfatione stant diaconus retro episcopum, subdiaconus in facie ejus : qui retro stant, sunt discipuli qui fugerunt in passione Christi ; qui in facie stant sunt mulieres quæ ei tunc astiterunt. Ad *Sanctus* se inclinant, qui in facie stant et qui retro, venerantes divinam majestatem et incarnationem Domini. Angelorum concentus introducit divinam majestatem dicendo : *Sanctus, sanctus, sanctus* ; turba incarnationem Domini dicendo : *Benedictus qui venit.* Retro stantes perseverant inclinati usque dum dicatur : *Sed libera nos a malo* ; illi sunt quibus dicitur : *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis*, id est apostoli, qui erant in magna tribulatione, non audentes se erigere, id est, confiteri se discipulos Christi, usque dum per resurrectionem liberati sunt a malo timoris. Qui in facie stant, significant discipulos occultos propter metum Judæorum. Declinatio subdiaconi fuit mœstitia mulierum vel populorum de passione Christi.

CAP. LXXXVIII. — *De canone missæ.*

Ab initio *Te igitur* usque in eum locum ubi dicitur : *Et in electorum tuorum jubeas grege numerari*, celebratur sacrificium electorum qui non sunt in carne, quod eis repugnet. Sicut erant duo altaria in tabernaculo Moysis vel in templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti, ita sunt duo sacrificia sanctæ Ecclesiæ : unum, in quo omnes carnales motus sopiti sunt, quod est thymiamatis ; alterum, in quo quotidie mactandi sunt iidem motus per compunctionem lacrymarum.

Te igitur ideo secreto dicitur, ne tam sancta verba et ad tantum mysterium pertinentia vilescerent : dum pene per usum retinentes ea per vi-

cos et plateas vel in aliis locis, ubi convenirent decantarent. Inde fertur quod antequam hæc consuetudo inolevisset, cum pastores ea decantarent in agro, divinitus percussi sunt. *Te igitur* ideo secreta dicitur, quia soli Deo loquitur, qui novit abscondita cordis, ut dicitur de Anna: *Loquebatur in corde suo, et vox ejus penitus non audiebatur.*

Ter oravit Dominus in monte Oliveti ante passionem suam, ita sacerdos facit tres orationes, pro Ecclesia, pro fratribus, pro choro sacerdotum. Ternario numero sit sacrificium electorum ad Patrem: *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata.* *Dona* panis intelligitur, in quo est aqua et farina. *Munera* vinum, in quo vinum et aqua. *Sacrificia illibata* utrumque agnoscitur. Hæc pro tribus offerimus, pro universali Ecclesia, pro specialibus fratribus, quorum eleemosynas accepimus, aut munus, aut qui præsentés sunt: pro nobis ipsis, qui communicamus sanctæ Mariæ et apostolis in uno Domino.

Tria sunt sacrificia, quæ requirit Dominus: facere judicium, diligere misericordiam, paratum ire cum Deo. In hac oratione signat sindon humilitatem Christi, quam assumpsit ex terreno habitu. Sudarium in altari laborem ejus in oratione ut dicitur: *Factus in agonia prolixius orabat.*

Cum dicit: *Hanc ergo oblationem*, inclinatur se sacerdos ad altare: Christus humiliavit se ad passionem. Hic sindon est traditio Christi in manus impiorum, sudarium vero labor ex traditore. Sacrificium perfectorum jungitur sacrificio angelorum. Deinde universale sacrificium, id est immolatio Christi, celebratur ante *Nobis quoque peccatoribus*; etenim Christus pro peccatoribus est immolatus.

Quam oblationem tu Deus in omnibus, hoc est, tota cogitatione, tota vita, toto intellectu, *benedictam* per Patrem, *ascriptam* per Filium, *ratam* per Spiritum Sanctum. Quinque cruces quinque vulnera Christi. Expansio manuum sacerdotis, extensio Christi in cruce. Quando dicitur: *Hoc est corpus meum*, tunc panis in primis vertitur in carnem; cum dicit: *Hic est sanguis meus*, tunc vinum ex verbis Domini mutatur in sanguinem. Sindon in altari, linteum quo erat præcinctus; sudarium labor in lavatione pedum, altare mensa Domini est.

Exemplo Domini accipit sacerdos oblatam et calicem in manus et elevat, ut sit Deo acceptum, sicut sacrificium Abel, qui obtulit in figura Christi agnum; et sicut sacrificium Abrahamæ, qui obtulit filium; et sicut Melchisedech, qui obtulit panem et vinum.

De tuis donis ac datis; dona sunt in re æterna, data in re temporali. *Hostiam puram* panis, *hostiam sanctam* calicis, *hostiam immaculatam* utrumque simul. Cum dicit: *Supplices te rogamus, omnipotens Deus*, inclinatur se ante altare, quia Christus in cruce oravit a psalmo: *Deus, Deus meus*, usque in manus

A tuas commendo spiritum meum; et tunc inclinato capite emisit spiritum. Ab eo loco, unde et memores, altare præsens est crux, sindon humilitas Christi usque ad mortem, sudarium labor passionis. Hic erigunt se subdiaconi, discipuli qui intererant passioni, post mortem ejus aliquo modo consolantur, et erigunt se aspicientes in dilectum sibi corpus usque dum in cruce pendet. Hic lavant diaconi manus, quia sordida opera prioris conversationis, Christi passione mundantur.

Adam dormivit, Eva fabricatur de latere dormientis: Christus in cruce moritur, Ecclesia corpus ejus fabricatur de sanguine et aqua, quod fluxit de latere ejus. Sanguine redempti sumus, aqua a peccatis loti. Cujus uxoris prima vox fuit ille centurio qui dixit: *Vere Filius Dei erat hic.* Unde, *Nobis quoque*, altius dicit.

Subdiaconi erecti aspicientes opus presbyteri, sunt noti ejus et mulieres, quæ stabant a longe hæc videntes. Diaconus elevat calicem de altari, et involvit sudario, est Joseph qui deposuit Dominum de cruce, et posuit in monumento. Sacerdos qui elevat oblatam, est Nicodemus, qui cum myrrha et aloë Dominum sepelivit. Sacerdos facit duas cruces juxta calicem, quia Christus depositus est de cruce, qui pro duobus populis crucifixus est. Sacerdotis et diaconi elevatio calicis est Christi depositio de cruce, oblata et calix est Dominicum corpus. Altare sudarium, quod fuit super caput ejus. Oblata est in mundum denarii rotunda; quia pro triginta denariis Dominus venditus est.

Subdiaconi qui in facie stabant, nunc recedunt, quia sepulto Domino mulieres de sepulcro recesserunt. Ubi dicitur: *Nobis quoque peccatoribus*, sacrificium poenitentium memoratur, qui carnem suam crucifigunt cum vitiis et concupiscentiis. Altare holocausti est nostra mortificatio, elevatio vocis clamor in corde poenitentis, sacrificium poenitentium Spiritus contribulatus. Altare holocausti cor eorum, qui carnales motus consumunt fervore sancti spiritus. Sindon est castigatio carnis per vigiliis et jejuniis. Sudarium est ipsa intentio qua festinamus motus tentationum vincere. Impetratio sequitur: *Intra quorum nos consortium.*

Subdiaconus qui tenuit patenam, finito canone, ubi dicitur: *Et ab omni perturbatione securi*, etc., dat eam diacono, et ipse presbytero, quod est obsequium mulierum in sepultura Christi, Dominica oratio ideo alte dicitur, quia publica est oratio, et communis, et pro toto populo. Præcepta salutaria, evangelica doctrina; divina institutio, confectio corporis et sanguinis Domini. Hic erigunt se diaconi, quia in septima petitione liberantur a malo; in recordationem septimæ diei, quando Christus quievit in sepulcro, agitur Dominica oratio, quæ septem habet petitiones: in quo septimo die laborabant apostoli tristitia et metu Judæorum. Isti tres articuli præsentis orationis significant tempus tri-duanæ sepulturæ Domini. Unde etiam in Parasceve

ideo dicitur Dominica oratio ante corpus Domini, ut dimittamus debitoribus nostris, et ut liberemur a malo.

Venientes subdiaconi cum patena, ut accipiant corpus Domini de altari, sunt mulieres quæ ad monumentum veniunt orto jam sole, et eum vivum inveniunt. Postquam sacerdos dicit : *Pax vobiscum*, ponuntur oblatae in patenam, quod significat postquam Christus resurgens ex mortuis salutatione sua lætificavit corda discipulorum, vota feminarum completa sunt percepto gaudio resurrectionis. Deinde corpus Domini in vinum mittitur. Corporalis vita constat ex corpore et sanguine; quoad hæc duo vigent in homine, Spiritus adest. Sanguis Christi pro nostra anima effusus est, caro Christi pro nostra carne mortua est. Hæc duo in resurrectione redierunt ad propriam substantiam, et spiritus vivificabit novum hominem, ut ultra non moriatur. Crux quippe, quæ formatur super calicem cum particula oblatae, ipsum corpus nobis ante oculos præscribit quod pro nobis crucifixum est : ideo tangit quatuor latera calicis; quia per illud omnium hominum genus quatuor mundi climatum ad unitatem unius corporis accessit et ad pacem Ecclesiae. Quam pacem angeli promiserunt dicentes : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*; unde nunc dicitur : *Pax Domini sit semper vobiscum*. Eandem sequitur populus per blanda basia. Mulieres a viris non accipiunt pacem, propter luxuriam

CAP. LXXXIX. — *De Agnus Dei et corpore Christi.*

Sergius papa constituit ut interim quam communicetur *Agnus Dei* cantetur : ut qui tulit mundi offensa, tollat et nunc nostra per sacræ Eucharistiæ oblationem sive per pacis osculum. Sumitur corpus Domini; quia unum debemus esse in Christo, qui est Deus pacis, per quem pacificata sunt caelestia et terrestria. Apostoli hoc pransi et in fine diei sumpserunt, quia finis legis Christus fuit, et initium gratiæ. Nos autem jejuni debemus accipere, utpote cibum omni corporali cibo præstantiorem. Tribus diebus ante contineant se sacerdotes a mulieribus; triforme est corpus Christi. Primum sanctum et immaculatum, assumptum ex Maria Virgine; alterum, quod adhuc ambulat in terra, sancta scilicet Ecclesia; tertium, quod jacet in sepulchris. Per particulam oblatae in calicem missæ ostenditur corpus Christi, quod jam resurrexit a mortuis; per comestam a sacerdote vel a populo, ambulans adhuc super terram; per relictam in altari, jacens in sepulchro. Idem corpus ducit oblatam secum ad sepulchrum, et vocat illud sancta Ecclesia morientis *viaticum*. Particula ipsa remanet in altari usque ad finem missæ, quia usque in finem sæculi corpora sanctorum requiescunt in sepulchris. Corporale, quod remanet in altari, significat munditiam mentis, cui debet quilibet studere accipiens corpus Domini, sed præcipue in fine. Antiphona sequens est *communio*.

A est vox reciproca, et illos signal qui cognoverunt Dominum in fractione panis, et nuntiaverunt cæteris.

CAP. XC. — *De Ite, missa est.*

Post hanc benedicit sacerdos populum, ita et Christus benedixit eos, et ascendit in cælum. Deinde revertitur ad orientem, ut se commendat Domini ascensioni.

Diaconus dicit : *Ite, missa est*, quia Christus singularis legatus missus est pro nobis ad Patrem, habens indicia secum suæ passionis. Primo, ut hoc indicio fidem suæ resurrectionis discipulis astruat. Deinde ut Patri pro nobis supplicans, quale genus mortis pro mortalium vita pertulerit, semper ostendat; tertio ut morte sua redemptis, quam misericorditer sint adjuti, propositis semper ejusdem mortis indicis innovet. Postremo, ut etiam perfidis in judicio, quam juste damnentur, vulnera ostendat. Dicente diacono : *Ite, missa est*, mens nostra ad illam patriam tendat, quo caput nostrum præcessit.

Missa dicitur a loco sacrificii usque in finem, eo quod tempore sacrificii catechumeni mittebantur foras, et ideo dicitur : *ite, missa*, quod congregatus populus tunc dimittitur. In Quadragesima vero sumus quasi in procinctu contra diabolum, unde munit nos sacerdos sua benedictione, clamante diacono : *Inclinate capita vestra Deo*. Benedictio sacerdotis in novissimo datur more antiquo : uti Jacob moriens benedixit filios suos.

CAP. XCI. *De Adventu Domini.*

Humanum genus in peccatis quasi in somno obdormierat, quod tuba prophetarum ad suscipiendum adventum Domini excitat; ipsum vero evigilans in hianter suscipit adventum Domini, dicens : *Ad te levavi*, etc. Vetus lex per prophetas genti Judæorum annuntiat adventum Domini, dicens : *Populus Sion*, etc. Nova lex per apostolos Ecclesiae secundum Domini adventum prænuntiat, dicens : *Gaudete in Domino semper, iterum dico : Gaudete ; modestia vestra nota sit omnibus hominibus, Dominus prope est ; subaudi, ut nos faciat gaudere anima et corpore.*

Officium : *Memento nostri, Domine*, non est authenticum, sed sive illud sive *Rorate* cantetur, vox est sanctorum seu primum seu secundum adventum Domini desiderantium.

Evangelium : *Cum sublevasset*, de quinque panibus legitur quinta Dominica ante Nativitatem Domini, quia per quinque ætates mundi præconium venturi Christi sonuit.

Antiphonarius et Missalis habent quatuor officia, quia Nativitas Domini celebrata est per quatuor ordines librorum, legis, prophetarum, psalmorum et Evangelii : unde sæpe etiam in quarta hebdomada ipsa Nativitas Domini celebratur. Auctor etiam Lectionarii docet nos quam fortis sit Dominus, qui venturus est ad nos, et intraturus domum cordis nostri, ut in ea habitet : quam sordidamus per

excessus quinque sensuum nostrorum. Per allicientes enim formas intrans concupiscentiæ carnalium delectationum per oculos; suspicio mala de fratre, per aures; odor libidinosus, per nares; per os ingluvies polluit, per tactum crudelitas. Sed in sordibus hujusmodi venturus Rex noster non vult habitare, et ideo per quinque lectiones quinque hebdomadarum hortamur circumcidere quinque sensus nostros ab omni vitio, et parare Domino dignam mansionem, ut Regi vero et Prophetæ.

Dicit lectio: *Ecce dies venient, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit; et Evangelium: Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.* Sicut per quinque sensus, ita per quatuor elementa aut ruit homo ad mala opera, aut surgit ad bona. Unde in prima hebdomada lectio dicit: *Hora est jam nos de somno surgere,* et evigilans homo dicit: *Ad te levavi.* In his quatuor hebdomadibus *Gloria in excelsis* intermittitur et usus dalmaticæ, ad insinuandum tempus Veteris Testamenti, quod fluxit sub quatuor dignitatibus Christi Nativitatem præfigurantibus, videlicet sub patriarchis, sub iudicibus, sub regibus, sub prophetis.

CAP. XCII. — De Nativitate Domini.

Nativitas Domini ideo celebratur, ut nos per ipsum Dominum Spiritu renascamur. Ipsa nocte tres missæ celebrantur, quia per Christi nativitatem universitas trium temporum, ante legem, sub lege, sub gratia indicatur; vel tres partes mundi, Asia, Africa, Europa salvantur. In qua etiam nocte *Gloria in excelsis* cantatur, quia tunc primitus ab angelis canebatur.

Telesphorus papa constituit ut in nocte Natalis Domini prima missa in primo gallicinio celebretur, quando natus est Dominus: altera, oriente die quando inventus est puer a pastoribus in præsepio, et a doctoribus in Evangelio. Ultima, hora diei tertia, qua cælum nupsit terræ.

Idem papa Telesphorus constituit ut missa non celebretur usque ad tertiam horam festis diebus, qua hora venit Spiritus sanctus super discipulos. In aliis vero diebus, quando jejunandum est, sexta hora, quando Christus ascendit crucem. In quadragesima, hora nona, quando expiravit.

Festum sancti Stephani est quando inventio ejus colitur: contigit enim post Pascha, sed hic propter festivos dies agitur.

Dormitio sancti Joannis evangelistæ est in nativitate sancti Joannis Baptistæ; sed quia ibi non potest celebrari, hic agitur.

In festivitate Innocentium non cantatur *Gloria in excelsis*, et *Alleluia*, et *Gloria Patri*, propter tristitiam matrum, et quia ad inferna descendunt.

CAP. XCIII. — De Circumcisione Domini et Epiphania.

Circumcisio Domini ideo agitur, ut et nos

A spiritualiter circumcidamur quinque sensibus nostris. Octavo Idus Januarii dies quondam celebris habebatur ob triplicem triumphum Augusti.

Eadem dies celebratur et nunc a nobis tribus de causis. Tres magi, id est tres reges, trina munera trino Deo obtulerunt. Christus baptizatur, Pater Filium testatur, Spiritus sanctus visibiliter præsentatur. Nuptiæ celebrantur, aqua in vinum convertitur, Christus a discipulis Deus creditur.

CAP. XCIV. — De die Purificationis.

In mense Febuario ritu pagano quondam lustrabatur civitas cum luminaribus, et diis manibus, id est infernalibus, sacrificabatur. Hunc morem nos servamus a sanctis Patribus divino cultui institutum in purificatione sanctæ Mariæ, portantes in manibus cereos ardentis, et cum prudentibus virginibus lampades cum oleo gerentes Christum suscipimus, intrantes cum eo ad nuptias vestiti veste nuptiali.

CAP. XCV. — De exsequiis mortuorum.

Missa pro mortuis ita agitur, ut in morte Domini, id est sine *Gloria* et *Alleluia* et pacis osculo; hæc enim lætitiæ designant: in istis autem tristitia agitur. Recordatio mortuorum agitur ante *Nobis quoque peccatoribus*, ibi finitur memoria mortis Domini et inchoatur mors nostra per confessionem peccatorum. Corpora non intersunt ideo publicis officiis, quia non decet musica in luctu. Tertius et septimus dies pro mortuis ideo aguntur; nam constant ex anima et corpore. Anima quasi tribus columnis erigitur, ut diligat Deum ex toto corde et ex toto animo et ex omni mente. Est etiam rationalis, irascibilis, concupiscibilis. Ratione discernimus inter bona et mala, irascimur malis, concupiscimus bona. Quæ anima quia neglexit Dei cultum in cogitatione, in vita, in intellectu, tertia dies agetur ut ab his peccatis purgetur.

NB. Hic quædam in meo exemplari desunt de corpore dicenda.

(Hic quædam desiderantur in nostro Gemnicensi codice, de mortuorum cadaveribus dicenda.)

CAP. XCVI. — De die Paschali.

Paschalis dies per septem dies quasi unus dies celebratur. Significat illud tempus, quando cor electorum gaudebit, et gaudium eorum nemo tollet ab eis, et non erit necesse ut aliquid rogent, ut dicitur: *Iterum videbo vos*, etc. In illo die et in illo tempore non rogabunt quidquam; ideo vespera non incipitur a versu *Deus, in adjutorium*, per quem divinum auxilium invocetur, quia nemo tunc tentatur, sed a *Kyrie, eleison*, quo festum mentis designatur. *Kyrie, eleison* quippe ad missam pertinet, et istæ vesperæ per *Kyrie, eleison* solemniter incipiuntur et missæ junguntur, quia illa dies vesperum non habet. Unde Responsorium *Hæc est dies* ad omnes horas cum *alleluia* frequentatur. Idem psalmi per singulas vesperas cantantur, quia una eademque dies celebratur. Tres psalmi ante hymnum sanctæ Mariæ cantantur, quia, ut dictum est, cœlestia, terrestria,

et inferna de Christi resurrectione gratulantur. Duo ad fontem sequuntur, quia in fide resurrectionis Christi Judaicus et gentilis populus baptizentur, vel in fine contemplativi et activi per Christum salvantur. In nocte versus dicimus, quia in hac vita in tentatione positi divino indigemus auxilio: in die non dicimus; quia in illa vita, quæ per istum diem significatur, ab omni tentatione securi erimus.

CAP. XCVII. — *De Dominicis post Pascha.*

Responsorium *Dignus es, Domine*, signat introitum apostolorum ad Ecclesiam, quæ ex Judæis collecta est ad fidem Novi Testamenti. Responsorium *Ego sicut vitis* est pars Judaicæ plebis ad unitatem fidei. In primis responsoriis narratur adunatio ad unam fidem auditorum ac præpositorum: in sequentibus monstratur Ecclesiæ, quæ nunc collecta est, mysterium sponsi et sponsæ, de quibus ipsa precreata est. Ipsa sponsa est Jerusalem, et ideo præsens sponsa frequenter memoratur per Jerusalem, quia ipsa cœpit crescere in Jerusalem. Unde Responsorium *Vidi Jerusalem*. In cæteris narratur pulchritudo structuræ Jerusalem ut est Responsorium *Hæc est Jerusalem, et Plateæ tuæ*; quæ omnia oportet intelligi mystice de spiritualibus ædificiis cælestis Jerusalem juxta tenorem officiorum, quæ continent in se personam primitivæ Ecclesiæ, ut est: *Quasi modo geniti*, etc., et *Misericordia Domini*, etc., et *Jubilate*, etc.; oportet hæc per tres hebdomadas decantari.

Responsorium: *Si oblitus fuero*, est de psalmo *Super flumina*; significat gentilem populum qui olim habitabat in Babylone, id est in confusione istius mundi, et desiderabat revocari per prædicationem et doctrinam apostolorum ad Jerusalem, id est Ecclesiam. Reliqua omnia responsoria de liberatione Babylonicæ infidelitatis et perventione in Jerusalem, ut est: *Deus, canticum*, et *Dicat nunc*, etc., et *In Ecclesiis*. Hæc assumpta sunt de Psalterio, quod est decem chordarum, in quibus est dilectio Dei et proximi; dilectio Dei propter tria, dilectio proximi propter septem. Et Responsoria *Insinuant se proles*, diligere sponsum matris suæ et matrem suam, et loqui se ac respondere civitati Jerusalem quæ in cælo habitat.

Tria officia *Cantate Domino*, etc., *Vocem jucunditatis*, etc., *Exaudi*, etc., recolunt eadem tempera quæ et responsoria; unde non delinquant, qui per tres hebdomadas usque in Pentecoste ea canunt.

Responsoria de ascensione Domini nunc sponsam, sanctam scilicet Ecclesiam, consolantur, ut Responsoria *Non conturbetur*, etc., *Tempus est*, etc. Nunc ipsa loquitur ad sponsum, ut est illud Responsorium: *Exaltare, Domine*, etc. Nunc optat recipi ad eum super sidera.

CAP. XCVIII. — *De responsoriis in Pentecoste.*

In Pentecoste cantant Romani novem lectiones, nos vero propter baptismalia sacramenta in tribus personis baptizatis tribus psalmis laudamus Trinitatem usque ad octavam.

Responsoria sonant Spiritum sanctum paraclitum, id est consolatorem a sponso promissum, advenisse sponsæ, et dona ei per ipsum allata, id est fidem, operam, miracula, et cætera charismata. In Pascha et in Ascensione et in Pentecoste super psalmos in matutinis laudibus antiphonam cum *Alleluia* canimus excepto in *Benedictus*, quia per hoc Dei beneficia recolimus, quæ de ejus resurrectione et ascensione et adventu Spiritus sancti percepimus. Ad *Benedictus* vero non canimus antiphonam cum *Alleluia*, propter tribulationem maximam quæ futura est.

CAP. XCIX. — *De Festis sancti Joannis Baptistæ; item sanctorum Petri et Pauli.*

De sancto Joanne Baptista responsoria sumpta sunt de prophetis et Evangelio, quia ipse erat finis prophetiæ et initium Evangelii. In festivitate apostolorum in tertia nocturna et ad laudes antiphonæ cum *Alleluia* canuntur; in ista autem festivitate non canuntur, quia major est gloria Novi Testamenti quam legis. Joannis enim, qui priscae legis typum tenuit, nativitas ante resurrectionem Domini exstitit: apostolorum vero nativitas in cælo facta est post clarificationem Ecclesiæ a Spiritu sancto; ideo ista antiphonis decoratur, illa non.

In præcipuis festivitibus sanctorum agunt Romani duo officia in nocte. Primum initio noctis sine *Alleluia* peragitur, et vocatur *vigilia*: unde et præcedens dies *vigilia* nominatur. Alterum vero circa mediam noctem, et finitur in die: et hoc habet in tertia nocturna in antiphona *Alleluia*. Per unum officium legalis mos recolitur, et Sabbata quæ in figura futurorum celebrantur; per alterum vero resurrectio Domini, et nostra futura festivitas; ideo cum *alleluia* peragitur, quia transit ad consortium sanctorum angelorum.

In nocte sancti Petri canuntur duo officia: unum in prima vigilia sine invitatorio, quoniam ibi populus non invitatur, alterum vero in secunda vigilia cum invitatorio, quia tunc populus ad vigiliam invitatur. In festivitate sancti Pauli versus cum antiphonis canuntur, quia plus omnibus laboravit. De sancto Laurentio etiam versus cum antiphonis leguntur propter celebre martyrium ejus.

CAP. C. — *De lectionibus in matutinis post Pentecosten.*

Post Pentecosten Dominicis diebus usque in Kalendas Augusti leguntur lectiones cum responsoriis de libris Regum, que tempore habile est ire ad pugnam. Hic recordantur gesta Patrum, Samuelis et Davidis, qui bellicosus fuit; Eliæ et Elisæi; ut sicut illi contra hostes, ita nos contra vitia pugnemus.

In Augusto mense Dominicis noctibus dicuntur lectiones cum responsoriis de libris Sapientiæ; quia in hoc statu anni quoque sata et plantata fructum facere solent; ita et nos jam in perfecta ætate positi per studium sapientiæ bonorum operum fructum ferre debemus.

! In Septembri solet sæpe infirmitas accidere homi-

nibus propter novos fructus : et ut eo tempore, quo major abundantia rerum esse solet, nos quandoque etiam in tanta rerum abundantia morituros esse recolamus, et infirmitates temporis illius patienter toleremus, canuntur responsoria de Job et de Tobia, qui ambo dolores pertulerunt. Hi non fuerunt reges, ideo non habent singulos menses, sed in uno mense leguntur, per quod regnum Assyriorum intelligitur. Dominicæ, in quibus responsoria de historiis Judith, Esdræ et Esther canuntur, et ipsæ historiæ leguntur, regnum Persarum et Medorum designatur. Liber Tobiae et Judith non sunt in canone apud Hebræos, sed quia eos in numero Agiographiæ [hort. Agiographia, seu Hagiographia] recepit, cantamus et legimus ex eis.

Cambyses Rex Persarum vocatus est ab Hebræis secundus Nabuchodonosor, sub quo historia Judith conscribitur. Assuerus ab Hebræis septuaginta Interpretibus Artaxerxes vocatur, sub quo historia Esther conscribitur.

Responsoria de historia Machabæorum tempora et regna Græcorum memorant. In Julio et Augusto mense per cantum et lectum recolitur fortitudo et decor et sapientia regni in populo Israel : in Septembri regnum Assyriorum; in Octobri in gestis Esther et Judith nobis repræsentatur regnum Persarum et Medorum; et in eodem mense per gesta Machabæorum etiam regnum Græcorum commemoratur. Quia minoris potestatis erat regnum Medorum et Græcorum quam Assyriorum vel Romanorum; per mensem Novembrem regnum Romanorum significatur, per quod finem fecerunt priora regna.

Per quatuor enim partes mundi erant quatuor regnorum principatus. Babylonicum regnum ab oriente, quod est Assyriorum, a meridie Medorum, a septentrione Macedonicum, ab occidente Romanum. Regnum Assyriorum quoddam fuit præsagium regni Christiani populi; inter Babylonicum regnum et Romanum quasi in Patre senè et filio parvo Medorum ac Macedonum brevia et media [quasi tutor curatorque venerunt potestate temporis non jure admissa. In Novembri leguntur prophetæ, ipso adventante qui prophetarum vaticiniis promissus est. Prophetæ seminaverunt temporibus regnorum Assyriorum, Medorum et Græcorum, quod Christiani colligunt tempore Romani imperii. Quod recolitur in isto mense, in quo prænuntiatur adventus Christi. Qui cum produxit sationem prophetarum, etiam nobis dedit potestatem ea colligendi. Unde cantantur nunc Responsoria prophetarum, qui nobis laboraverunt, in quos fines sæculorum devenerunt.

CAP. CI. — De Dedicatione ecclesiæ.

Cum ecclesia dedicatur, duodecim candelæ sunt incensæ interioribus. Ecclesia enim dedicanda tenet typum populi vel cujuslibet ad baptismum venientis. Qui dum baptizantur, jam ex fidei prædicatione apostolica doctrina lucet in eorum mentibus, aut in patris puerorum symbolum confitentibus. Duodecim candelæ ardentes duodecim apostolorum signi-

ficant prædicationes : baptismi autem sacramentum et corpus abluit exterius et spiritum purificat interioribus. Episcopus itaque circueiens ecclesiam quasi sub trina mersione aqua simpliciter benedicta abluit eam exterius, et majoribus sacramentis illam postea interioribus purificat.

Sed quid signat ostium clausum? et quid superliminare ter virga impulsum? Quid etiam ipsa virga pontificis? Hæc autem omnia pro certo accipiuntur sub figura. Figuratur etenim ostium clausum, quod ille tyrannus fortiter custodiat suum atrium : et in homine non baptizato seras firmat portarum suarum. Superliminare autem significat mentem hominis nullis adhuc initiatam sacramentis, sed pluribus occupatam dæmoniis. Unde ad ea episcopus dicit voce prophetica : *Tollite portas, principes, vestras.* Illa vero pastoralis virga est ea potestas, de qua Dominus ait : *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra;* quam et ipse dedit discipulis suis, dicens : *Quodcumque ligaveritis super terram, ligatum erit et in cælo.* In qua subiciebantur eis dæmonia et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Hæc est virga, quæ a Domino euntibus discipulis est concessa ad prædicationem. Hujus ergo potenti virtute ter percutitur superliminare, ut ad confessionem sanctæ Trinitatis mens et locus evacuetur a dæmoniis; vel, ut alii dicunt, ter percutitur, ut potestas trina, cæli videlicet, terræ, et inferni tribuatur Ecclesiæ.

Ostio itaque aperto, et infelici domo expulso, jam ingrediens episcopus, *Pax huic domui* dicit, ut Dominus præcipit : Christo quoque per nativitatem intrante in mundum pax nuntiata est hominibus per angelum. Pontifex ut digne peragat inceptum officium, in primis Spiritum sanctum invocat dicens : *Veni, sancte Spiritus.* Postea prosternens se ad orationem ad postulanda sanctorum suffragia jubet cantari litaniam. Qua finita elevans se dicit orationem, non tamen salutando populum utpote typum populi rudis tenentem. Sed valde mirum est quod sequitur. Ad quid enim cineres ibi? ad quid duæ lineæ cineris ab angulo ad angulos dispersi? et cur non in rectum, sed deducuntur in obliquum? cur et in cinere scribuntur litteræ? Omnia hæc inventa sunt a sanctis Patribus ex ratione, nos autem veneramus ex auctoritate. Cineres sunt humiles et pœnitentes populi, venientes ad regenerationem fidei, a quatuor angulis, id est a quatuor partibus mundi : quod significant illi quatuor anguli, sicut per prophetam dicitur : *Et venient ad eam omnes gentes.* Duæ autem lineæ sunt circumcisio et præputium, quæ ab invicem multum remotæ tandem conveniunt in sanctæ crucis propagationem. Hanc enim crucem illæ duæ lineæ videntur convenienter facere; duæ quidem lineæ, sicut dictum est, non ducuntur in rectum, sed potius in obliquum, quia circumcisio et præputium dum vias suas permanenter tenuerunt, altera in infidelitate, altera in errore, non potuerunt ad salutem pervenire, sed relicta perversitate viarum

suarum ad lapidem angularem convenientes salvati sunt.

Cur autem litteræ scribuntur in cinere? quia populi cinere designati, id est humiles et poenitentes, ad fidem venientes, ab ore pontificis debent doctrinam accipere ecclesiasticam. Et quia omnis doctrina ecclesiastica in litteris continetur, ideo litteræ inscribuntur; ut omnis doctrina pro captu audientium fidelibus insinuetur, et allis sit potus et aliis esca. Et quoniam sancta Ecclesia in unaquaque natione sua lingua est instruenda, ipsa in apostolis diversarum linguarum suscepit charismata. Idecirco quidam episcoporum tantum unum alphabetum inscribunt: verumtamen quia doctrina ecclesiastica Hebraico, Græco, Latino, sermone continetur, maxime ideo a quibusdam tria hæc alphabeta conscribuntur: aut pro modulo Ecclesiæ unum alphabetum Hebraice, Græce et Latine conscribitur.

Sed valde dignum est quæsitum, quomodo ad dedicationem pertinent Ecclesiæ talia, quæ ibi aguntur? prius siquidem monstranda est sanctæ Ecclesiæ admiranda dignitas; ut ex hoc doceatur quanta sit Ecclesiæ dedicandæ habenda reverentia. Est enim sancta Ecclesia mater fidelium, ad Christum ex circumcissione vel præputio venientium; quæ et lactat parvulos, et pane confirmat provectos. Hæc itaque monstratur ex figura, quam agit episcopus intra ecclesiam tanquam exempli gratia.

His ita peractis tunc tandem episcopus ut incipiat officium dedicationis, accedens ad altare more solito dicit: *Deus, in adiutorium meum intende*; nec tamen dicit *Alleluia*, quia nondum est domus Domini. Postea incipit aquam benedicere: in cuius benedictione, quia magnum quoddam sacrificandum, multa sacrificantia ex utroque Testamento sunt collecta in unum; scilicet vinum, aqua, sal, cinis, chrisma. Hæc enim ex benedictione pontificis concipiunt vim sanctificationis operante gratia Spiritus sancti. Nam ut Augustinus dicit: Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Vinum itaque et aqua inter maxima Ecclesiæ sacramenta accipiuntur: quippe cum exissent de vulnere Domini sanguis et aqua. Vinum autem in sacramento altaris vere efficitur sanguis. Sed hæc licet benedictione efficiantur sacramenta, tamen aliud videntur exterius, aliud sunt interius: quia juxta modum sanctificationis virtus operatur Spiritus sancti. Sal autem in omni ponebatur sacrificio, Moysi jubente Domino, quia virtus discretionis habenda est in divinis officiis. Iste quoque cinis accipitur ex præcepto veteris legis: præcepit enim ut vacca rubra occideretur, et cremaretur, et ejus cinere asperso populus expiaretur. Unde Paulus: *Si sanguis hircorum*, inquit, *et cinis vitulæ aspersus*, etc.

Cur autem sal cineri commisceatur, priusquam aquæ infundatur? quia sal monet te intelligere quod sacramentum lateat in cinere. Vacca enim rufa caro Christi est, rubea ex sanguine crucis, assata ex tribulatione passionis; cuius cinere expiatur po-

pulus Judaicus, quia morte Christi abluitur populus Christianus; ut Paulus attestatur: *Quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus*. Unde ter cinis ponitur in aquam, et Dominus triduo jacuit in sepulchro, et ideo ter mergitur in baptismo. De vino autem dictum est superius. Quidam tamen per vinum accipiunt Christi Divinitatem, sicut per aquam humanitatem. Ut autem sanctificatio impleatur, chrisma in unctione Spiritus sancti infundatur.

Quibus ita peractis ad dedicanda pontifex accedit, et ad altare in primis. Altare in sanctis Scripturis multis modis accipitur; sed hic per altare Ecclesia intelligitur. Ecclesia vero et justorum congregationem et injustorum significare videtur. Sicut enim arca B continuit munda et immunda animalia, sic Ecclesia continet bonos et malos in hac vita. Veniens itaque episcopus facit crucem de aqua benedicta tum in medio altaris, tum in quatuor ejus angulis. Ideoque in medio altaris dedicatio exordium sumpsit, quoniam invidia, quæ est in medio terrarum, sancta Ecclesia initium accepit, et postea per incrementum fidei universos terminos terræ occupavit. Episcopus autem septies aspergit altare totum aqua, quia septiformi gratia Spiritus sancti purgatur Ecclesia. Interim vero cantatur a clero antiphona: *Asperges me, Domine*, cum versu psalmi *Miserere mei*. Aqua ergo cum hyssopo aspergitur, quia salutaris virtus illius herbæ humilitatem Domini nostri Jesu Christi videtur designare. Quia enim Dominus pro nobis se humiliavit, ideo gratiam sui Spiritus Ecclesiæ suæ communicavit, ut de ventre ejus fluant aquæ vivæ. Ecclesia denique ter abluitur aqua in circuitu, ut virtute sanctæ Trinitatis omnes insidiæ inimici eliminentur et ideo psalmus interim cantatur: *Exsurgat Deus*. Postea rediens episcopus ad altare, spargit illam aquam in longitudinem Ecclesiæ, deinde in altitudinem, postmodum in latitudinem, quatenus hac trina aspersione sanctificatio Ecclesiæ solidetur. Habet enim sancta Ecclesia quamdam soliditatem specialem ex tribus virtutibus tanquam ex tribus dimensionibus, scilicet fide, spe, et charitate. Ut enim Isidorus ait, altitudo templi ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. Vel ut Beda vult, longitudo ad fidem, altitudo ad spem, latitudo ad charitatem; hæc enim convenientes in unum componunt Deo acceptabile templum. Quidam autem tantum aspergunt in longitudinem, et in altitudinem facientes crucem, et innuentes populo illud Dominicum: *Qui bajulat crucem suam et sequitur me, est me dignus*

Episcopus autem peracto officio ad altare revertitur cum reliqua aqua decantans: *Introibo ad altare Dei*. Ipsam vero, quæ superfuit, aquam fundit ad basim altaris. Ecclesia enim, quæ dedicatur, ut dictum est, in primis tenet typum populi ad fidem venientis; ejus typica aspersione est rudis plebis quædam expiatio; quam ad plenum facere cum non sit hominis, sed solius Dei, ideo fundit aquam ad basim

altaris, Deo commendans quicquid est reliquum. Et hoc est quod fit ex præcepto veteris legis.

Post hoc episcopus ut commendat orationem suam Domino, adolet incensum, dicens : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*. Sequitur unctio altaris, et res quidem ordine procedit. Ut enim in baptisate puer prius abluitur fonte, postea sanctificatur unctio, deinde veste ornatur, tandem communionē sancta vegetatur : sic altare prius aspergitur, postea inungitur, deinde veste, sed secundum quosdam cerata, cooperitur; quippe cum hoc in puero quodammodo agitur, dum in sua manu candela ponitur. Ad extremum verò missa super illud celebratur. Ungitur autem altare duplici unctio, oleo scilicet et chrismate; quoniam Ecclesia sancta vere est a Spiritu sancto inuncta duplici unctio, videlicet Dei et proximi dilectione. Sed unctio Dei ipsa prior est, quatenus dilectio proximi sit quædam via eundi ad dilectionem Dei. Ungitur autem altare tum in medio tum per quatuor angulos eadem quidem significatione, qua commendatur aquæ aspersio. Ut autem episcopus hoc esse figuratum notificet in Veteri Testamento, incipit antiphonas sumptas ex ipso : *Mane surgens Jacob, etc.; Erexit Jacob, etc., Dum exiret, etc.* Interim pars quæque inuncta incenso adolentur, quatenus orationis locus esse monstretur, et sanctificatio Deo commendetur. Ungitur vero ecclesia sola unctio, altiori scilicet chrismate, quia, cum sit sponsa Christi, soli Deo per dilectionem debet copulari.

Deinde, revertitur episcopus ad altare, ut compleat officium benedictionis suæ.

Si autem fuerint reliquiæ reponendæ, ibit vel mittet ad eas Dominus pontifex. Quod cum reliquiæ foris sunt, significant sanctorum peregrinationem : quod cum portantur in Ecclesiam, significant eorum portationem in cœlestem Jerusalem. Et quod ponuntur in altari, significat ipsos se Deo immolasse in ara cordis, dum viverent in corpore : vel in altari recondantur reliquiæ sanctorum, quia in cœlo sub altari Dei requiescunt animæ sanctorum; quod altaris

tabula reliquiis superposita videtur recte significare. Quod autem velum altari superextenditur, significat illud quod dicitur : *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei*, quod erit proprie tempore iudicii.

Altari sanctificato, a levitis illud vestibis cooperitur, quia jucunditatis veste sanctos induet Dominus; stolamque immortalitatis nunc præstat benignus sanctorum animabus. Est enim levitarum divino cultui insistere, et nunc mensam Domini, sicut antiquitus arcam fœderis componere. Et ipsi quidem non accipientes hæreditatem in hoc mundo, prohibente Domino in Veteri Testamento merentur in cœlo Domini habere hæreditatem. Merito ergo vestiunt altare, qui jure hæreditario vestiuntur a Domino beata immortalitate.

B Quibus ita completis missam episcopus postea incipit. Verum, si fuerint ecclesiæ ornamenta sanctificanda, illa ante missam benedicat.

C Christus est pastor gregis, id est Ecclesiæ : qui baculum portat ut oves Christi, id est fideles, ad pascua vitæ, id est in paradysum, agat. Per baculum infirmi sustentantur, et indisciplinati corriguntur. Baculum episcopus portat, ut infirmos in fide verbo et exemplo sustineat, et inquietos per correptionem corrigit. Qui in summitate sit recurvus, ut errantes per prædicationem ad Ecclesiam retrahat, et in fine sit ferro acutus, ut rebelles per excommunicationem extudat. In flexura sit scriptum : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis*, ut semper misericordiam superexaltet iudicio. Quæ flexura fiat de osse. Quia patiens esse debet in adversis. Rotunda sphaera jungat utrinque, quia dilectio jungit homines Deo : in qua scriptum sit *homo*, ut se cogitet hominem esse, ne extollatur de potestate. In fine sit circulus, in quo scriptum sit *parce*, ut parcat pœnitentibus quos acutum ferrum excommunicationis expulit ut rebelles. Episcopus est paronymus, id est custos Ecclesiæ pro sponso; ideo gerit anulum pro arrha. Chyroticis ornat manum, id est prædicationem bonis operibus. Cidarim in capite portat, quia coronam vitæ accipiet pro labore (137).

(137) Hic est finis Sacramentarii in codice Gemnicensi.